

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Ústav právních dějin

Doktorská dizertační práce

**Vznik a vývoj obchodního práva se zřetelem na poměry v českých
zemích
(pol. 19. - pol. 20. stol.)**

Doktorand:

JUDr. Petra Skřejpková

Školitel:

Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc.

Knihovna UK PF

3125070552

2005

Upřímné a srdečné poděkování patří školiteli prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc. za dlouhodobou podporu, trpělivost a cenné rady, bez nichž by tato práce nikdy nemohla vzniknout.

V Praze 18. prosince 2005

JUDr. Petra Skřejpková

Prohlašuji, že jsem tuto doktorskou dizertační práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 18. prosince 2005

JUDr. Petra Skřejtková

I. Úvod

*Historia est testis temporum, lux veritatis,
vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.*

(Historie je svědectvím času, světlo pravdy,
život paměti, učitelka života, zvěstovatelka dávných dob.)

M. Tullius Cicero, De oratore 2, 9, 36

Renesance soukromého práva a zároveň také bouřlivý rozvoj, k němuž došlo v průběhu posledních dvou desetiletí, spolu se skutečností, že se naše republika začlenila jako plnoprávný člen do společenství evropských národů vyvolává celou řadu naléhavých otázek. Jednou z nich je nepochybně potřeba poznat kořeny z nichž současná právní úprava vyrůstala. Jen tak je totiž možné pokusit se plnohodnotně pochopit problémy současného práva. Historie obchodu či obchodního podnikání nám může sloužit jako zdroj informací i inspirace do budoucnosti, neboť i když obchodní právo vznikalo jako disciplína po nemnohých desetiletích, jsou jeho základy a problémy nadčasové a věčné.

Obchod, směna, výroba, průmysl sehrály v historii nesmírně významnou úlohu stejně jako nejrůznější válečné konflikty, politické konsensy, diplomatická jednání i různost náboženských vyznání - ba naopak, obchodní zájmy často pronikaly do těchto oblastí společenského života a vyvolávaly následnou potřebu právní regulace. Jako příklad nám mohou posloužit například zámořské objevy, renesance, reformace nebo technické vynálezy spojené s obdobím tzv. průmyslové revoluce. Historie nám nemůže pomoci zodpovědět veškeré naše otázky. Zkoumání minulosti bychom měli brát jako

každý jiný zdroj poznání a kriticky jej zhodnotit a využít tak, aby nebyla kotvou, tedy něčím nehybným, ale naopak odrazovým můstkem do budoucnosti.

Obchodní právo je tedy oblastí mimořádně zajímavou, stejně jako aktuální. Zajímavou je mimo jiné i proto, že se jeho vývoj ubíral poněkud jinými cestami a měl také jiné počátky, než jemu tak příbuzné právo občanské. Nevychází, jak bude dále ukázáno, přímo z práva římského, ale zrodilo se daleko později. Tato práce si v žádném případě neklade, ani nemůže klást, za cíl zmapovat úplně a bezezbytku celou složitou problematiku vývoje obchodního práva na našem území, ale snad by mohla alespoň upozornit na některé zajímavé aspekty tohoto problému a naznačit východiska řešení některých otázek, s nimiž se i dnes setkáváme.

Nepochybně výchozím problémem je stanovit, kam vlastně toto obchodní právo, či takto označovaná právní oblast, v systematické práva patří a jaký je jeho vztah k ostatním právním odvětvím, stejně jako, co to vlastně obchodní právo je - tedy vymezit jeho pojem. Obchodní právo je sice bezesporu součástí soukromého práva, nicméně vykazuje určitá specifika, anebo jak říká V. Urfus,¹ přísluší mu jistá samostatnost.

Ono zvláštní postavení v rámci soukromého práva pak vychází z toho, že některé jeho rysy nejsou pro tuto oblast zcela typické. Jedná se o jeho "mezinárodnost" vycházející ze samotné povahy věci, neboť předmětem právní úpravy jsou vztahy v rámci obchodu, který se velmi často provozuje právě na této nadnárodní úrovni. Druhá zvláštnost pak pramení z toho, že pokud budeme chápat obchodní právo v širším

---

¹ Historické základy novodobého práva soukromého. Praha, 1994, s. 125.

smyslu, nalezneme zde také některé normy přímo veřejnoprávní povahy.² Všimněme si hned úvodem ještě jedné zvláštní vlastnosti obchodního práva, která ho poněkud odděluje od ostatních právních oborů. Právě proto, že předmětem jeho úpravy je obchod, jehož pravidla jsou často závislá nejen na úmyslu zákonodárce, ale často také na dalších okolnostech jako jsou především ekonomické zákonitosti i nahodilosti, vymyká se celou svou podstatou ze systému práva jako takového. Není tedy, či spíše by nemělo být, příliš rigidním. Jeho znakem je tedy značná elasticita, která se promítá mimo jiné v tom, že je ovlivňováno nejružnějšími obchodními zvyklostmi - obyčejem. Z toho pak také pramení značná dispoziční volnost účastníků obchodněprávních vztahů.

Co to však obchodní právo vlastně je, jak tento obor vymezit? Definice obchodního práva obsahují všechna obecná pojednání o této problematice a oprávněně očekáváme, že bychom ho měli nalézt také v úvodních ustanoveních obchodních kodexů. Nicméně tomu tak vždy není. Rakouský Všeobecný zákoník obchodní z roku 1862 pojem obchodního práva totiž kupodivu vůbec nejen nevymezuje, ale ani o něm nehovoří. Nalezneme zde pouze ustanovení týkající se subjektů obchodních vztahů - obchodníků: "Za obchodníka pokládán budiž dle zákona tohoto ten, kdo obchody po živnostensku provozuje".³ V současně platném Obchodním zákoníku z roku 1991 se

---

² A. Malovský-Wenig uvádí jako příklad na veřejnoprávní normy zejména předpisy procesní nebo trestní. Obchodní právo soukromé, je pak v pojetí tohoto autora obchodním právem v užším smyslu (Příručka obchodního práva, Praha, 1947, s. 1).

³ Oddíl první, Čl. 4. zák. č. 1/1862 ř. z. Tato i všechny následující citace z Všeobecného obchodního zákoníku podle vydání B. Voneše, Všeobecný zákonník obchodní ze dne 17. prosince 1862 se zákonem úvodním a všemi zákony a nařízeními naň se vztahujícími. Praha, 1912.

pak praví: "Tento zákon upravuje postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy, jakož i některé jiné vztahy s podnikáním související".⁴ Toto úvodního ustanovení svou koncepcí poněkud připomíná ono z poloviny 19. století a tak ani v tomto případě uspokojující odpověď nenalzáme.

Nezbývá tedy než se obrátit k dílům těch významných právníků, kteří se právě problematikou obchodního práva zabývali a získali na tomto poli proslulost. Nelze jinak než začít u nestora české nauky o soukromém právu Antonína Randy. V samotném úvodu svého díla "Soukromé obchodní právo rakouské"⁵ píše: "Soubor právních pravidel, jimiž zvláštní soukromé právní poměry obchodu se týkající upraveny jsou, tvoří soukromé právo obchodní". Dále pak na toto téma dodává: "Slovem "obchod" vyrozumívá se vůbec živnostenská provozování v ý m ě n y (obratu) věcí ve formě podstatně nez m ě n ě n é". Karel Hermann-Otavský pak říká, že "Právo obchodní ... je souhrn zvláštních ustanovení soukromého práva, rozdílných od předpisů obecného práva soukromého (práva občanského) a vydaných za tím účelem, aby bylo vyhověno zvláštnímu rázu zájmů zúčastněných ve styku obchodním".⁶ Všimněme si přitom zejména, že je zde zdůrazněna autonomnost obchodněprávních předpisů. Poslední z oněch klasických definic pak pochází od Arnošta Malovského-Weniga, který napsal o pojmu obchodního práva toto: "Obchodním právem vůbec rozumíme soubor právních předpisů, jež platí pro úsek vzájemných styků lidských, který nazýváme obchodem."⁷

---

⁴ § 1.

⁵ Praha, 1902, s. 5.

⁶ Problem mezinárodní unifikace obchodního práva. Právník, 69, 1930, s. 540.

⁷ Příručka, s. 1.

tento příkladný výčet můžeme ještě doplnit o vymezení obchodního práva, které nalezneme v Ottově obchodním slovníku: "Obchodní právo soukromé jest speciálním právem soukromým obchodů a obchodníků. Právní jejich poměry však neupravuje způsobem vyčerpávajícím, nýbrž jen potud, pokud toho jest třeba s ohledem na jejich zvláštnost".⁸ Povšimněme si, že je zde opět zdůrazněna nejen specifičnost obchodního práva ve vztahu k právu občanskému, ale stejně tak i ta skutečnost, že právní úprava tohoto odvětví ponechává, nebo by spíše měla ponechat, jeho účastníkům značnou svobodu.

Přestože se může zdát, že obsah obchodního práva je celkem jasně dán a zahrnuje tedy úpravu obchodování, je tento problém daleko širší. Vlastní obchodování se totiž neobejde, jestliže se dostane na určitý vyšší stupeň rozvoje, bez celé řady dalších činností. Proto také můžeme hovořit o obchodním právu v širším smyslu. Nejen v 19. století, které je spojeno s bouřlivým rozvojem obchodu, ale již dříve proto musíme v těchto souvislostech pamatovat také na právní úpravu směnek a šeků, tedy institutů, které se pro obchodování zvláště hodí, stejně jako burzovní právo. Kromě toho sem náleží také některé otázky pojišťovacího práva, problematika ochranných známek a průmyslových vzorů. Konečně bývá s výklady o obchodním právu rovněž spojováno pojednání o nejrůznějších organizačních formách obchodování, kam pochopitelně patří nejen obchodní společnosti, ale stejně tak i svépomocná společenství.

Rozšíření obchodního práva je pak dáno také ještě z jiného důvodu. Otázkou totiž je, kdo je vlastně subjektem vztahů upravovaných v rámci tohoto právního

---

⁸ II. díl., s. 726.

odvětví. Bylo by možné jednoduše odpovědět, že se jedná o obchodníky, tedy osoby, které jsou například vymezeny již v citovaném ustanovení zákoníku z roku 1862. Na obchodování, v různých podobách tohoto termínu, se ale podílely i další kategorie. Jsou to nejen obchodní jednatelé a dohodci, ale i obstaravatelé (komisionáři), přepravci či pojišťovatelé. Zapomenout bychom neměli také na orgány rozhodčího řízení. Všechny tyto subjekty vykonávají akcesorické činnosti, bez nichž by provozování vlastního obchodu bylo jen obtížné, ne-li někdy dokonce nemožné.

Jak tedy vlastně obchod chápat? V širším smyslu se jedná o zprostředkování směny zboží, zahrnuje a absorbuje tedy všechny další oblasti, které s obchodováním souvisí. Ve smyslu užším, řekněme vlastním, jde o nakupování, směňování a prodej zboží. Odpověď není jednoduchá, nicméně se budeme patrně muset, alespoň pro potřeby této práce, přiklonit ke druhé alternativě. Jinak bychom se totiž řídili zásadou, že vše souvisí se vším. Ostatně nezapomeňme, že původně bylo obchodní právo vymezováno vlastně jako právo obchodníků (*ius mercatorum*). Jinou stránkou téhož problému je pak stanovení, zda vůbec je obchodní právo samostatným právním odvětvím, nebo pouze součástí práva občanského. I když dnes o jeho autonomnosti nikdo nepochybuje a je přímo ztělesněna existencí obchodního zákoníku, diskuse na stránkách odborného tisku o tomto problému byly často velmi bouřlivé, jak bude ještě dále řečeno. Ukončeny nejsou zcela ani v současnosti a například v Itálii ani samostatný obchodní zákoník dodnes neexistuje. Uveďme na tomto místě některé názory na tento problém. Zastánce "svébytnosti" tohoto právního odvětví L. Goldschmidt v úvodu I. dílu svého stěžejního díla "Lehrbuch des Handelsrechts" jej charakterizuje jako "výdělečnou činnost zprostředkovanou směnou" (Handel ist die

den Güterumlauf vermittelnde Erwerbsthätigkeit).⁹ Předmětem jsou věci (Handelssachen) a obchodním právem pak zvláštní normy, které lze rozčlenit na normy práva soukromého ("soukromé obchodní právo") a veřejného ("veřejné obchodní právo"). Návazně jej blíže specifikuje jakožto část vědy obchodního práva v širším slova smyslu, což tedy znamená souhrn všech vědomostí, které jsou pro provozování obchodu významné. Další vymezení pochází od H. Thöla, který obchod charakterizuje jako neproduktivní živnost. Autonomnost obchodního práva hájil také A. Randa.¹⁰

Poněkud odlišné stanovisko zastávali W. Endemann a H. Dernburg, kteří vycházeli z názoru, že čím nižší bude počet zvláštních norem, tím více obchodněprávní materie bude řešeno podle občanského práva a tím se právo, jako celek, stane "zdravější".¹¹ Velmi pragmaticky, ale výstižně, shrnul celý problém O. Pisko, neboť se domnívá, že otázka, zda určitý obor má být zařazen do práva obchodního, je pouze otázkou systematickou. Ta může pak být řešena více či méně účelně, nikoli však správně nebo nesprávně.¹² Podobné stanovisko zaujal i z hlediska současného práva významný odborník a teoretik obchodního práva K. Schmidt. Tyto názorové střety byly výrazem obecných pochyb a nejistoty, zda je vhodné upravit obchodněprávní materii samostatně, nebo ji začlenit do všeobecné kodifikace

---

⁹ L. Goldschmidt, Lehrbuch des Handelsrechts, Bd. 1. Universalgeschichte des Handelsrechts. Stuttgart, 1891, s. 1 a 4.

¹⁰ Viz pozn. 5.

¹¹ H. Coing, Europäisches Privatrecht, Bd. II., 19. Jahrhundert, Überblick über die Entwicklung des Privatrechts in den ehemals gemeinrechtlichen Ländern. München, 1989, s. 534.

¹² O. Pisko, Lehrbuch des österreichischen Handelsrechts. Wien, 1923, s. 4 - 5.

občanského práva. Z novější literatury se tomuto problému věnovali například P. Raisch, K. Schmidt.¹³

Pro zjednodušení právní úpravy obchodu, stejně jako z důvodu jasných pravidel, která by platila v případných sporech, což ve svých důsledcích směřuje k usnadnění obchodu jako takového, je velmi žádoucí co největší míra sjednocení pravidel spolu s tím, aby byla subjektům těchto vztahů ponechána zároveň relativně značná možnost modifikovat obecná ustanovení podle konkrétních individuálních potřeb a podmínek jednotlivých vztahů. Komplikace a obtíže vyplývající z rozříštěnosti úpravy, a to ať již v rámci jednoho státního útvaru, nebo i v mezinárodním či mezistátním, může odstranit pouze unifikace tohoto právního odvětví, projevující se konkrétně ve vytvoření kodexů obchodního práva, nebo soustavou mezinárodních smluv, či případně globální úpravou na této úrovni.¹⁴ Pokusy směřující ke sjednocení právní úpravy obchodování, ať již úspěšné nebo nezdařené jsou jakousi červenou nití, která se vine celou historií obchodního práva.

Výše naznačené otázky jsou samozřejmě nejen komplikované, ale zároveň natolik základní, a to nejen pro vlastní úpravu obchodování, ale stejně tak i pro fungování hospodářského prostředí jako celku, že jim byla věnována značná pozornost v odborné literatuře, a to jak zahraniční, tak i domácí. Počátky obchodního práva jako samostatné disciplíny jsou obvykle datovány do středověku, kdy lze již v širší

---

¹³ P. Raisch, Die Abgrenzung des Handelsrechts vom bürgerlichen Recht als Kodifikationsproblem im 19. Jahrhundert. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht, 1962, příloha č. 27; K. Schmidt, Das HGB und die Gegenwartsaufgaben des Handelsrechts (Die Handelsrechtskodifikation im Lichte der Praxis). Berlin-New York, 1983.

¹⁴ K tomu např. již R. Demogue, L'unification internationale de droit privé. Paris, 1927.

míře postihnout jeho základní rysy. Odborná literatura bývá již tradičně spojována především se jmény tří právníků. Jsou to Italové Benvenuto Stracca z Ankony ("De mercatura seu mercatore tractatus") a Sigismondo Scaccia z Janova ("Tractatus de commerciis et de cambio"), stejně jako Portugalec Pedro de Santarem ("Tractatus de assecurationibus et sponsionibus"). Osobnost B. Straccy je pak v obecném historickém povědomí známa především díky pozornosti, kterou jí a analýze jeho díla věnoval Z. Franchi a později také A. Lattes. V Straccově práci bylo poprvé shromážděno obchodní právo v ucelené podobě, když ještě myšlenkově vychází ze zásad středověké scholastiky.¹⁵ První významnější prací německé obchodněprávní literatury je dílo von Marquarda "Tractatus politico iudiricus de iure mercatorum et commerciorum singulari" z roku 1662. Tento spis přitom vycházel z italské právní vědy.

Další etapa vývoje obchodně právní nauky je výrazně ovlivněna Francouzem Savarym, autorem "Ordonnance du commerce" vydané Ludvíkem XIV. V německé právní oblasti, která měla značný vliv na vývoj práva u nás, se pak setkáváme především s různými komentáři městského práva. První pokusy o sjednocení celé materie se objevují v tvorbě F. J. L. Fischera, I. von Sonnleithnera, L. von Martense, J. H. Heise, J. H. Bendera a M. Pöhlse.¹⁶ Tito právníci se výrazně podíleli na

---

¹⁵ Viz V. Piergiovanni, Courts and Commercial Law at the Beginning of the Modern Age. in The Courts and the Development of Commercial Law. Berlin, 1987, s. 11 - 21.

¹⁶ Rozpracování a analýze jednotlivých koncepcí obchodního práva a jejich vzájemnému ovlivňování v dílech těchto autorů se ve své práci věnoval J. K.-H. Montag, Die Lehrdarstellung des Handelsrechts von Georg Friedrich von Martens bis Meno Pöhls. Die Wissenschaft des Handelsrechts im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. in Rechtshistorische Reihe, Bd. 48, 1986.

krystalizaci vědy obchodního práva, tak jak byla později vymezena v klasických dílech H. Thöla, W. Endemanna, L. Goldschmidta a A. Randy. Právě zpracování obchodněprávní matérie pocházející od J. H. Thöla z let 1841 a 1848 je prvním vědeckým ztvárněním těchto problémů.¹⁷ Byla to tedy především německá právní věda, která se v minulém století věnovala vědeckému zpracování a odůvodnění existence obchodního práva jako samostatného právního odvětví. Právě otázka osamostatnění obchodního práva v rámci soukromého práva byla předmětem četných teoretických diskusí v 2. polovině minulého století, které navázaly na diskuse probíhající ve Francii již koncem 18. století.

Pojmy obchodu a jeho nositelů, tedy obchodníků, jsou určující pro bližší vymezení obchodního práva. Je nutno mít stále na paměti, že sám obchodní zákoník z r. 1862 znal pouze dva základní, často se doplňující a prostupující pojmy, a to pojem obchodních jednání a pojem obchodníka. S nimi vzniká i otázka zachování či odstranění stavovského charakteru tohoto práva, které se dříve výrazně odlišovalo od práva obecného. Ve Francii bylo stavovské členění odstraněno již na počátku revoluce a tak i "Code de commerce" vycházel z principu rovnosti občanů před zákonem při ponechání specifika vlastního předmětu obchodního práva, které se tak stalo zvláštním právem.

V tehdejší právní vědě se objevila myšlenka odvodit obchodní právo od obchodnického stavu, což vedlo ke sporům o subjektivizaci a objektivizaci systému obchodního práva. Zastánci objektivní koncepce chápání obchodního práva vycházeli při tvorbě své teorie z její odvozenosti od obchodů (např. "Code de commerce").

---

¹⁷ Spis Das Handelsrecht vyšel ve dvou svazcích v uvedených letech v Göttingen, 3. díl vyšel

Naopak subjektivní systém spatřoval základ v živnostenské povaze obchodnické činnosti (např. nový německý obchodní zákoník z r. 1897). K překlenutí nedostatků obou teorií byl naukou vytvořen navíc systém smíšený, podle kterého byl koncipován obchodní kodex z r. 1862.

Chápání obchodního práva jako zvláštní části právního řádu našlo svůj výraz v tom, že se od 19. století začíná vyučovat obchodní nauka, která zahrnovala nejen základní hospodářské a technické pojmy, ale zabývala se také obchodním a živnostenským právem na obchodních školách. Na pražské právnické fakultě začíná výuka obchodního práva jednak v důsledku studijní reformy z let 1809-1810 a pak i nepřímo v souvislosti s prvními legislativními přípravami rakouského obchodního kodexu. Za zakladatele rakouské komercialistiky je považován I. von Sonnleithner,¹⁸ autor spisu "Leitfaden über das österreichischen Handels- und Wechselrecht" (1801). Prvním českým profesorem, který se na pražské Karlo-Ferdinandově universitě habilitoval pro obchodní právo, vedle práva občanského a směnečného, byl Antonín Randa. Jeho žák K. Hermann-Otavský navázal na Randovo dílo a rozpracoval zejména oblast práva směnečného a autorského.¹⁹

Samostatným problémem je otázka oddělení obchodního práva od práva občanského. Na aktuálnosti pak tato problematika nabývá zejména v 19. století, kdy se obchodní právo prakticky vyděluje ze sféry občanského práva a stává se samostatným oborem soukromého práva. O účelnosti, či vhodnosti, tohoto rozdělení byly v odborné

---

roku 1880 v Lipsku, později byla publikována další doplněná vydání.

¹⁸ Viz V. Urfus, Počátky komercialistiky na pražské právnické fakultě. AUC-Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Tom. II., Fasc. 2., 1961, zejm. s. 132 - 138.

¹⁹ Blíže k tomu v poslední době Antologie české právní vědy. ed. P. Skřejpková, P. - L.

literatuře vedeny nejrůznější diskuse.²⁰ Je třeba připomenout, že se zde přitom velmi vystačilo s úpravou obsaženou v ABGB a značnou roli sehrálo také obecné kodifikační uspokojení, které zde po vydání Všeobecného občanského zákoníku zavládlo. Zajímavé přitom je, že podnět k vydání samostatného obchodního zákoníku přišel zvenčí a iniciovalo ho Bavorsko, jako členský stát německého spolku.

S touto problematikou pak souvisí jiná otázka. Na počátku třicátých let 20. století se totiž na stránkách časopisu Právník objevuje diskuse na poněkud jiné téma. Nejedná se o to, zda obchodní právo je či není autonomním oborem. Ostatně v této době by se jednalo o poněkud opožděné položení otázky, vždyť obchodní zákoník již tehdy existoval šedesát let a probíhaly přípravy na vydání nového. Předmětem úvah bylo něco zcela jiného. Roku 1931 vyšel v tomto periodiku článek Stanislava Dnistrjanského, v němž²¹ se zcela vážně zamýšlel nad tím, že klasická dichotomie práva dělicího se na právo soukromé a veřejné je v té době společenským vývojem již překonána, a že třeba připojit ještě jednu kategorii a to práva hospodářského. Na tomto místě stojí za to klíčovou pasáž jeho článku ocitovat:

"Hospodářské právo tvoří s obyčejným rozdělením práva v soukromé a veřejné trojici: soukromé právo má platnost pro "singuli" a má jako účel jejich "utilitas"; veřejné právo "spectat" již "ad statum rei publicae", a mezi oběma jest "societas

---

Soukup, Praha, 1993, s. 103 - 157.

²⁰ P. Raisch, Die Abgrenzung des Handelsrechts vom bürgerlichen Recht als Kodifikationsproblem im 19. Jahrhundert. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht, 1962, příloha č. 27; K. Schmidt, Das HGB und die Gegenwartsaufgaben des Handelsrechts (Die Handelsrechtskodifikation im Lichte der Praxis). Berlin-New York, 1983; S. Dnistranskij, Základy moderního práva soukromého. Praha, 1928.

²¹ Podstata hospodářského práva. Právník, 70, s. 681 - 698.

humana", jejíž hospodářství má svou právní normu v hospodářském právu. Jinak řečeno: soukromé právo pohybuje se na oblasti i n d i v i d u á l n í h o řádu lidského života, státní právo na oblasti v š e o b e c n é h o řádu na základě státní moci, hospodářské právo na oblasti s o c i á l n í h o řádu v oboru hospodářství. ... Právo soukromé jest říší individua, veřejné říší státu a hospodářské říší společnosti. ... Hospodářské právo jest tedy právem obecného hospodářství ve společnosti."²²

Dnistrjanskij vycházel jednak ze sociologických právních teorií a opíral se o příklady tehdejšího Sovětského svazu a Německa. Nejdůležitější úkol hospodářského práva a jeho smysl pak spatřoval v oblasti organizace moderního hospodářství a jeho různých forem (zejména podniky, kartely, koncerny, obchodní společnosti, bankovníctví, burzy atp.). Podle něj zahrnovalo, také například tzv. dělnické právo, otázky pozemkové reformy, stejně jako sociální pojištění, hospodářský dozor i rozhodčí soudnictví. Dnistrjanskij se sice kupodivu vůbec nezabýval vztahem obchodního a hospodářského práva, nicméně z výše uvedeného výčtu lze odvodit, že část vztahů upravených obchodním právem do práva hospodářského zahrnoval.

Svůj příspěvek pak uzavírá konstatováním, že "v hospodářském právu jedná se hlavně o hospodářství a ne o majetek."²³ Již následujícího roku vydal repliku profesor Horáček,²⁴ v níž se rozhodným způsobem ohradil proti takovému pojetí. Poukázal zejména na skutečnost, že Dnistrjanského hospodářské právo se skládá z oblastí, které svou povahou spadají právě do práva soukromého či veřejného a odsoudil ho jako umělé s tím, že je možné se bez něj docela dobře obejít.

---

²² Op. cit., s. 694.

²³ Op. cit., s. 698.

²⁴ C. Horáček, O t. zv. "hospodářském právu". Právník, 71, 1932, s. 41 - 44.

II. Právo obchodníků nebo obchodní právo?

(Počátky obchodního práva a nástin zvláštností jeho vývoje).

Dějiny obchodu začínají okamžikem, kdy člověk opustil prosté formy přírodního života a chtěl vlastnit věci, které mu nebyly běžně dostupné, protože je sám nevyráběl. Nejstarší způsob představoval směnný obchod provozovaný nejjednodušší formou přímo z ruky do ruky.²⁵ Jde o dobu, kdy dochází rovněž k odpoutání řemeslné výroby od zemědělství. Postupně se pak vyvíjejí vyšší formy obchodování v podobě mnohonásobné směny. Objevuje se kupec, který obstarává směnu zboží mezi oblastmi často i velmi vzdálenými, a to za zisk a na vlastní nebezpečí. Předmětem nejstaršího obchodu bylo především přepychové zboží: zlato, stříbro, měď, cín, slonovina, drahé kameny, perly, koření, kadidlo, jantar a stejně tak i zušlechtěné suroviny - zejména tkaniny jako hedvábí a jemná barevná plátna. Postupně se žádaným zbožím, především pro náročné práce v dolech a na stavbách, stali otroci. Mírou hodnoty předmětů směny byla nejprve sůl a teprve později se ustálily drahé kovy: zlato a stříbro. Je nepochybné, že úspěšný kupec byl nejen znalý nejrůznějších listí, ale dokázal v určitých případech užít také násilí. Tak se stal již ve starověku u některých národů pojem kupec, t.j. cizinec, synonymem pro nepřítele, i když toto tvrzení nelze zcela generalizovat. Vzájemné vztahy mezi kupci a obyvateli byly z důvodu alespoň elementární oboustranné jistoty, nezbytné pro obchodní činnost, velmi záhy regulovány obyčejovým právem.

---

²⁵ D. Ibbetson, From Property to Contract: The Transformation of Sale in the Middle Ages. in The Journal of Legal History, 13, April 1992, 1, s. 1 - 14.

Rozvinutý stupeň obchodních styků je doložen již v zákoníku jednoho z nejvýznamnějších mezopotamských vládců Chammurapiho z 18. století př. n. l., který byl objeven v roce 1902 v Súzách. Nacházíme zde úpravu prototypů některých obecných právních institutů, které se běžně používají při obchodních aktivitách, jako je smlouva o pachtu a nájmu²⁶ nebo smlouva o úschově. Přímou pro vlastní obchodování pak byla nepochybně podstatnější úprava směny²⁷ nebo tržní smlouvy a tento zákoník dokonce rovněž obsahuje institut komisního prodeje.²⁸ Přestože se v tomto prostředí objevovaly často již relativně propracované právní instituty, nelze zapomínat, že vedle toho přetrvávalo, či přesněji stále převažovalo, hospodářství naturální.

Starověká Fénicie a později Řecko byly dalšími oblastmi, kde se postupně vytvořila významná střediska obchodu. Feničané bývají dokonce často přímo označováni za národ obchodníků. Jako mimořádně zdatní obchodníci jsou však v obecném povědomí rovněž Řekové. Oba tyto národy využívaly pro přepravu zboží především moře. Feničané se plavili nejprve podél pobřeží. Postupně však ovládli celé Středomoří a Gibraltarskou úžinou zprostředkovávali obchod mezi západními břehy Afriky a na severu až k Britským ostrovům. Na svých cestách zakládali obchodní osady, které se později vyvinuly v mocná města a obchodní střediska, jako např. Karthágo. Řecký námořní obchod byl rozhodující pro hospodářskou prosperitu a s ní spojený rozvoj právních norem. Ten byl výrazným prvkem života tehdejší

---

²⁶ Podrobněji např. J. Klíma, Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci. Praha, 1979, s. 222 - 225.

²⁷ Chammurapiho zákoník (dále CH) § 41.

²⁸ CH §§ 7, 9 - 13, 35 - 37, 40, 258, 279 a §§ 100n.

společnosti, neboť především obchod s obilím byl pro řecké městské státy přímo životně důležitý. Proto byl nad touto sférou ekonomického života vykonáván přísný dohled a povinnosti obchodníků a překupníků s obilím byly přesně stanoveny. Nejdůležitějším centrem starověkého řeckého obchodu byl Pireus, kde se nacházely nejen největší sklady zboží, ale dokonce i bankovní domy. V návaznosti na rozvinutý námořní obchod vznikaly ve starověkém Řecku i obchodní společnosti, které vykazují některé rysy dnešních společností komanditních nebo společností s podíly.²⁹ Rozšířeny byly i nejrůznější formy peněžních půjček.

Nejvýznamnějšími obchodními středisky, která ve 3. století př. n. l. zajišťovala styk mezi Evropou a Orientem, byl ostrov Rhodos a egyptská Alexandrie. Obsah norem upravujících tehdejší obchodní činnost se nám nedochoval přímo, ale pouze zprostředkovaně, díky římskému právu.³⁰

Vedle institutů staršího původu, které se používaly při provozování obchodní činnosti, jako je např. ruční zástava nebo hypotéka, se objevuje vcelku nový, dokonale propracovaný institut námořních půjček, jenž byly splatné pouze při návratu lodi. Užívaly se také jako forma pojištění. Běžné přitom bylo, že se v takovémto podnikání pro zmenšení rizika spojovali bankéři do bankovních společností. Starořecké banky vznikaly původně u chrámů, které často nejen nashromáždily obrovské bohatství přímo z darů nebo jejich výnosů, ale díky nedotknutelnosti posvátného místa sem byly ukládány také majetky soukromníků a dokonce i států.³¹ Akumulace kapitálu, která

---

²⁹ G. Luzzatto, *Storia del commercio*. vol. I., Firenze, 1914, s. 81.

³⁰ L. Goldschmidt, *Lehrbuch*, s. 71 - 89.

³¹ B. Laum, *Die Banken in Altertum*. in *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*. Bd. II,

umožnila vznik bankovních domů a vytvořila tak optimální prostředí pro rozvoj námořního velkoobchodu, byla podmíněna několika faktory. Jednalo se o aktivní bilanci řeckého zahraničního obchodu, stejně jako o intenzivní exploataci dolů na drahé kovy. V neposlední řadě to byly také čistě politické důvody, jako zejména platby spojenců do spolkové pokladnice athénské námořního spolku.

Mohutným impulsem pro další rozvoj obchodu v oblasti nejen Středozemního moře, ale celého Blízkého Východu, byly výpravy Alexandra Makedonského, které otevřely východní trhy pro řecké obchodníky a napomohly tak dalšímu rozkvětu ekonomiky. V důsledku přílivu drahých kovů z Východu dochází tehdy zákonitě ke snížení obvyklé úrokové míry a vytvářejí se výhodné podmínky pro nejrůznější formy obchodního podnikání. V této době se rozvíjí v helénistických státech bankovní systém, a to především v ptolemaiovském Egyptě, kde existovaly bankovní domy i jejich filiálky i v malých městech. Vedle bank soukromých se nově objevují také banky královské - státní. Tyto peněžní ústavy prováděly často velmi složité finanční transakce, které jsou celkem spolehlivě rekonstruovatelné díky papyrologickým nálezům. Je například známo, že pokud byly předmětem operací závazky, u nichž ještě nenastala doba splatnosti, byla na ně poskytována sleva. Běžné byly již také reciproční platby.³² Podobný okruh činnosti měli později také bankéři v Římě, kteří se také zde vyvinuli ze směnárníků (*argentarii*). K rozvoji peněžního obchodu však ve starověkém Římě dochází daleko později než v Řecku, protože ražba mincí, jako základní podmínka těchto aktivit, zde začíná teprve od 3. století př. n. l. a zlaté mince

---

Jena, 1924, s. 166.

³² V české literatuře se této problematice věnoval J. Vančura, Papyři znějící majiteli na řád. in Sborník věd právních a státních, IV, 1903-4, Pocta Randova, s. 77- 95.

jsou hojněji raženy teprve na sklonku republiky od Caesarovy doby.³³ O rozsahu činnosti římských bankéřů svědčí zejména nález archivu rodiny Sulpiciů, k němuž došlo koncem 50. let 20. století nedaleko Neapole. Na voskových tabulkách jsou zachyceny náročné finanční operace, které významným způsobem posunuly naše znalosti a představy i bankovníctví v Římě.³⁴

V římském právním prostředí se vyvinula a ustálila právní pravidla, která se později stala vzorem a inspirací pro další evropský vývoj. Nejednalo se však o obchodní právo jako ucelenou a zvláštní oblast soukromého práva, ta se ve starověkém Římě nikdy nevyvinula.³⁵ Tzv. *ius commercii* je sice někdy zjednodušeně a zároveň značně nepřesně překládáno jako právo obchodovat, ale ve skutečnosti to bylo pouze oprávnění účastnit se na římském právním životě, tedy mít způsobilost k právním jednáním podle římského práva.³⁶ Pokud však bylo cizinci toto oprávnění uděleno, jeho postavení při obchodních aktivitách se značně zjednodušilo a zvýhodnilo.

K provozování obchodu sloužil v Římě prakticky celý tehdejší právní řád. Nešlo pouze o normy věcného a obligačního práva, ale také práva rodinného. Smluvní svoboda existovala v Římě v té nejširší podobě a omezena byla pouze všeobecnými normami. Hlavní zásluhu na "modernizaci" právních norem i jejich pružné aplikaci, která je tak nezbytná pro hladký chod jakéhokoli obchodního

---

³³ Encyklopedie antiky. Praha, 1973, s. 387.

³⁴ Viz *Tabulae Pompeianae Sulpiciorum*. Edizione critica dell'archivio puteolano dei Sulpicii. ed. G. Camodeca, Roma, 1999.

³⁵ L. Goldschmidt, *Lehrbuch*, s. 58; M. Kaser, *Das römische Privatrecht*. München, 1971, s. 178.

³⁶ M. Bartošek, *Dějiny římského práva /ve třech fázích jeho vývoje/*. Praha, 1988, s. 109.

podnikání, měli praetori. Právní pravidla, která vytvářeli ve svých ediktech napomáhala rozvoji obchodního podnikání, a to i v mezinárodním měřítku. Velký význam měl vznik neformálních konsenzuálních kontraktů, které umožnily pružné uzavírání obchodních jednání. Nepochybně nejdůležitějším z nich je tržová smlouva (*emptio venditio*) chápaná v římském právu jako výměna zboží za peníze. Propracována u ní byla rovněž odpovědnost za vady, a to nejen faktické, ale i právní. Navíc jako *contractus bonae fidei* v sobě mohla také zahrnovat nejrůznější vedlejší úmluvy (*pacta adiecta*), jako je např. dohoda o koupi na zkoušku, *lex commissoria*, výhrada zpětného prodeje apod. Kupní smlouva se v této, dalo by se říci skutečně propracované, podobě objevuje již koncem republiky.³⁷ Významnou úlohu sehrál při rozvoji právních pravidel používaných v rámci obchodování "cizinecký" praetor (*praetor peregrinus*), který byl pověřen organizováním soudního řízení mezi římskými občany a cizinci, případně cizinci navzájem. Prostřednictvím jeho soudních vyhlášek pronikaly do římského práva propracované východní, zejména helénistické, právní instituty. Právní pravidla vytvářená praetory se stala součástí základu pozdějšího evropského právního vývoje ve sledované oblasti.

Úpadek obchodu v západní Evropě nelze spojovat pouze s pádem Západořímské říše, ke kterému došlo pod tlakem germánských kmenů. Lze jej sice považovat za určitý mezník, ale k zeslabení obchodních vztahů dochází v této oblasti daleko dříve. Již ve 3. století n. l. je v západních provinciích Římské říše patrná ekonomická uzavřenost jednotlivých oblastí, která vedla k omezení obchodních styků a k postupnému návratu k naturálnímu hospodářství v důsledku všeobecné

---

³⁷ Např. K. Visky, Die Spuren der Wirtschaftskrise der Kaiserzeit in den römischen

ekonomické krize vyvolané sociálními a politickými poměry.³⁸ Ve východní části Římské říše se však díky vyššímu stupni urbanizace a napojení na východní trhy rozvíjely obchodní vztahy i nadále. Také zde je ale možné pozorovat jistou stagnaci ve srovnání s dříve čilým obchodním ruchem. Konstantinopol byl koncem 1. tisíciletí největším obchodním centrem Evropy, kde se soustřeďoval obchod s luxusním zbožím a zůstal prostředníkem mezi kulturním a obchodním světem arabským a Evropou. Obchodní trasy tehdy vedly třemi směry. První cesta spojovala Baltské a Černé moře (přes Dněpr do Kyjeva, Novgorodu a odtud na Gotland). Druhá cesta mířila po Dunaji do střední Evropy a třetí, nejvýznamnější, cestu představovaly námořní spojení ve Středozezemním moři.

Následující, téměř dvě stě let trvající, období tzv. stěhování národů způsobilo hospodářský i kulturní úpadek západní Evropy. Obchod se začíná rozvíjet pouze pozvolna a v závislosti na formování nových státních útvarů. Ve střední Evropě byl obchod v raném středověku velmi omezen, protože neexistovaly velké ekonomické rozdíly mezi jednotlivými národy a doprava zboží do vzdálenějších oblastí byla nesnadná a spojená se značným rizikem.

Ve středověku byly podmínky pro dálkový obchod značně komplikované. Překážkou byla mimo jiné také různost měr a vah, nejrůznější cla a v neposlední řadě rovněž špatné cesty. Je proto zákonité, že se rozvíjel především tak, že sledoval velké vodní toky, nebo staré římské silnice.

Rechtsquellen. Bonn-Budapest, 1983, s. 24.

³⁸ Podrobněji např. D. R. Dudley, *The Civilization of Rome*. New York-Toronto-London, 1967, s. 206nn. Vlivu této krize na jednotlivé instituty římského soukromého práva za císařství se věnuje ve své knize K. Visky, *op. cit.*

Politická i ekonomická roztržštěnost společnosti v době časného středověku se zřetelně odráží také v oblasti práva. Obchod byl regulován převážně obyčejovými pravidly, upraven byl však často také partikulárním městským právem, cechovními předpisy, popřípadě zvláštními privilegii, která byla udělována jednotlivým městům. Privilegium v původní podobě znamenalo výjimku z obecného zemského práva a zároveň přiznání zvláštního práva. Později se objevují listiny, které dřívější privilegia potvrzují, rozšiřují, nebo omezují. S postupným překonáváním feudální rozdrobenosti dochází následně rovněž k výraznějšímu rozvoji a unifikaci právních norem upravujících obchodní vztahy.

I v této době si uchoval svůj význam námořní obchod a dokonce lze jeho postavení označit v jistém smyslu za dominantní. Důvodem byla především rostoucí poptávka po luxusním zboží, vyvolaná zájmem o Orient, který křesťanské Evropě přiblížily křížové výpravy. Vnitrozemský obchod se v 11. a 12. století soustřeďoval zejména do období výročních trhů, které se konaly ve významných politických a hospodářských centrech nebo na křižovatkách obchodních cest. Tyto trhy probíhaly pod zvláštní panovnickou ochranou a za dozoru tržních soudců a výborů kupců. Jedny z nejvýznamnějších trhů byly pořádány například v Champagni, kde se nakonec v jednotlivých městech konaly téměř po celý rok a docházelo zde také k významným finančním transakcím.³⁹ Směnečný styk na těchto mezinárodních velkých trzích přispěl k tomu, že jeho pravidla nabyla rychle všeobecné povahy.⁴⁰ Právě zde byly

---

³⁹ H. Hattenhauer, *Europäische Rechtsgeschichte*. Heidelberg, 1992, s. 245; L. Goldschmidt, *Lehrbuch*, s. 244nn.

⁴⁰ Podrobněji se celé problematice věnuje V. Urfus, *Zdomácnění směnečného práva v*

zájmy celého evropského obchodního stavu "... chráněny prostřednictvím práva a soudu vykonávaném na tomto místě. Existoval centrální orgán, kde se mohli obchodníci všech národností domáhat ochrany proti nedodržení smlouvy a podobných porušení práv."⁴¹

Města se postupně stávala určitými správními a soudními celky, které se vydělovaly od okolního území. V této době se rovněž začínají oddělovat obchodníci od ostatního městského obyvatelstva a konstituují se postupně v samostatný stav, jehož právní režim vykazuje určité specifické rysy. Výstižnou charakteristiku kupeckého práva podává v těchto souvislostech W. Mitchell, který říká, že tehdy bylo "souborem pravidel a zásad vztahujících se na obchodníky a obchodní transakce, které se odlišovalo od obecného práva platného v zemi."⁴² V. Urfus pak středověké kupecké právo specifikuje jako "souhrn zvláštních stavovských práv jednotlivých stavů či tříd. V tomto souhrnu bylo ... stavovským právem obchodníků a kupců a jako takové tvořilo vlastní relativně samostatnou část feudálního městského práva."⁴³ Toto právo navázalo na klasické instituty římského práva, jehož pravidla přizpůsobovalo okamžité potřebě a tehdejšími podmínkám, tak jak si to vyžadoval rostoucí obchod. Pro historii kupeckého práva je charakteristická postupná uniformita, ve které někteří badatelé spatřují určité "mezinárodní", tedy obecně platné, prvky vznikající při provozování obchodu i při aplikaci práva.⁴⁴ Tyto všechny zvláštnosti

---

českých zemích a počátky novodobého práva obchodního. Praha, 1959, s. 14n.

⁴¹ L. Goldschmidt, Lehrbuch, s. 234.

⁴² W. Mitchell, Essay on the Early History of the Law Merchant. New York, 1969, s. 10.

⁴³ V. Urfus, Zdomácnění šekového práva., s. 20.

⁴⁴ F. Wiacker, On the History of Supranational Legal System of Commerce in The Legal Organization of Commerce and its Relation to the Social Conditions. Univ. of Aarhus, 1979,

kupeckého práva z něj vytvářely *ius mercatorum*, tedy autonomní část stávajícího právního řádu každé země.⁴⁵ Z hlediska určitých specifik společenského i ekonomického vývoje lze tehdejší Evropu rozdělit přibližně na tři oblasti: středomořskou (s centry v Benátkách, Janově, Marseille, Barceloně a Konstantinopoli), severoevropskou (ostrovy a pobřežní oblasti Severního moře, hanzovní města, norský Bergen, Londýn a flanderské přístavy, Gdaňsk a Novgorod) a středoevropskou (Norimberk, Augsburg, Praha, Vídeň, Krakov).

Pro rozvoj obchodních pravidel ve středověku měl nepochybně ekonomický vývoj v severoitalských městech. Primární vzestup peněžního oběhu a obecné rozšíření peněžních transakcí jako základního předpokladu pro rozvoj "velkého" obchodu - zejména půjčování na úvěr s použitím zástavních práv (*casane*) především v Lombardii však nebylo omezeno pouze na tuto oblast. Italští obchodníci a bankéři expandovali také do jižní Francie. Toto pronikání však vždy nelze jednoznačně spojovat s rozvojem obchodu jako takového. Například Lombardané se velmi často angažovali při poskytování půjček venkovanům,⁴⁶ což s rozvojem obchodu mělo společného jen velmi málo.

Rozhodující úlohu při rozvoji obchodu sehrála v prvé oblasti města, popřípadě městské státy. Jako příklad mohou posloužit Benátky, které se staly centrem obchodu zejména díky své příznivé geografické poloze. Byly snadno dosažitelné průsmekem sv. Bernarda a podél řeky Pád pro kupce z Porýní a ze zaalpských oblastí vůbec a rovněž i přes Istrii z Podunají. Kromě toho byly velmi

---

s. 11.

⁴⁵ K tomu V. Urfus, *Historické základy*, s. 126.

⁴⁶ J. Le Goff, *Kultura středověké Evropy*. Praha 1991, s. 247.

výhodně položeny také z pohledu námořního obchodu s východním Středomořím. Další významné komunity se postupně vytvořily například v Pise, Janově nebo Florencii.⁴⁷

Řemeslníci a obchodníci těchto měst se od 2. poloviny 12. století sdružovali do zájmových společenstev, která měla vypracovanou vlastní jurisdikci. Těžiště jejich činnosti bylo sice v oblasti soukromého práva, ale přesto v nich lze často nalézt základy některých institutů novodobého obchodního a námořního práva.⁴⁸ Na rozdíl od ostatních oblastí Evropy patřili italské obchodníky mezi nejvýznamnější obyvatele měst, kteří se také v nemalé míře podíleli na jejich správě. Cechy byly nadány relativně značnou mírou vnitřní autonomie i samosprávy. Jurisdikce, kterou vykonávali představení cechů (konsulové) byla sice zprvu omezena pouze na jeho členy, ale postupně se začala rozšiřovat i na osoby stojící vně těchto organizací.⁴⁹ Z konsulárních soudů se časem staly jakési obchodní soudy, které aplikovaly obchodněprávní pravidla v určitých právních vztazích bez ohledu na kupecký či nekupecký charakter sporových stran. V postupu těchto soudů lze již dokonce spatřovat historické počátky obchodního práva v moderním slova smyslu.⁵⁰

Pro rozvoj obchodních pravidel mělo nemalý význam také právo statutární, přestože italská městská statuta obsahovala zejména normy veřejného práva. Zvykem sice bylo, že pokud se ve statutech objevila problematika právem neupravená, používalo se subsidiárně právo římské, ale v některých případech bylo výslovně

---

⁴⁷ J. Krčmář, *Základy Bartolovy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého*. Praha, 1910, s. 72.

⁴⁸ J. Krčmář, *Základy*, s. 63.

⁴⁹ J. Krčmář, *Základy*, s. 73.

stanoveno, že se právě obchodní vztahy římským právem řídit nebudou.⁵¹

Z našeho pohledu jsou zajímavé i tehdejší mezinárodní smlouvy regulující problematiku provozování obchodů. Byly to např. smlouvy upravující příslušnost sporu, byl-li stranou cizinec. Časté byly smlouvy s tzv. "koloniální jurisdikcí", kdy si stát vyhrazoval právo rozhodování nad svými příslušníky v cizině a to nejen v záležitostech civilních, ale i trestních.⁵² Mezinárodní smlouvy měly již také ochranný charakter, podmíněný finančními zájmy státu nebo snahou o ochranu a podporu vnitřního trhu.⁵³

V severoevropské obchodní oblasti se hrála klíčovou úlohu ve vývoji hospodářských vztahů a partikulárního obchodního práva hanza - svaz měst, která byla středisky vnitrostátního i zámořského obchodu. Působnost hanzy se pak od 13. století prostřednictvím kolonizace rozšířila i do severo a východoevropských, zejména přímořských, území. Pojem hanza bývá používán ve dvou významech, jednak pro označení kupeckých osad založených německými obchodníky v zahraničí (Londýn, Visby, Bruggy, Novgorod) a pak pro výše popsané spojení sousedních (nejprve pouze německých) měst, ke kterým docházelo z důvodů hospodářských i politických. Největší rozkvět zaznamenala hanza od druhé poloviny 14. století do konce 15. století, kdy dochází k pozvolnému snižování jejího významu. Za královnu hanzovních měst lze právem považovat svobodné říšské město Lübeck u ústí řeky

---

⁵⁰ V. Urfus, Zdomácnění šekového práva, s. 22.

⁵¹ Výjimku tvořilo např. benátské právo, kde byla následující posloupnost: statut - analogie statutu - consuetudo (obyčej) aequitas, nebo lombardské právo: statut - obyčej - lombardské právo - právo římské. (J. Krčmář, Základy, s. 54).

⁵² J. Krčmář, Základy, s. 72 - 74.

⁵³ J. Krčmář, Základy, s. 71.

Trave, které bylo od 13. století centrem hanzovního městského svazu, jehož členy se stalo postupně okolo 90, zejména německých, měst. Teprve od 16. století se ustálilo dělení hanzovních měst podle místní příslušnosti do čtyř oblastí : 1) vestfálská se střediskem v Kolíně, 2) saská s centrem v Braunschweigu, 3) severoněmecká s centrem v Lübecku a 4) pruskopolská s centrem v Gdaňsku.⁵⁴ Společné záležitosti byly projednávány na "hanzovních dnech", konaných zejména v Lübecku, který vedl svazovou korespondenci a hrál důležitou roli jak při tvorbě partikulárních obchodně právních norem, tak při úpravě vzájemných vztahů jednotlivých měst. Vztahy mezi městy byly upraveny vzájemnými smlouvami, které však zavazovaly pouze jednotlivé účastníky. Ilustrativním příkladem mohou být smlouvy uzavírané k zajištění zemského míru. V jednom z nejvýznamnějších hanzovních měst, v Bruggách, vznikl již na počátku 15. století dokonce první prototyp burzy. Ta se vyvinula z pravidelných setkání obchodníků, při nichž se obchodovalo převážně se směnkami. Název "burza" se poprvé objevuje právě zde, kde se setkání konala v prostorech patřících kupecké rodině van der Burse.⁵⁵

Mezi základní sloupy obchodu vždy patřila tzv. dobrá víra (*bona fides*). Právě ve středověku se tento institut vyvinul v jeden ze základních principů, který charakterizoval *lex mercatoria*. Tuto svou úlohu si uchoval také v pozdějších dobách, přičemž v německém právním prostředí se jeho název ustálil ve slovní spojení "Treu und Glauben", v Anglii pak jako "good faith". Bohaté doklady o jeho užití pak

---

⁵⁴ R. Mayr, Lehrbuch der Handelsgeschichte auf Grundlage der Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Wien, 1907, s. 92n. Problematice hanzy se podrobně věnoval např. E. Hoffman v knize Lübeckische Geschichte. ed. A. Graßmann, Lübeck, 1988, s. 79 - 328.

⁵⁵ Je téměř symbolické, že obchodním znakem příslušníků této rodiny byly tři měšce. (R.

nalézáme v jurisdikci hanzovních měst, a to nejen v Německu, ale i v Anglii.⁵⁶ S "dobrou vírou" se setkáváme ní také v českém městském právu. V Koldínově díle je například zmíněna v titulu "De venditionibus".⁵⁷ Idea či představa aplikace dobré víry v obchodněprávních vztazích si uchovala své významné postavení i v novodobých kodifikacích. Tak například v obchodním zákoníku z roku 1862 se v čl. 306 hovoří o bezelstném nabyvateli.

Využití tohoto institutu při jejich vytváření bylo ve zvýšené míře dáno právní praxí i vědou, která směřovala k uchování mezinárodního ducha obchodního práva. Soudci i právní teoretici byli ještě natolik ovlivněni romanistickou právní tradicí, že dávali přednost užití národních obchodních kodexů oproti právnímu rámci upravenému mezinárodními normami. Tento princip si uchoval svůj nezastupitelný význam také v dnešní době. *Bona fides* totiž má schopnost pružně absorbovat nové tendence a vývojové trendy obchodu.⁵⁸

Naše středoevropská obchodní oblast měla svébytný charakter, i když byla zcela zákonitě ovlivněna oběma sousedními oblastmi. Obchod se i zde soustřeďoval do hospodářských center ležících na křižovatkách obchodních cest, přičemž zásadní význam měla městská privilegia. V přirozeném geografickém centru této oblasti - v českém státě nabývá během 10. a 11. století obchodní styk na pravidelnosti v

---

Mayr, Lehrbuch, s. 103).

⁵⁶ R. Meyer, *Bona fides und lex mercatoria in der europäischen Rechtstradition*. Göttingen, 1994, s. 60.

⁵⁷ H. XV.

⁵⁸ K jeho aplikaci ve 20. století při koncipování mezinárodních smluv a úmluv viz P.-F. Weise, *Lex mercatoria. Materielles Recht von der internationalen Handelsschiedsgerichtsbarkeit*. Göttingen, 1990.

závislosti na potřebách panovnického dvora, který podporoval vznik zemských stezek, které usnadňovaly přepravu zboží a přispívaly k bezpečnosti kupců. Ve 14. století představuje vláda Karla IV. období hospodářské konjunktury, kdy se Praha stala politickým a kulturním centrem střední Evropy.⁵⁹ Úpadek obchodních styků, který je znásoben husitskými válkami, nastává postupně od sklonku 14. století. Od konce století následujícího roste úloha Norimberku při zprostředkovávání směny mezi jednotlivými obchodními oblastmi.⁶⁰

Klíčovým obdobím pro rozvoj evropského obchodu byla doba přelomu 15. a 16. století, kdy došlo k celé řadě zámořských objevů a která vyvrcholila obeplutím zeměkoule výpravou F. Magalhaese v letech 1519 až 1522. Další staletí jsou pak dějinami bojů o ekonomické a politické ovládnutí nového kontinentu mezi Španělskem, Portugálskem, Francií, Anglií a Holandskem. V této době jsou postupně vytvářeny první akciové obchodní společnosti, které se specializují na obchodování s koloniemi. Výnosný námořní obchod spolu s dovozem drahých kovů z kolonií znásobil zásoby zlata a stříbra v Evropě, které vedly ke zvýšené poptávce po luxusním zboží. Tehdy se také objevuje celá řada velkých společností zaměřených na obchod se zámořím. Za vlády anglické královny Alžběty vznikla např. Levantská společnost pro obchod s Tureckem, nebo Guinejská se západní Afrikou. V roce 1600 byla založena Východoindická společnost, která obchodovala s Indií a zeměmi východní Asie a sehrála významnou úlohu i při kolonizaci těchto území. V roce 1602 vznikla holandská Východoindická společnost, která byla oprávněna provozovat obchod v rozsáhlých oblastech mezi mysem Dobré naděje a Cape Hornem.

---

⁵⁹ J. Janáček, Dějiny obchodu v předbělohorské Praze. Praha, 1955, s. 16nn.

Během 17. a 18. století dochází ke zvyšování hospodářské produkce (zejména v Anglii, Nizozemí a Francii), která přímo podmiňuje i růst obchodu. V této době se jako nový fenomén objevuje státní ingerence do obchodní sféry, která se soustřeďuje v zásadě do dvou směrů. První z nich byl motivován snahou o vytváření co nejuvhodnějších podmínek pro činnost vlastních obchodníků za hranicemi svého státu. Takto byly vytvářeny obchodní smlouvy (kapitulace), které byly silnými evropskými státy svým "partnerům" často vnucovány a zakotvovaly tak privilegované postavení svých příslušníků.⁶¹ Druhý pak směřoval do ekonomiky dané země a byl výrazem merkantilistické hospodářské politiky. Tato vnitřní ingerence se však netýkala všech sfér, ale pouze některých vybraných ekonomických oblastí. Pro obchod byla významná úprava např. vedení obchodních knih nebo obchodní soudní pravomoci, ale i celý systém celních opatření. Práva firemní, burzovní a makléřské vznikají v průběhu 17. a 18. století. První předpis uvedeného rázu vydaný na území Rakouska pochází z r. 1635. Do druhé pol. 17. století se ve Francii datují legislativní opatření Ludvíka XIV: "Ordonnance du commerce" z r. 1673 a "Ordonnance de la marine" z r. 1681, které na rozdíl od dřívějších předpisů pojaly úpravu problematiky obchodních vztahů komplexně. V 18. století je pak již možné postihnout výraznější snahu o zavedení určité míry právních jistot a jednotnosti v právních normách. První kodifikační pokusy 18. století jsou výrazem právě tohoto úsilí. V rakouských zemích to byla Marie Terezie, která dala podnět k vypracování

---

⁶⁰ J. Janáček, Dějiny obchodu, s. 24.

⁶¹ Např. francouzsko - turecká smlouva z r. 1535, anglicko - španělská z r. 1713 nebo z pozdějších Nankingský mír uzavřený r. 1842. Podrobně se celé problematice věnoval J. Pazourek, Obchodní politika, její minulý vývoj i proudy nové. Zvláště se zřetelem na poměry

občanského kodexu, který však byl korunován úspěchem až na počátku 19. století.

Do přijetí obchodního kodexu byly v našich zemích obchodněprávní vztahy regulovány jednotlivými ustanoveními občanského zákoníku a dílčími právními předpisy jako jsou např. řády merkantilní, falitní, směnečný. Zatímco ve většině evropských zemí vítězí snaha o sjednocení právních norem, pro německou právní oblast je charakteristická právní roztržičnost, která byla překonávána pouze pozvolna. Dokladem této tendence je kodifikace "Allgemeines Landrecht für die preußischen Staaten" z r. 1794, která má ještě výrazně partikulární rysy.⁶² Vedle obchodního práva upravuje občanskoprávní materii, právo směnečné, námořní, pojišťovací a rovněž obsahuje také veřejné právo - trestní, stavovské, lenní a církevní. Obchodně právní materie je upravena v 8. titulu 2. dílu nazvaném "O měšťanstvu" ("Von Bürgerstände"), a to v částech 7 - 15. Systematika Kodexu je odvozena od principů stavovského práva, přičemž obchodně právní ustanovení mají povahu zvláštních práv. Vycházejí přitom z předchozí zákonné úpravy, např. práva směnečného (1751) nebo námořního (1727).

Výrazným impulsem pro evropskou legislativu byla francouzská revoluce, která znamenala mohutný zlom ve světových dějinách. Napoleonův "Code civil" z r. 1804 i "Code de commerce" z r. 1807 zakotvovaly moderní chápání společenskoeconomických vztahů v občanské společnosti. V této samostatné obchodní kodifikaci se setkáváme se široce koncipovanou systematickou úpravou základních obchodně právních institutů, které byly již ve vztahu lex specialis vůči občanskému

---

dnešní. Praha, 1916, s. 129n.

⁶² Viz Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794. Frankfurt am Main - Berlin, 1970.

zákoníku, přestože s ním tvořily koncepční celek.

Hlavním smyslem kodifikace v této oblasti bylo vytvoření společného evropského práva - "droit commun del'Europe". To se v důsledku příznivých hospodářských a politických podmínek také do značné míry stalo, neboť zákoníky mnoha evropských států tento kodex, byť s určitými obměnami, postupně převzaly (např. Sicílie, Španělsko), nebo se jím alespoň inspirovaly. Zvláště propracovaná byla úprava tří typů obchodních společností: - société en nom collectif (otevřená obchodní společnost) - société en commandite (komanditní společnost) - société anonym (akciová společnost). Zejména je třeba vyzdvihnout preciznost s jakou byla ve dvanácti paragrafech vymezena problematika akciové společnosti.⁶³ U všech tří typů smluvních společností také byly podrobně vypracovány otázky pojištění. Tento obchodní kodex byl koncipován tak, že jeho ustanovení byla aplikována na veškeré obchodněprávní úkony bez ohledu na jejich subjekty.

Poněkud odlišný charakter mělo obchodní právo v Anglii, kde se až do 18. století používal zvláštní systém založený na aplikaci mezinárodních obchodních obyčejů kontinentální Evropy. V druhé polovině 18. století se začlenilo do předpisů obecného práva (common law), jehož součástí je i dnes. Pojem commercial law je používán pro předpisy common law, které upravují majetkoprávní vztahy v obchodním styku vedle norem regulujících pouze obchodně právní materii.

---

⁶³ H. Hattenhauer, Europäische Rechtsgeschichte, s. 571.

III. Kramáři nebo kupci?

("Obchodní" právo v českých zemích do konce 17. století).

Obchod se v rámci zemí, které byly později součástí českého státu rozvinul poněkud později, než v jiných regionech Evropy. Obchodní aktivity se však našemu území v žádném případě nevyhnuly. Již z toho důvodů, že přes naše území vedly důležité obchodní trasy spojující oblasti severní Evropy se Středomořím. Často však obchod provozovali příslušníci cizích národů. Tato skutečnost se odrazila v tom, že u zrodu jednoho z prvních státních útvarů, který vznikl v Čechách stál patrně francký kupec Sámo.

Nicméně v tehdejších dobách se ještě v žádném případě nejednalo o činnosti, které by vyvolaly potřebu právní regulace ve smyslu vydání nějaké normy. Obchodování bylo upraveno nejrůznějšími nepsanými obchodními zvyklostmi. Teprve se vznikem měst se objevuje nutnost nejen alespoň rámcové právní úpravy obchodování, ale zároveň také i vytvoření určitého organizačního rámce obchodování, stejně jako činností, které s obchodem velmi úzce souvisely, tedy řemeslné výroby. Základní otázkou první fáze dějin obchodu ve středověku je tedy právě cechovní zřízení. Do velkých podrobností sice nelze zabíhat, ale nastínit alespoň stručně jeho vývoj je pro další výklady nezbytné, a to i z toho důvodu, že organizace řemeslnických cechů úzce souvisela s obdobnými sdruženími kupců.

Cechy vznikají ve městech, v dobách, kdy každé město tvořilo uzavřený hospodářský celek, a tomu také korespondoval typ cechovního zřízení. Zárodky

---

pozdějšího cechovního zřízení musíme plným právem spatřovat v řemeslnických bratrstvech, jejichž původní zaměření směřovalo především do náboženské oblasti, stejně jako plnila sociálně podpůrné funkce. V tomto ohledu je tedy můžeme plným právem označit za dědice antických římských kolegií. Relativně brzy se však začínají angažovat v hospodářské činnosti a městské úřady na ně přenášejí některé správní úkoly v této oblasti. S prvním cechem u nás se setkáváme roku 1318, kdy je doložen cech krejčířů na Starém městě pražském. Mimo Prahu se pak jedná o pekařský cech v Netolicích a rok 1338.⁶⁴ Největší rozkvět cechů spadá do 16. století, ale již ve století následujícím se objevují tendence směřující k jejich uzavření. Cechovní zřízení se pak začíná rozpadat a zaznamenáváme také tendence ústřední moci vedoucí k omezování cechovní autonomie.

Ve středověku se obchodem zabývali vlastně tři skupiny lidí. Kromě obchodníků, jejichž život i činnost byla pevně svázána s městem, v němž žili, a kde se také často narodili, to byli kupci. Ty můžeme označit za jakési dálkové obchodníky. Obstarávali směnu zboží nejen mezi městy ležícími uvnitř určitého státního území, ale také v mezinárodním měřítku. Konečně nesmíme zapomenout ani na nejrůznější podomní obchodníky - na kramáře, kteří obchodovali v malém, lze říci, že provozovali to, co se dnes označuje jako stánkový prodej.⁶⁵ V Praze se pak setkáváme také s tzv. šmejdíři prodávajícími ozdobné zboží. Poslední dvě uvedené kategorie nebyly až do "moderní" doby nijak organizovány.

Podívejme se nyní právě na osoby, které se v této době obchodem živily a

---

⁶⁴ Viz A. Malovský-Wenig, Naše živnostenské právo. Praha, 1947, s. 26.

⁶⁵ E. Vlček, Vývoj kodifikace obchodního práva. in Vývoj právních kodifikací. ed. K. Schelle, Brno, 2004, s. 39.

zejména na to, jakých způsobem se organizovali. Stejně jako v případě řemeslníků, tak se také obchodníci sdružovali do cechů.⁶⁶ Nebyl to však obecný jev, ale dělo se tak pouze ve větších městech, jako byla Praha, Brno nebo Olomouc. Obchodnická a kupecká sdružení se nazývala konfraternity⁶⁷ a jejich organizace byla obdobná jako u cechů. Také v tomto případě stáli v čele doživotně volení starší, kteří byli potvrzováni městskou radou. Hlavním orgánem pak bylo shromáždění členstva. Některé orgány obchodnickokupeckých konfraternit vykonávali určité aktivity, které sloužily všemu členstvu a usnadňovaly výkon jejich činnosti. Mezi ně patřil například ansager obstarávající proclení zboží, uschovavatelé zboží a pak i sekretář konfraternity a jeho právní zástupce.

Působnost volených funkcionářů kupeckých sdružení byla zaměřena pouze dovnitř takovýchto organizací a můžeme ji označit za pravomoc administrativní, neboť neměli jurisdikci ani ve sporech mezi jednotlivými kupci, natož navenek. Příslušnými v obchodních sporech tedy byly "obecné" soudy. Ve své podstatě se tedy jednalo pouze o jinak označené cechy. Také z toho důvodu se setkáváme s omezováním svobody konfraternit zhruba ve stejné době, jako tomu bylo v případě cechů. Od počátku 19. století byly právě konfraternity spojovány do kupeckých gremií. Například v Praze se tak stalo r. 1804 v souvislosti s předchozí josefínskou reformou magistrátu.⁶⁸

---

⁶⁶ K tomu obecně např. Z. Winter, Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Praha, 1890 - 1892.

⁶⁷ V cizině jsou označovány jako gildy a měly nejen jiný název, ale také i poslání. Orgány gild totiž zejména měly jurisdikci v obchodních sporech.

⁶⁸ V ní např. J. Janák-Z. Hledíková, Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989, s. 190nn.

Jestliže hovoříme o vývoji obchodu ve středověku musíme si zákonitě položit otázku podle jakého práva se příslušníci kupeckých konfraternit řídili, jaké normy byly závazné pro jejich činnost. Existovalo snad původní české "obchodní" právo? Odpověď je jednoznačná, protože nic takového v našich právních dějinách totiž, alespoň zpočátku, nenalezneme. Stejně tak jednoduché je také zodpovězení otázky, ve které oblasti práva nalezneme úpravu obchodu. Jedná se pochopitelně o právo městské. A zde je také obsažena odpověď na otázkou první. Při zakládání měst byly vydávána nejen městská privilegia, ale zároveň také bylo stanoveno (tzv. sdělení), kam se mají měšťané obracet v případě potřeby právního naučení. Tím bylo také zároveň stanoveno, které právo pro ně bude tzv. vrchním. Díky tomuto mechanismu proniklo do Čech a na Moravu zejména německé právo, a to ve dvou podobách, podle nichž také rozlišujeme dvě právní oblasti. První z nich představuje tzv. právo magdeburské, nazvané tak podle jeho vrchní stolice, což bylo saské právo.⁶⁹ Jednalo se o severní Čechy i Moravu, Slezsko a Lužice. Druhá právní oblast byla švábská, nazývané také nepřesně norimberská.⁷⁰ Ta zahrnovala zbytek Čech i Moravy. Jen pro úplnost dodejme, že zatímco pro oblast saského práva byl, přes všechny panovnické zákazy, až do 16. století odvolací stolicí Magdeburg, situace ve druhé oblasti byla poněkud odlišná. Do Norinberka se totiž strany neobracely a brzy vznikly dvě "domácí" vrchní práva. V Čechách to byl soud Starého města pražského a na Moravě Brno. Obdobně vypadala posléze situace také ve švábském právním okruhu, kdy stejné postavení

---

⁶⁹ Recipováno bylo prostřednictvím Saského zrcadla, které sepsal Eike von Repkow. K tomu další literatura viz heslo Eike von Repgow, in G. Köbler, *Lexikon der europäische Rechtsgeschichte*. München, 1997, s. 120.

získaly posléze Litoměřice a Olomouc.

Německá práva však nebyla jedinými, která měla vliv na utváření obchodních pravidel. Zpočátku totiž v některých lužických a slezských městech fungovalo flanderské právo.⁷¹ Posledním právním řádem, který měl vliv na úpravu obchodních vztahů bylo právo římské. Nejednalo se však o římské právo v jeho klasické podobě, nebo té, které mu daly justiniánské sbírky, ale o právní pravidla vytvářená v severní Itálii především příslušníky komentátorské školy, tedy *ius commune*. Zhruba od husitských válek získává stále více a více převahu právo vytvářené a aplikované na soudu Starého města v Praze, které snad lze označit za české městské právo a tedy i první české obchodní právo.

Prvním významným písemným dokladem zaznamenávajícím právo užívané na městských soudech, které se pochopitelně často věnovaly řešení sporů mezi obchodníky je tzv. Kniha písaře Jana, nebo jak byla nazvána později "Manipulus vel directorium juris civilis et collectus per necessaria, quae in ipso jure sunt contenta". Běžně je také označována jako "Schöffebuch" - kniha šéfů. Vznikla roku 1353⁷² a kromě rozhodnutí brněnského kmetského soudu obsahovala také předpisy kanonického a římského práva. Již koncem tohoto a pak v následujícím století se rozšířila na Moravě a roku 1578 byla dokonce potvrzena císařem Rudolfem II. a na Moravě platila jako zákoník až do zavedení platnosti Koldínova zákoníku pro moravská města roku 1680. Užívána ale byla, jak bude dále řečeno, také v Čechách.

---

⁷⁰ Viz K. Malý a kol., Dějiny českého a československého práva po roku 1945. 2. vyd., Praha, 1999, s. 90.

⁷¹ Např. Zhořelec, Středa, Budyšín.

Tato příručka zahrnovala rozhodnutí vlastně ze všech oblastí práva. Nalezneme zde nejen právo trestní, které je ostatně v menšině, ale také procesní předpisy a pak především právo soukromé, a to od práva osob a dědických norem, až po práva věcná a obligační. Pro právo obchodní jsou mimořádně zajímavé ustanovení týkající se jednotlivých smluvních typů běžně používaných v rámci obchodní činnosti. Na prvním místě to je úprava kupní smlouvy nalézající se na konci třetí stovky sentencí a na začátku následující. Spadá sem samozřejmě také smlouva o půjčení věci⁷³ a pochopitelně rovněž tak porůznu rozptýlené předpisy týkající se platnosti a zajištění závazků.⁷⁴ Pro zkoumanou materii je například rovněž závažná sentence 580 a 595 vztahující se ke splnění závazku, nebo ustanovení týkající se posloupnosti plnění pohledávek při konkurzu.⁷⁵

Mimořádně zajímavým dokladem o péči, kterou věnovali čeští panovníci obchodu, je privilegium Vladislava Jagelonského z roku 1498. Plným právem ho můžeme označit za ochranné opatření. Zakazovalo totiž, aby cizí obchodníci (a namířeno bylo především proti norimberským kupcům) vykonávali kupecké řemeslo, pokud ovšem nebyli členy některého z kupeckých cechů. Nebylo to v žádném případě nějaké nové opatření, protože navazovalo na starší úpravu z doby Karla IV. a Václava IV. Původně sice platilo pouze v Praze, ale roku 1671 bylo Leopoldem I. rozšířena jeho platnost na celé Čechy.

---

⁷² K datování viz M. Boháček, Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana. Praha, 1924, s. 3, pozn. 6.

⁷³ Třetí desítka druhé stovky sentencí.

⁷⁴ Např. v sentenci 595 se pojednává o neplatnosti slibu z důvodu jeho vynucení, nebo sentence 131 o solidárním ručení.

⁷⁵ Sentence 167 - 169.

Během 15. a 16. století zesílil obchodní význam mezinárodních trhů konaných v bezprostřední blízkosti našich zemí - v Linci a v Lipsku. Předmětem vývozu byly vedle zemědělských produktů z Čech a Moravy, ale také Polska i Uher, rovněž sukno a plátno vyráběné v českých zemích. Určitým odrazem zvýšených obchodnických aktivit jsou první sepsání městských práv, které se na našem území objevují v průběhu 16. století. Jednou z nejvýznamnějších památek byla práce Brikcího z Licska "Knihy práv městských". Přes nesporný význam, který tato práce měla, se však nejednalo o původní dílo. Jeho autor pouze vyšel z překladu předchozího díla od Vítá Tasovského, který srovnal s latinským rukopisem "Libri sententiarum". Nejednalo se tedy o nic jiného, než o použití zkráceného textu "Knihy písaře Jana",⁷⁶ který byl v 15. a 16. století užíván pod názvem "Práva městská, kterých používají horníci" např. v Kutné Hoře. Autor tohoto díla, zvaný také Kouřimský, je dokončil v roce 1534 a přestože nebylo nikdy oficiální kodifikací, v soudní praxi se hojně požívalo.

První kodifikací městského práva, v Evropě ostatně ojedinělou, byla "Práva městská Království českého" Pavla Kristiána z Koldína. Jeho první návrh na shrnutí městského práva pochází již z roku 1558. Teprve v roce 1579 ale vyšel tiskem a rok později byl potvrzen apelačním soudem jako závazný pro soudní praxi - od té doby tedy platil v Čechách jako zákoník.⁷⁷ Problematika týkající se obchodu je v ní upravena především v titulu "O prodejích, kupování o trzích rozličných item o správách a o vkračování v trhy právem spravedlnosti, přátelstvím aneb příbuzenstvím".⁷⁸ Specifikován je zde nejen samotný pojem kupní smlouvy, ale

---

⁷⁶ Jednalo se o pouhých 287 článků z původních 726.

⁷⁷ Všechny citace podle Městská práva Království českého. ed. J. Jireček, Praha, 1876.

⁷⁸ Jedná se o články G. XXXV až H. XXII.

nacházíme zde celou řadu dalších ustanovení včetně úpravy vedlejších ustanovení nebo úpravu ochrany kupujícího při krádeži. Rovněž je zde zakotvena ochrana nabytí v dobré víře, stejně jako *malae fidei possessor*, institut hypotéky i základy pojištění. Pro obchodování byl podstatný také titul "O půjčkách",⁷⁹ stejně jako "O rukojemství, o rozličných rukojmích buď za summu aneb na postavení ku právu,"⁸⁰ nebo "O rozkazu, poručení a přijetí něčeho na sebe k vykonání."⁸¹

Zcela mimořádný význam však má titul "O společnosti a tovaryštvu." Je sice relativně velmi krátký a obsahuje pouze tři články,⁸² ale hned v prvním se můžeme dočíst následující:

Spolek aneb tovaryšstvo jest dvau aneb většího počtu společné mezi sebou snešení a zavření, pro to učiněné a nařízené, aby kaupě aneb jiné věci, kteréžby k tovaryštvu jich náležely, snáze a lépe mohly býti k nabytí hojnějšího zisku aneb veydělku.

Také z ostatních článků tohoto titulu vyplývá nejen jeho velmi silné ovlivnění římským právem, ale zejména ta skutečnost, že se jedná o úpravu společnosti zaměřené na výdělečnou činnost, kterou římské právo označovalo jako *societas quaestu*. Nabízí se tedy přímo otázka vztahu výše uvedeného ustanovení ke stále ještě existující cechovní organizaci kupců. Při tomto výčtu těch částí Koldínova zákoníku,

---

⁷⁹ Čl. H. XXIX - H. XXXVII.

⁸⁰ Čl. J. IV - J. XXV.

⁸¹ Čl. J. XLIX až J. LIV.

⁸² J. XLVI - J. XLVIII.

kteřá mají vztah k obchodu pak jistě nelze zapomenout ani na titul "O smlouvách, smlauvcích, ubrmaních a jiných prostřednících, kteříž lidí o jakéž pak koli věci smlauvají".⁸³

Na tomto právním díle jsou pozoruhodné především dvě skutečnosti. Jednak, i přes oficiální závaznost se neprosadil v českých zemích ihned, ale oblast řídicí se magdeburským právem ho dlouho odmítala uznat. Druhá zvláštnost pak snad ani tolik nepřekvapí, protože je typickým jevem pro celé starší období. Tento zákoník totiž platil až do 18. století a ta jeho ustanovení, která se týkala majetkových práv byla dokonce zrušena teprve Všeobecným občanským zákoníkem.

Způsob právní úpravy provozování obchodnických činností, který existoval vlastně až do konce 16. století a na Moravě dokonce až do roku 1680 vyvolává celou řadu otázek. Nejedná se o to, proč vlastně neexistovala "pořádná" úprava obchodních činností, protože úprava obchodu v rámci soukromého práva nebyla specifíkem českého právního prostředí. Otázka, jejíž položení skutečně zaráží, je daleko širší a netýká se pouze situace v českých zemích a na Moravě. Je to problém dalo by se říci celoevropského rozměru. Jaká totiž vlastně byla realita fungování obchodu, pokud se týče její právní úpravy, respektive, bylo vůbec reálné, aby obchodníci ve sporech, které mezi sebou nutně měli, se pravidelně obraceli na soudy, aby jejich pře rozhodly. Onen problém totiž spočívá v rozporu mezi obchodní činností, jako aktivitou ze své podstaty dynamickou, vyžadující nejen rychlé rozhodování, ale stejně tak i pružné rozhodování (rozsuzování) sporů a strnulým i pomalým systémem, pokud ho tak vůbec můžeme nazvat, práva, které navíc ve své podstatě ani neexistovalo. Vysvětlení může

---

⁸³ Čl. C. XXVI - C. XXXII.

být dvojitý. Buď byl nejen obchodní styk, ale vůbec životní rytmus v tehdejší době opravdu pomalý a neuspěchaný, nebo právo fungovalo ve skutečnosti zcela jinak, než jak vyvozujeme z právních památek a vše se vlastně velmi flexibilně odehrávalo v rámci ustáleného obyčeje, korigovaného občasně sepsaným právním textem.

Potřeby právně závazných forem úpravy těchto vztahů časem stále více sílí v závislosti na složitosti společenského života a nutnosti všeobecné právní jistoty. Postupně jsou podniknuty první výrazné kroky směřující ke kodifikaci celého právního systému společnosti a v jeho rámci pak také obchodního práva.

IV. Východiska rakouské kodifikace obchodního práva

Zájem habsburského státu o otázky spojené s obchodní problematikou a snaha o nalezení nových cest umožňující jeho rozvoj, nebyly omezeny pouze na dobu bezprostředně předcházející vydání kodifikace obchodního práva, ale byly nepoměrně staršího data. Obchod byl přitom tehdy původně chápán daleko širěji než tomu bylo později a zahrnoval také vlastně všechny aktivity předcházející oné konečné fázi "skutečného obchodování", tedy i ty, které mu nutně předcházely - to jest výrobu zboží. Vždyť již v roce 1654 přednesl P. H. Morgenthaler na německém říšském sněmu návrh vycházející ze zásad merkantilismu, kdy za účelem hospodářského povznesení monarchie navrhoval omezení dovozu spolu s podporou rozvoje specializované manufakturní výroby.

Století osvícenství je plné nových myšlenek i pokusů o jejich uvedení do praktického života. Právě v 18. století se objevují nové pohledy na úlohu státu v hospodářské oblasti, obchod nevyjímaje. Převládajícím národohospodářským učením je tehdy merkantilismus⁸⁴ posléze silně ovlivněný fyziokratismem. Čelným představitelem tohoto směru byl Josef Sonnenfels, jehož dílo "Sätze aus der Polizei, Handlungs- und Finanz- Wissenschaft"⁸⁵ se stalo jednou ze základních učebnic na právnických fakultách. Samotné merkantilistické učení je s obchodem nerozlučně spojeno, neboť jeho podstatou je myšlenka, že bohatství státu závisí, velmi

---

⁸⁴ K tomu např. E. Heckscher, *Merkantilism*. London, 1935. Další literatura např. viz heslo *Merkantilismus*, in G. Köbler, *Lexikon der europäische Rechtsgeschichte*. München, 1997, s. 371.

⁸⁵ Vydáno bylo v letech 1765 až 1776.

zjednodušeně řečeno, na aktivní bilanci zahraničního obchodu. Vývoz by tedy měl jednoznačně převažovat nad dovozem. S tím pak samozřejmě souvisí i rozvinutá průmyslová výroba, které je rovněž věnována velká pozornost. Konflikty se přitom objevují podle merkantilistů nejen mezi jednotlivými státy, ale stejně se projevují tak uvnitř států, kdy dochází k nesouladu mezi státními (národními) a soukromými zájmy. Proto se také věnuje tak velká pozornost otázkám obchodní bilance, stejně jako zásahům státu do této oblasti, ať již se jedná o státní subvence, nebo celní politiku - zejména ochranná opatření. Z mnoha konkrétních opatření, které v následujících obdobích vycházely z myšlenek rakouských kameralistů, připomeňme alespoň ta důležitější týkající se navíc přímo rozvoje obchodních aktivit.⁸⁶

Jednou ze snah státu bylo podporovat vznik nových obchodních forem. V 60. letech 17. století byla založena Orientální společnost pro obchod s jihovýchodní Evropou. Ta sice brzy zanikla, ale v roce 1719 byla úspěšně obnovena a měla monopol na obchod s Levantou a Středomořím vůbec. Již o rok dříve byla v rakouském Nizozemí (v Ostende) založena Východoindická kompanie, která sice pro odpor Anglie a Holandska nebyla příliš úspěšná, nicméně představovala významný pokus o proniknutí na nové obchodní trhy. Obchodní (ale i politické) zájmy habsburské monarchie se orientovaly především do dvou geografických oblastí. První představovalo Německo, respektive německé státy. Tyto snahy však z důvodů nejrůznějších celních překrad nebyly nijak úspěšné, druhou pak byl Balkán. Kromě již uvedeného založení Obchodní kompanie se tyto obchodní zájmy konkretizovaly například v nerovnoprávné obchodní smlouvě s Tureckem a zejména v tom, že roku

---

⁸⁶ K tomu např. E. Dittrich, Die deutschen und österreichischen Kameralisten. Darmstadt,

1719 byly Terst a Rijeka prohlášeny svobodnými přístavy. Na základě zahraničních vzorů byly tedy zakládány akciové společnosti, přičemž u nás první z nich byla Hedvábnická společnost z roku 1724. Tyto skutečnosti se odrážely také v teoretické rovině, včetně organizace univerzitního studia. Základem těchto reforem totiž byly tzv. politické vědy (od r. 1784 se vyučovaly na právnických fakultách) zahrnující vědu finanční, policejní a obchodní, která pak byla po roce 1848 nazývána vědou o národním hospodářství.

S prosazováním výše uvedených myšlenek je spojen úpadek cechovního zřízení. K jeho rozpadu dochází v důsledku posilování centrální moci státu, kdy také začíná nová éra speciálního zákonodárství.⁸⁷ Jedním z prvních impulsů bylo vydání Řemeslnického patentu 16. listopadu 1731, kterým bylo vázáno zřizování nových cechů na vrchnostenské schválení. O osm let později (5. ledna 1739) byly vydány generální artikule cechovní, které plnily úlohu jakýchsi vzorových stanov. Zároveň byl do cechů také dosazen zástupce státu - cechovní komisař. V rámci josefínských magistrátních reforem pak byly pražské kupecké konfraternity sloučeny v roce 1804 do kupeckého gremia.⁸⁸

Další omezení cechovní svobody v Českém království pak znamenalo vydání vyhlášky gubernia z 22. 9. 1836 č. 46.596, kterou byl uveřejněn seznam uznaných cechů. Tato vyhláška vycházela z dekretu dvorské komory z 29. srpna 1836 č. 37.371. Nicméně všechna tato opatření byla stále ještě odvozena z cechovní organizace a

---

1974).

⁸⁷ K tomu viz např. V. Urfus, O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. stol. Právněhistorické studie, 1, 1955, s. 122 - 155 a tam další literatura.

pouze zaváděla koncesní soustavu živností. Za průlom do cechovní organizace zásadní povahy můžeme však považovat již císařský patent z 12. 4. 1725, který u určitých kategorií živnostníků povolil vykonávání živnosti, a to dokonce i proti cechovnímu usnesení, nemanželským dětem nebo těm, kteří neprošli učednickými léty. Mimo cechovní organizace tedy mohli začít působit také další živnostníci na českých nezávislích. O hojném využívání těchto "dekretálních mistrů" svědčí pak to, že v některých živnostech byly počty mistrů obou skupin (cechovní i dekretální) téměř stejné.

Cechy byly omezeny rovněž rozdělením živností na "policejní" (pracující pro místní odbyt) a "komerční" (počítající se širším trhem a to i zahraničním). Do první skupiny přitom byly zařazeny téměř všechny cechovní živnosti (dvorní dekrety z let 1792 a 1799). I nadále nicméně trval přísný úřední dohled nad živnostmi, neboť s výjimkou tzv. svobodných živností bylo vždy k jejich provozování potřeba úřední povolení, podmíněné splněním mnoha podmínek, jako bylo např. řádné vyučení, odpovídající počet tovaryšských let, předložení mistrovského kusu, často doložení materiálního zabezpečení provozování živnosti (zejména mlynáři, pekaři, řezníci), což byly podmínky řekněme objektivní. Vedle toho se však také někdy vyžaduje splnění podmínky místní potřeby takovéto živnosti, což již umožňovalo značně flexibilní přístup příslušného úředníka a dovolovalo regulovat povolování živností zcela podle potřeb státu. Zásahy státu do této oblasti tedy mají svojí povahu. Jednak obecné omezování cechů a jednak se jedná o regulaci "jednotlivou". Konec cechovního zřízení pak znamenala průmyslová velkovýroba, mimo jiné i proto, že v továrnách bylo možné zaměstnávat také dělníky, kteří neprošli cechovní výchovou.

---

⁸⁸ E. Vlček (Vývoj kodifikace obchodního práva, s. 168) datuje tuto událost do let 1783 až

Cechovní organizace byla nahrazena teprve v polovině 19. století novými organizačními jednotkami, jednalo o řemeslnicko živnostenské besedy, a obchodní a živnostenské komory.⁸⁹ Teprve poté, můžeme snad říci, že jako pouhá reakce na skutečný stav, byl v roce 1859 vydán živnostenský řád.⁹⁰ Stalo se tak císařským patentem z 20. prosince, který nabyl účinnosti dne 1. ledna následujícího roku (císařský patent č. 227 ř. z.).⁹¹ Nejdůležitějším ustanovením této normy bylo zavedení úplné živnostenské svobody. Jedná se o normu značně pozoruhodnou také z jiného důvodu. Byl to totiž také jeden z pokusů o unifikaci práva v rámci habsburské monarchie, neboť platil také v Uhrách, ovšem pouze do roku 1872. Jediná území habsburské monarchie na nichž neplatil bylo Benátsko a Vojenská hranice. Tato norma poskytla vlastně celé habsburské říši jednotné a zároveň i zjednodušené živnostenské právo, které dělilo živnosti na koncesované a svobodné. Svou povahou představuje kompromis mezi názory představitelů liberalismu a zastánci tuhého státního řízení.

Vlastně jediným pozůstatkem cechovní organizace jsou povinná společenstva živnostníků, až do roku 1883 byla povinná i pro majitele továren. Základním rozdílem mezi cechy a společenstvy spočíval v tom, že přijetí do cechu bylo podmínkou vykonávání živnosti, kdežto členství ve společenstvu jeho následkem.

Zmíněné obchodní a živnostenské komory byly velmi významnými

1785.

⁸⁹ J. Gruber, *Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání, 1850 - 1900*. Praha, 1900.

⁹⁰ Tento zákon byl mnohokrát novelizován. Přehled změn uvádí A. Malovský-Wenig, *Naše živnostenské právo*, ss. 29 - 42.

⁹¹ K. Engliš, *O živnostenské otázce a politice*. Kroměříž, 1913; J. Gruber, *O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku*. Praha, 1904.

samosprávnými organizačními uskupeními, které se ve velké míře podílely na ochraně a rozvoji obchodu a živností. Jejich vznik spadá do 17. až 18. století, kdy (jak již bylo řečeno) dochází k úpadku cechovního zřízení a zároveň se šíří merkantilistická politika. První takovéto komory vznikaly ve Francii.⁹² V habsburské monarchii se objevují teprve za napoleonských válek, kdy byly v roce 1811 zavedeny v italských provinciích. Teprve roku 1850 byl ale vydán zákon č. 122 (tzv. Bruchův zákon), který je zřídil v celé monarchii. Celé její území bylo rozděleno na 60 komorních obvodů, kdy 26 spadalo do dědičných zemí a po 17 do Uher a do lombardsko-benátska.

Po dualizaci říše došlo k reorganizaci obchodních a živnostenských komor zákonem č. 85/1868 ř. z. Ty byly ustaveny

Pro zvelebení obchodu a živností, počítajíc k nim i hornictví, zřizují se komory obchodnické a živnostenské⁹³

Podle citovaného paragrafu 1 bylo tehdy v Předlitavsku 29 takovýchto komor, z toho osm v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.⁹⁴ Jejich hlavním účelem bylo podávat zprávy a návrhy, a to i z vlastní iniciativy, týkající se obchodu a otázek dopravy, stejně jako se vyjadřovat k zákonům, které se dotýkaly této problematiky. Vedle toho plnily i další důležité úkoly. Nejenže vedly seznamy svých voličů (tvořily totiž zvláštní volební kurii), ale především vedly výkazy protokolovaných firem a dalších podniků, stejně jako zápisy ochranných známek a vzorů průmyslových výrobků, vydávaly také

---

⁹² Roku 1650 v Marseille.

⁹³ § 1 uvedeného zákona.

⁹⁴ Praha, Liberec, Cheb, Plzeň, Budějovice, Brno, Olomouc a Opava.

osvědčení o způsobilosti uchazečů o státní dodávky, pro obchodní cestující a spolupůsobily při jmenování burzovních rad Rovněž měly celou řadu úkolů vztahujících se k soudní agendě v obchodních věcech.⁹⁵ Kromě toho musely podávat pravidelné zprávy o stavu obchodu, tržeb i dopravy.

Později byly jejich úkoly ještě rozšířeny - zejména vysílaly své zástupce do různých rad, jako byly železniční zemské rady, poradní celní sbor či komise pro různé daně. Významnou úlohu plnily také v politickém systému, kdy jim příslušela do roku 1873 volba poslanců do zemských sněmů i říšské rady.⁹⁶ Opomenout nelze ani jejich společenský význam. Například pražská komora nejenže například dala podnět k uspořádání jubilejní zemské výstavy v roce 1891, ale stejně tak i ke stavbě holešovického přístavu a roku 1884 založila umělecko-průmyslové museum.

Vedle obchodních a živnostenských komer se v této době objevují také další organizační formy mající vztah ke sledované problematice. Jsou to například konzumní spolky původně často organizované jako otevřené obchodní společnosti, později jako společnosti s ručením omezeným. Nejstarší z nich, "Erste Niederösterreichische Arbeiter - Consumverein", byl založen roku 1864.

Nové poměry týkající se postavení obchodu a obchodování v tehdejší společnosti se odrazily také ve zřizování prvních specializovaných obchodních škol. Nejstarší takovouto odbornou školou byla Gremial-Handelsfachschule der Wiener Kaufmanschaft. Založena byla v roce 1848 a ve třech ročnících výuky nabízela vzdělání v kupecké oblasti, byla natolik úspěšná, že vznikly také další takovéto

---

⁹⁵ K tomu podrobně viz kapitola "Obchodní soudnictví".

⁹⁶ Obchodní a živnostenské komory v Čechách a Moravě volily celkem 25 členů zemského sněmu a 11 poslanců říšské rady.

ústavy.⁹⁷ Z těchto zařízení se pak postupně vyvinuly obchodní školy. První vyšší obchodní škola vznikla roku 1857 ve Vídni (Wiener Handelsakademie). Původně i zde probíhala výuka ve třech ročnících. Čtyřletým ústavem se stala roku 1901 jako Städtische Handelsakademie, která byla o pět let později zestátněna.

Při výkladech o vlivu, které na oblast obchodu přineslo období osvícenství nemůžeme v žádném případě pominout změny, které se týkaly organizace státní správy v této době. Podrobný výklad o těchto událostech by se poněkud vymykal z rámce a zaměření této práce. Pro ilustraci, jakou pozornost věnovala vídeňská vláda těmto otázkám, snad postačí zastavit se alespoň u jednoho z nich. Zároveň jeho (nebo spíše jejich) historie vypovídá o tom, jak obtížně se prosazovaly myšlenky, že by stát měl do této sféry zasahovat a regulovat ji, stejně jako o tom, jak komplikovaná byla jejich organizační struktura.⁹⁸ O tom všem vypovídá následující přehled.

Císař Leopold I. zřídil již roku 1666 komerční kolegium, jehož duševním otcem byl národohospodář J. J. Becher. Jednalo se vlastně o první pokus v habsburské monarchii vytvořit něco, co by bylo možné nazvat ministerstvem obchodu. Práce tohoto orgánu měla být zaměřena na zkoumání otázek obchodu, vývoje cen a spotřeby i rozvoj živností. Poněkud paradoxem bylo, že zatímco tento ústřední orgán brzy zanikl po roce 1678 již o něm nemáme zprávy, byly po od konce 17. století zřizovány místní orgány stejného zaměření, tzv. komise pro komerční záležitosti. V Čechách byla roku 1699 vytvořena zvláštní deputace pro otázky obchodu, manufakturní výroby a navigace. V době vlády císaře Josefa I. se pak objevují stavovské komerční deputace.

---

⁹⁷ Roku 1856 v Heitzingu a roku 1965 v Hernalsu.

⁹⁸ Literatura k této problematice viz zejména J. Janák - Z. Hledíková, Dějiny správy v českých zemích, s. 159 - 160 a 198 - 202.

V roce 1710 pak vzniká v Čechách jako stálý orgán komerční komise, která byla o čtyři roky přejmenována na merkantilní komisi a komerční kolegium. Obdobná situace panovala také na Moravě, kde od roku 1732 působilo komerční kolegium nebo konses. Počátkem 20. let 18. století jim bylo přikázáno, aby podporovali vnitřní i zahraniční obchod. Jejich činnost však postupně skomírala. Císařovna Marie Terezie proto chtěla oživit jejich činnost a roku 1743 přikázala obnovit komerční úřady v jednotlivých zemích.

O tři roky později bylo ve Vídni zřízeno centrální Univerzální komerční direktorium, které bylo přímým nástupcem komerčního kolegia z roku 1666. Tento orgán existoval velmi dlouho, vlastně až do roku 1862, kdy bylo zřízeno ministerstvo obchodu. Struktura dalších orgánů však zůstala stejná jako předtím a nebylo tedy dosaženo žádného významného pokroku. Komerční kolegia a komise v jednotlivých zemích totiž zůstaly podřízeny zemským úřadům.

Na počátku druhé vývojové linie pak stojí známé *Directorium in publicis et cameralibus* zřízené Marií Terezií roku 1749.⁹⁹ Tento orgán byl zrušen již roku 1761 a většina jeho agendy přešla do české a rakouské dvorské kanceláře. O rok později však, jako centrální orgán pro celou monarchii, vzniká komerční rada pro obchod a průmysl. Jednalo se sice pouze o poradní orgán, který byl navíc záhy podřízen české a rakouské dvorské kanceláři, pak (r. 1771) začleněn do dvorské komory a nakonec splynul s již uvedenou českou a Rakousku kanceláří, nicméně se jedná o významné znamení, že otázky obchodu jsou stále více a více sledovány. Na zemské úrovni pak místo komerčních konsensů vznikly r. 1772 komerční komise.

---

⁹⁹ Zváno bylo také jako *Directorium in internis*.

Dalším centrálním orgánem habsburské monarchie, který se zabýval otázkami spojenými s obchodem pak byla od roku 1767 Deputace pro státní hospodářství. Roku 1790 je pak zřízen finanční a komerční dvorský úřad, do něhož byly soustředěny komerční záležitosti a po vídeňském míru se opět objevuje komerční dvorská komise, která existovala pouze do roku 1824.

Výše uvedený nástin je samozřejmě pouze náčrtem složitého vývoje této oblasti rakouské státní správy a snad dostatečně vypovídá, nejen o její tehdejší komplikovanosti, ale stejně tak i o tápání centrální vlády, která velmi dobře pocítovala potřebu regulovat a mít tedy pod kontrolou tak klíčovou oblast, jakou obchod pro stát nepochybně představuje, ale zároveň nebyla schopna vytvořit zde pevnou a zároveň i funkční organizační strukturu.

Potřeba zvláštní úpravy obchodního styku se jeví jako zvlášť aktuální právě v 18. století. Tato situace přitom nebyla výlučnou pouze pro habsburskou monarchii, ale setkáváme se s ní také jinde, přičemž jako příklad může posloužit například pruský Landrecht. V této souvislosti se opět setkáváme s rozličným pojetím obchodního práva. Tedy s obchodním právem v širším smyslu zahrnující zejména také úpravu směnek, nebo obchodního práva v užším smyslu, tedy normy vztahující se výlučně k obchodování. Směnečné právo od práva obchodního v žádném případě nelze oddělit. Jak ostatně bude ještě v této kapitole ukázáno, jednalo se skutečně o velmi blízké oblasti, kdy historie jejich úpravy spolu velmi úzce souvisela. Proto také, alespoň na tomto místě nemůžeme úpravu směnek vynechat. O roztříštěnosti úpravy svědčí nejlépe následující, byť jen stručný přehled právní úpravy, která platila v zemích podléhajících habsburskému panovníkovi.

Legislativní činnost na tomto poli byla skutečně velmi bohatá, vždyť v první polovině 19. století bylo v rakouské monarchii deset směnečných řádů, z nichž roku 1850 ještě osm z nich platilo. Některé z nich přitom obsahovaly také obchodněprávní ustanovení. Základem pozdějších úprav byl směnečný a merkantilní řád z roku 1717 vydaný pro Dolní Rakousy.¹⁰⁰ Nejvíce rozšířen rozšířen byl však merkantilní a směnečný řád (zvaný také obnovený směnečný řád) z roku 1763, který vycházel z předchozí normy. Druhá z uvedených norem však byla obsáhlejší a navíc zahrnovala také ustanovení o sensálech.

Původně platil pouze pro Čechy a pro dolno a vnitrorakouské dědičné země. Posléze byl rozšířen na Krajinu a Štýrsko. V podobě obyčejového práva byl závazný rovněž v severním Tyrolsku a v italském překladu (*Editto di cambio*) platil rovněž od roku 1765 v Terstu a na dalmátském pobřeží. V překladu do latiny (*Norma cambiata*) platil od roku 1775 také v Haliči a od roku 1771 také v Sedmihradsku.

V Horních a Dolních Rakousích platily falitní řády¹⁰¹ z roku 1734.¹⁰² Poslední znění těchto norem z roku 1749 přitom také obsahovalo obchodněprávní předpisy. Týkaly se protokolování obchodních firem a vedení obchodních knih. Od roku 1758 platily tyto normy také v Terstu a na dalmátském pobřeží.

Právní vývoj byl tedy nesmírně složitý, jak ostatně dokládají drobné výjimky z těchto obecných zásad. Jako příklad nám v této souvislosti může posloužit město Salzburg a jeho okolí, které přešlo roku 1810 do bavorských rukou. Tehdy zde začal

---

¹⁰⁰ Roku 1720 byl vydán merkantilní řád pro vnitrorakouské země včetně Říjky a Terstu.

¹⁰¹ Jednalo se o konkurzní řády. Název je odvozen od francouzského slova *fallite* (úpadek).

¹⁰² Od roku 1747 platily ve Štýrsku a od roku 1758 také v Přímoří.

platil bavorský směnečný řád z roku 1785¹⁰³ a v platnosti zůstal i poté, co byla tato oblast znovu připojena k Rakousku.

Další změny přinesl vídeňský mír uzavřený roku 1809, který celou situaci dále zkomplikoval. V jižním Tyrolsku tehdy začal platit italský Codice di commercio di terra e di mare del Regno d'Italia. Ve své podstatě se jednalo o pouhý překlad Code de commerce do italštiny. Tehdy také Rakousko odstoupilo Krakov a západní Halič. Také zde začala platit francouzská úprava obchodního práva, i když tentokrát v překladu do polštiny. Po vídeňském kongresu se sice tyto oblasti vrátily do rakouských rukou, ale platnost francouzské normy zůstala zachována.

Situace v oblasti úpravy obchodního práva byla před vydáním Všeobecného obchodníku značně rozmanitá, nebo spíše jinak vyjádřeno, nejednotná a tedy i nepřehledná, a to jak po stránce používaných předpisů, tak i jazyků v nimž byly zaznamenány. V zásadě se území habsburské monarchie z tohoto úhlu pohledu dělilo na tři hlavní oblasti. Samozřejmě s tím, že zde existovala, jak již bylo ukázáno, celá řada výjimek.¹⁰⁴ Zjednodušeně tedy můžeme konstatovat následující:

1) Oblast německo-rakouského obchodního zákonodárství (všechny rakouské země, Čechy, Morava, Slezsko, Halič a Bukovina, severní Tyrolsko, Sedmihradsko, tzv. Vojenská hranice, Istrie a Terst). Zde platil především merkantilní řád z roku

---

¹⁰³ Obsahoval například ustanovení o zřizování firmy.

¹⁰⁴ K tomu H. Dworak, Die Entwicklung und die Bedeutung des Handelsrechts. in Die Entwicklung des Handelsrechts in Mitteleuropa. Wien, 1968, s. 10 - 11 a A. Weigand, Vom Partikularismus zur Kodifikation - Personenhandelsgesellschaften in der Gesetzgebung der habsburgischen Erbländer im 18. und 19. Jahrhundert. in Zur Geschichte des Gesellschaftsrechts in Europa, ed. S. Kalss - F.-S. Meissel, Wien, 2003, s. 50.

1763.

2) Oblast francouzského obchodního zákonodárství (Lombardsko-Benátské království, jižní Tyroly a Dalmácie - kromě Istrie a Terstu - od r. 1808). Základní normou zde byl napoleonský Code de commerce. Neplatil zde však v originále, ale v podobě italského překladu. Navíc byl ještě omezen tím, že jeho aplikace byla podmíněna skutečností, že jeho ustanovení neodporovala ABGB. Kromě toho zde platilo také rakouské námořní právo v podobě Editto politico di navigazione mercantile Austriaca z roku 1794. Do této oblasti také patří Krakovsko, kde platil opět francouzský kodex (od r. 1809), tentokrát ale v polském překladu.

3) Oblast uherského obchodního zákonodárství, zahrnující zbývající země, byla založena na obyčeji a vycházela z římského práva, přičemž převažujícím jazykem byla latina. Na základě usnesení uherského sněmu z r. 1839 - 1840 zde platil obchodní (úvěrní) zákon - kromě Uher také v Chorvatsko-Slavonském království.

Obecně pak musíme konstatovat, že před nastoupením platnosti obchodního zákoníku z roku 1862 existovaly v habsburském soustátí jen ojedinělé normy upravující obchodní činnost, přičemž zvláště charakteristická pro tuto dobu byla partikulární úprava. Toto konstatování se však vztahuje na obchodní právo v užším smyslu. Tím samozřejmě není řečeno, že by se neobjevovaly některé normy, které měly k obchodu velmi blízko, jako například řád celní a monopolní z roku 1835 nebo spořitelní regulativ vydaný o devět let později. Velký význam mělo pak přijetí živnostenského řádu v roce 1859 (zák. č. 227/1859 ř. z.), který již reagoval na požadavky liberalismu v malovýrobě. Naopak poměrně dobře bylo upraveno

směnečné právo. Přesto, jak bude dále ukázáno, se právě na rekodifikaci směnečného práva často soustředilo nemalé úsilí.

Zvláštní místo v historii obchodního práva patří bezesporu Všeobecnému občanskému zákoníku z roku 1811 (ABGB). V první polovině 19. století vlastně tento kodex byl téměř univerzální úpravou soukromoprávních vztahů. Toto postavení získal zejména proto, že kodifikační pokusy na poli obchodního práva ustrnuly a nebyly dovedeny do konce. Snad proto také můžeme říci, že je základní normou pro obchodní činnosti prostě z toho důvodu, že nic jiného neexistuje. Pro obchodní vztahy byla pochopitelně využitelná téměř všechna ustanovení majetkového práva a na prvním místě pak právo smluvní. To vycházelo vychází z původního návrhu civilního kodexu z roku 1766. Připravovaný Codex Theresianus obsahoval nově úpravu obchodních smluvních typů i pojištění. V ABGB se však tato koncepce neobjevila mnoho z převzatého bylo pozměněno. Nenalezneme zde tedy, jako například v pruském Landrechtu oddíl věnovaný obchodníkům. Tato skutečnost pak způsobila i nadále trvající nejednotnost. Právě ABGB bylo použito, byť neúspěšně, jako jistého jednotícího elementu, když bylo roku 1852 zavedeno také pro Uhry.

Přestože se patrně počítalo s tím, že bude téměř v zápětí vytvořen samostatný obchodní zákoník, byla do ABGB jsou zahrnuta některá speciální ustanovení obchodní povahy, s nimiž se můžeme setkat na třech místech. První z nich se objevuje v úpravě týkající se zákonných úroků pobíraných v souvislosti s obchodní činností. Jedná se o § 995 v Hlavě 21. nazvané "O smlouvě o zápůjčce":

Jestliže někomu přísluší úroky ze zákona bez výslovného vymínění, je platiti

*čtyři ze sta a mezi obchodníky a továrníky úředně oprávněnými z dluhu vzniklého z pravého obchodu šest ze sta na rok jako zákonné úroky.*¹⁰⁵

V dalším případě se jedná o delší partii zařazenou do Hlavy 22. "O zmocnění a jiných druzích jednatelství", kde v části nazvané "Zmocnění udělené mlčky osobám služebným" se jedná zejména o §§ 1002 - 1033. Tato ustanovení se vztahují k zastupování při obchodování. Zvláštní povahu má přitom § 1027, který je jakýmsi generálním ustanovením, neboť se zde říká:

Ustanovení obsažených v této hlavě se užije také na vlastníky obchodu, lodi, kupeckého krámu nebo jiné živnosti, kteří svěří správu faktorovi, lodníku, krámskému zřízenci nebo jiným jednatelům.

Konečně se jedná o celou Hlavu 27. nazvanou "O smlouvě o společenství statků" (§§ 1175 - 1216). Pojmy "obchodník" a "obchod" přitom nacházíme uvedeny v následujících paragrafech: 1179, 1182, 1190, 1193, 1199, 1201, 1203, 1204, 1205, 1207, 1208, 1212, 1214). Některá z těchto ustanovení byla však posléze zrušena. Často se tak stalo § 1 uvozovacího zákona k obchodnímu zákoníku,¹⁰⁶ případně dalšími paragrafy téhož zákoníku,¹⁰⁷ nebo § 6 zák. č. 62/1868 ř. z.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Toto ustanovení bylo zrušeno § 6 zák. č. 62/1868 ř. z.

¹⁰⁶ Jedná se o paragrafy 1179, 1204 a 1214.

¹⁰⁷ §§ 1201, 1203.

¹⁰⁸ § 1196

Všechny výše uvedené pokusy však nevyřešily základní problém - vytvoření jednotné právní úpravy, která by významným způsobem usnadnila obchodování. Tato kodifikace by přitom odstranila mnoho problémů, které spočívaly například nejen v rozdílech mezi právní úpravou platnou v jednotlivých částech monarchie, ale také v lokálních zmocněních nebo odlišných obchodních zvyklostech.

Se snahami o kodifikování obchodního práva se v habsburské monarchii setkáváme již v 18. století, kdy je zaznamenáváme k roku 1779 v Uhrách. Snahy o komplexní úpravu obchodního práva, které pokračovaly po celou první polovinu 19. století můžeme rozdělit do tří etap. První z nich začíná kabinetním listem z 18. února 1809. Tento dokument byl adresován dvorské komisi právních věcí (Hofkommission in Justizsachen),¹⁰⁹ kterou pověřil přípravou návrhu obchodního zákoníku. Referentem pro tuto činnost byl tehdy jmenován rada dolnorakouského obchodního a směnečného soudu Johann Michael von Zimmerl. Zamýšlený obchodní zákoník se měl skládat z pěti knih:

- I. výklad o obchodním právu v užším smyslu včetně práva obchodních společností,
- II. právo směnečné,
- III. námořní právo,
- IV. konkurz a konkurzní řízení,
- V. obchodní a směnečný proces.

---

¹⁰⁹ Tato dvorská komise vznikla z bývalé Hofkommission in Gesetzsachen.

Přípravné práce na první knize, která se členila do šesti hlav, stejně jako na knize druhé byly ukončeny v roce 1814. Tento návrh, obsahující úpravu subjektů obchodních vztahů, však nikdy nebyl vydán tiskem. Kodifikační práce však dále nepokračovaly a vzhledem k obsáhlosti úpravy byla, stejně jako v Prusku, pozornost dále věnována směnečnému právu, které mělo být upraveno jako první. V roce 1816 byla dokončena úprava právě této problematiky, která byla rovněž vydána tiskem. Ve stejné době byly také konány přípravné práce na úpravě konkurzního řízení. Roku 1833 byly předchozí práce revidovány a výsledkem byl návrh směnečného řádu pro německé a italské země.

Druhá etapa kodifikačních prací byla zahájena v roce 1842, kdy byla obnovena Dvorská komise určená k vytvoření obchodního zákoníku. Při jeho tvorbě se mělo vycházet nejen ze zahraničních vzorů, přičemž na prvním místě byl pochopitelně francouzský Code de commerce, ale také z partikulárních předpisů, stejně jako z výsledků ankety. Osloveni byli především významní obchodníci, úřady, představitelé obchodu velkých měst. Došlá dobrozdání se týkala hlavně firemního práva a vedení obchodních knih. Připomeňme při této příležitosti, že stejný mechanismus byl využit také při unifikačních pracích za první republiky. Na rozdíl od předchozího návrhu obsahoval tento text pouze úpravu obchodního práva v užším smyslu. Zcela pominuto tedy bylo nejen právo směnečné a konkurzní, ale stejně tak i soukromé námořní. Takto

vytvořený kodex měl doplňovat ABGB pro obchodní činnosti, měl být ve vztahu k němu *lex specialis*. Tiskem vyšel v roce 1849 a měl 10 částí:¹¹⁰

1. osoby podřízené obchodnímu právu
2. protokolování obchodníků
3. práva a povinnosti obchodníků
4. obchodní knihy
5. obchodní společnosti
6. obchodní zřízení
7. komisionáři
8. přepravci
9. dopravci
10. makléři, sensálové

Po vydání březnové ústavy bylo ještě pokračováno v započatých pracích. Vycházelo se totiž ze záměru vytvoření centralistického státu, v němž by platilo jednotné zákonodárství. Celá říše měla tvořit jednotné území, a to včetně Uher, které by tak ztratily svou dřívější relativní nezávislost. Po pádu Schmerlinga roku 1851 byly ale kodifikační práce zastaveny.

Třetí etapa prací na kodifikaci obchodního práva začala v roce 1853, kdy v ministerstvu pro obchod vznikl nový návrh na základě textu vydaného o čtyři roky

---

¹¹⁰ Ch. Bergfeld, Handelsrecht. in Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. 3. Band, Das 19. Jahrhundert. ed. H. Coing, München, 1986, s. 3046.

dříve. Nebylo náhodou, že se této iniciativy chopil právě tento orgán. Byla totiž odrazem nové orientace Rakouska ve vztahu k Německému spolku. Ministr obchodu v. Bruck chtěl vytvořit velkoněmeckou středoevropskou celní unii pod rakouským vedením. Proto také roku 1853 podepsal v Berlíně Prusko-rakouskou celní dohodu, která byla předzvěstí velké (celoněmecké) celní unie. Do doby jejího vytvoření mělo Rakousko přizpůsobit své hospodářské poměry, celní systém i zákonodárství v obchodních věcech a sladit tyto oblasti s vyspělými německými státy. Návrh předložený v roce 1853 byl o dva roky později v ministerstvu spravedlnosti přepracován a takto vzniklý text také vyšel tiskem. Říšská rada tehdy dokonce vytvořila zvláštní výbor, který měl text znovu přezkoumat. Takto pak vznikl další, lehce modifikovaný návrh, který byl vydán v roce 1857. Mezitím však Bavorsko podalo na říšské radě ve Frankfurtu 21. 2. 1856 návrh na zřízení komise pro vytvoření obchodního zákoníku pro státy Německého spolku. Odtud pak byl již jen krok k přijetí Všeobecného obchodního zákoníku a zároveň je to také vysvětlením proč obchodní zákoník vznikl právě tak, jak se nakonec stalo. V těchto souvislostech stojí pak také za zmínku, že v roce 1848 vyšel ve Vídni tiskem návrh úpravy rakouského námořního práva.

Již v březnové době, registrujeme u nás, pod vlivem bohatého spolkového a družstevního života, který kvetl zejména ve Francii a v Anglii, některé první pokusy o založení akciových společností. Jednalo se především o společnosti zabývající se dopravou, a to jak železniční tak i lodní a založeny byly na koncesním principu. V březnu 1848 vydaný spolkový zákon¹¹¹ byl výsledkem revolučního roku. Koncesní

---

¹¹¹ Č. 171/1848 ř. z.

system byl omezen, v hospodářské oblasti, na ty spolky, účelem jejichž existence byl zisk.

Těsně předtím, než vznikl třetí návrh osnovy budoucího obchodního zákoníku, byl roku 26. listopadu 1852 vydán císařský patent "jímžto se vydávají nová ustanovení o spolcích".¹¹² V tomto spolkovém zákoně byly především stanoveny podmínky zřizování a rušení různých typů spolků, které mají vliv na veřejné záležitosti. Těto normy podléhaly veškeré spolky, a to jak obecně prospěšné, tak i směřující k dosažení zisku. Založen byl na koncesní soustavě a státním dohledu nad spolky. V § 2 bylo stanoveno zejména jaké typy spolků potřebují ke svému zřízení povolení státní správy. Vedle spolků "k zvelebení věd a umění" to byly především ty, obsahem jejichž činnosti byly hospodářské aktivity. Jednalo se například o společnosti zabývající se dopravou, hornictvím, pojišťovnictvím nebo spořitelny. Zvlášť je zde pak upraven režim akciových společností zvaných "spolky na akcie", k jejichž zřízení je třeba zvláštního povolení od ministerstva vnitřních záležitostí.¹¹³ Za zaznamenání jistě stojí, že se jedná vlastně o první úpravu tohoto typu společností, přičemž je jim věnován velmi obsáhlý § 12 uvedené normy. Tato úprava přitom začíná negativně, neboť dotčený paragraf je uvozen slovy:

Při spolcích na akcie nesmí se.

V následujícím textu je pak například stanoveno, že akcie nesmí být nikdy zničeny na doručitele, ale pouze na jméno. Další text je však formulován pozitivně, například se

---

¹¹² Č. 253/1852 ř. z.

zde praví, že je povoleno jednou ročně svolat shromáždění držitelů akcií nebo je možné zřídit výbor takovéto společnosti.

---

¹¹³ § 4.

V. Všeobecný obchodní zákoník, jeho vznik a obsah

1. Přípravné práce na kodifikaci.

Obchodní zákoník¹¹⁴ přijatý na počátku 60. let. 19. století, který završil předchozí opakované a neúspěšné pokusy, nebyl vlastně ani tak zákoníkem rakouským a už vůbec nevznikl izolovaně. "Obchodní zákoníky evropských států jsou více nebo méně silně závislé jeden na druhém a na jejich velkém vzoru francouzského Code de commerce z roku 1807, což platí i pro rakouský vývoj."¹¹⁵ Protože se jedná o skutečně zcela základní normu, která hluboce ovlivnila právní vývoj nejen ve zbytku času, který byl pro habsburskou monarchii dějinami vyměřen, ale stejně tak i v první polovině následujícího století, je nezbytné věnovat se jí poněkud podrobněji.

Impulsem pro vytvoření obchodního zákoníku bylo usnesení spolkového sjezdu německých států ze 17. dubna 1856, které rozhodlo o zřízení zvláštní komise, jejímž úkolem bylo vypracování takového kodexu. Vlastní jednání konference, jejíž činnost měla směřovat k přijetí obchodního zákoníku, byla zahájena na počátku roku 1857. Patnáctého ledna se v Norimberku sešla komise vytvořená z 25 zástupců jednotlivých vlád, právníků a významných obchodníků všech jednadvaceti spolkových států. Počet účastníků přítom nebyl stálý, ale každý ze zúčastněných států měl jeden hlas.¹¹⁶

---

¹¹⁴ K tomu obecně např. R. Canstein, Lehrbuch des österreichischen Handelsrechtes. Berlin, 1895 - 1896.

¹¹⁵ W. Ogris, Die Rechtsentwicklung in Österreich 1848 - 1918. Wien, 1975, s. 604.

¹¹⁶ V případě, že jeden stát zastupoval zároveň více subjektů, měl také odpovídající počet hlasů.

Bavorský ministr von Ringelmann tehdy zahájil práce na osnově zákoníku. V čele konference stál první president, kterým byl bavorský ministr Dr. von Ringelmann, který se vlastního jednání příliš neúčastnil (později jím byl von Mulzer). Jednalo se v zásadě o čestnou funkci, příslušející představiteli hostící země. Druhým presidentem byl rakouský poslanec, předseda vídeňského obchodního soudu, svobodný pán dr. Franz von Raule.¹¹⁷ Tato funkce byla daleko významnější, neboť právě druhý president řídil v nepřítomnosti prvního presidenta jednání a v případě nerozhodného hlasování měl rozhodující hlas. Funkci referenta, který jednotlivé návrhy objasňoval, pak zastával pruský poslanec Dr. Bischoff.¹¹⁸

Podkladem pro vlastní jednání konference byl obsáhlý návrh zákoníku předložený a vypracovaný Pruskem. Jednalo se o podrobný a celkově propracovaný materiál, který se skládal z 1063 článků, jež byly rozčleněny do šesti knih. Zároveň mělo být přihlédnuto ke dvěma posledním rakouským ministerským návrhům obchodního zákoníku z let 1855 (tzv. ministerský návrh) a 1857 (tzv. revidovaný návrh).

Konference vytvořila ze svého středu dvě komise (výbory). První z nich pro redakci textu a zejména vedení protokolu o jednáních. Druhý výbor pak měl na starosti vlastní legislativní práce a jazykovou úpravu. Vlastní jednání redakční komise probíhala během tří zasedání až do jara r. 1861.

První v době od 21. ledna 1857 do 2. června téhož roku.

Druhé zasedání zahrnuje období 15. září 1857 až 3. března 1858.

---

¹¹⁷ Byl presidentem císařsko-královského obchodního soudu ve Vídni.

¹¹⁸ Podrobný seznam všech komisařů viz F. von Hahn, *Commentar zum Allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch*. Braunschweig, 1871, ss. XLI - XLV.

Třetí a poslední zasedání pak trvalo od 29. října 1860 do 12. března 1861. Podrobné protokoly o zasedáních konference vedl její sekretář J. von Lutz, který je pak připravil pro tisk. Znění obou rakouských návrhů bylo publikováno jako příloha k těmto protokolům. Ty byly důležité pro další interpretaci jednotlivých ustanovení kodexu a při jejich aplikaci v praxi. Jejich účelem bylo doslova "Die Protokolle ... sollen jedoch zugleich ein treues Bild der stattgehabten Discussion, namentlich die Gründe für und wieder die Entscheidung bestrittener Punkte geben."¹¹⁹ Tento význam je v pozdější době hodnocen poněkud rezervovaněji, ceněn je při objasňování významu smyslu, ve kterém zákonodárce určitého slova použil.¹²⁰

Celkem se uskutečnilo 588 schůzí. Nakonec byl návrh obchodního zákoníku předložen spolkovému shromáždění 14. 3. 1861 a přes počáteční diskuse byl nakonec v rozmezí let 1861 až 1865 přijat v podobě zákoníků všemi členskými státy Německého spolku jako Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (ADHGB).

V Předlitavsku se tak stalo zákonem z 17. prosince 1862 zák. č.1/1863 který vstoupil v platnost 1. 7. 1863.¹²¹ To, že přijetí této moderní kodifikace obchodního práva byla nejen v zájmu provozovatelů obchodu, ale i státu svědčí nejlépe preambule uvozovacího zákona:

S přivolením obou sněmoven Mé rady říšské vidí se mi naříditi takto:

Uznávající přednosti, jimiž se vyznamenává zákoník obchodní, navržený dle

---

¹¹⁹ F. von Hahn, Commentar, s. XLVI.

¹²⁰ A. Malovský-Wenig, Příručka obchodního práva, s. 9.

¹²¹ K tomu např. J. Pazourek, Obchodní politika; A. Randa, Das österreichisches Handelsrecht. 2. vyd., Wien, 1911.

nařízení spolkového shromáždění německého zvláštní komissí, při níž spolu působili též zástupci vlády rakouské; uvažující, že zákonník ten již nabyt platnosti v sousedních státech spolku německého a že nadíti se jest toho, že se mu dostane platnosti této též v ostatních; přihlížejíce k tomu, že značně zvelebí se obchod s jinými zeměmi, ma-li o něm zákonodárství společné, zároveň pak na myslí majíce zvláštní poměry rakouské, uvádí se zákonník shora naznačený, pokud obsahuje přední čtyři knihy dle těchto ustanovení v královstvích a zemích, jež v nadpisu jmenovány, za zákon a nabude dnem 1. července 1863 platnosti.

Od 1. ledna 1870 byl obchodní zákoník spolu se směnečným řádem prohlášen v Německu za říšský spolkový zákon. Zároveň byl v Lipsku zřízen nejvyšší obchodní soud, nejdříve pouze pro severní Německo a pak pro celou Německou říši. V Německu byl v souvislosti s vydáním občanského zákoníku roku 1897 nahrazen novým kodexem obchodního práva - *Handelsgesetzbuch für das Deutsche Reich* (HGB). V platnost však vstoupil teprve po třech letech zároveň s BGB.¹²²

---

¹²² K tomu pro srovnání vývoje v německé právní oblasti, a to nejen v době platnosti obchodního zákoníku z roku 1862, ale také nově úpravy z roku 1897, která je v novelizovaném znění v Německu platná i dnes viz K.-H. Capelle, *Handelsrecht*. München, 1974. K tomu také G. Köbler, *Deutsche Rechtsgeschichte. Ein systematischer Grundriß*. 4. vyd., München, 1990, s. 205nn.; H. Schlosser, *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte. Rechtsentwicklungen im europäischen Kontext*. 10. vyd., Heidelberg, 2005, s. 175nn. a K. Kroeschell, *Rechtsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert*. Göttingen, 1992, s. 24nn., kde je také literatura.

2. Obsah obchodního zákoníku.

Uvozovací zákon *Všeobecného zákoníku obchodního*, který s ním tvoří jeden celek obsahoval celkem 60 paragrafů. Vlastní kodex byl rozdělen do 4 knih a tvořilo jej 431 článků. Jednotlivé knihy byly členěny do oddílů (původně nazvaných rozdíly), přičemž některé se ještě dále členily na části, event. později na odstavce. Systematika zákoníku je následující:

Všeobecná ustanovení byla zařazena na úvod a předcházela vlastnímu textu zákoníku.

Kniha I. "*O obchodnictvu*" (čl. 4 - 84c) vymezuje pojmy obchodníka, obchodního rejstříku, obchodních firem, obchodních knih, prokuristů a obchodních zmocněnců, obchodních pomocníků, dohodců a sensálů.

Kniha II. "*O společnostech obchodních*" (čl. 85 - 249) pojednává o veřejné společnosti, o společnosti komanditní a o společnosti akciové.

Kniha III. "*O tiché společnosti a o spolčení se ku jednotlivým obchodům na společný účet*" (čl. 266 - 270) upravuje tyto formy podílnictví.

Kniha IV. "*O obchodech*" (čl. 271 - 431) specifikuje pojem obchodu a jeho jednotlivých forem jako je koupě, obchod komisionářský, zasilatelský, povoznický.

Vedle ustanovení o obchodnících, vedení obchodů a obchodních knih, o personálu, zastoupení atd. obsahuje obchodní zákoník úpravu obchodu jako takového, která tvoří jakousi "obecnou" část. V ní je v rozsáhlé míře upraveny tzv. všeobecné

závazkové právo. Na druhé straně zde absentují ustanovení týkající se zejména směnek, konkurzu a obchodního soudnictví.

V čl. 1 obchodního zákoníku a § 1 uvozovacího zákona jsou vymezeny hlavní prameny obchodního práva. Především to je:

a) vlastní obchodní kodex

b) jednotlivé starší zákony (viz §§ 1 - 5 uvozovacího zákona), privilegia některých obchodních ústavů, pozdější dodatky, které tak reagovaly na rychlý rozvoj obchodních vztahů, jako například zákony burzovní (1875), o veřejných skladištích (1889) a řada dalších

c) čl. 2 výslovně stanovil, že směnečné právo zůstává v nezměněné formě nadále v platnosti (Směnečný řád z r. 1850 byl plně nahrazen až z. č. 1/1928 Sb. a v době okupace vl. nař. č. 111/1941).

d) podpůrnými prameny jsou podle čl. 1 obch. z., není-li problematika obchodními zákony upravena, především právní obyčej a teprve pak všeobecný občanský zákoník. Obchodní zákoník znal rovněž pojem obchodní zvyklost, přičemž rozdíl mezi obyčejem a zvyklostí spočíval v tom, že zatímco obyčej byl platným bez dalšího, obchodní zvyklost byla pro smluvní strany závaznou pouze tehdy, jestliže ji začlenily do smlouvy. Právě z tohoto důvodu je obchodní právo flexibilnější než právo občanské. Kromě toho je pro obchodní právo charakteristická také volnost formy právních jednání.

V poměru mezi normami obchodněprávními a občanskoprávními platila zásada, že předpis obchodního práva bude použit přednostně před předpisem práva občanského pokud k němu není stanovena výjimka. V poměru mezi normami těchto

oblastí tedy platila zásada, že pravidla obchodního práva mají přednost.¹²³

Podstatnou otázkou také je, jak se postupovalo při výkladu jednotlivých ustanovení všeobecného obchodního zákoníku. Zásadně se vycházelo z obecných interpretačních pravidel obsažených v ABGB. V šestém paragrafu bylo přitom stanoveno, že se má vycházet z významu slov, a to v jejich souvislosti a zároveň ze zákonodárcova úmyslu. Následující paragraf pak stanovil, použití analogie. Říká se zde totiž doslova:

*Nelze-li právní případ rozhodnouti ani podle slov ani podle přirozeného smyslu zákona, je míti zřetel k případům podobným.*¹²⁴

Dále zde bylo řečeno, že pokud ani tato vodítka nepomohou, postupuje se podle zásad přirozeného práva. Především se pak v obchodně právní praxi vycházelo z protokolů o poradách norimberské konference.¹²⁵

Obchodní zákoník je charakterizován zejména dvěma základními pojmy. Prvním z nich je obchod (obchodní jednání - Handelsgeschäft) a druhým obchodník (kupec - Kaufmann). Ty jsou určující pro pochopení materie upravované zákoníkem. Za **obchody** jsou považovány pouze smlouvy taxativně vyjmenované v čl. 271 - 273. **Obchodními věcmi** jsou však naopak všechny obchody a navíc veškeré právní skutečnosti, na které se vztahují ustanovení obchodního zákoníku (např. obchodní

---

¹²³ Viz čl. 308.

¹²⁴ § 7.

¹²⁵ K otázce závaznosti norimberských protokolů zejména A. Randa, Obchodní právo rakouské, s. 27 - 29.

společnosti, firmy atd.). Ustanovení IV. knihy se však vztahují výhradně na obchody.¹²⁶ Smlouvy vymezené v čl. 271 - 273 je zvykem rozlišovat na obchody absolutní - či objektivní (čl. 271) a relativní - subjektivní či pomocné (čl. 272, 273).

Absolutními obchody jsou právní jednání (zejména smlouvy), která jsou obchodem vždy bez ohledu na to kdo a jakým způsobem je provozuje, přičemž tato jednání musí směřovat k dosažení zisku (srov. blíže čl. 271). **Relativní obchody** jsou taková právní jednání, která jsou obchody jen tehdy, pokud jsou splněny následující podmínky: musí být provozovány po živnostensku nebo je provádí buď jednotlivě kupec pro provozování své obchodní živnosti, která však může být odlišné povahy. U relativních obchodů je tedy rozhodující buď kupecký stav jednajícího nebo charakter jejich provozování (čl. 272).¹²⁷ Relativní obchody jsou navíc podle čl. 273 také všechny jednotlivé kupcovy smlouvy, které jsou spojeny s provozováním jeho živnosti. Obchody vymezené v čl. 271 a 272 jsou rovněž někdy označovány jako základní (Grundgeschäfte), neboť živnostenský způsob jejich realizace je odvozen od specifických vlastností kupce jako subjektu právních vztahů. Obchody v čl. 273 bývají označovány za akcesorické či pomocné (Hilfsgeschäfte).

Zvlášť je třeba zdůraznit, že předmětem obchodů podle obchodního zákoníku z r. 1862 jsou pouze věci movité. Smlouvy jejichž předmětem jsou nemovitosti, i když slouží k provozování obchodní živnosti (např. nájem skladišť, čl. 275), se řídí občanským zákoníkem.

Obchodníkem je pak ten, kdo vlastním jménem a živnostenským způsobem provozuje některý z obchodů vymezených v čl. 271 pod č. 1 - 4 nebo v čl. 272 pod č.

---

¹²⁶ Srovnej nadpis IV. knihy "O obchodech" a čl. 271 - 431.

1 - 5.¹²⁸ Právě postava obchodníka, a ne průmyslníka, je tou, která vymezuje obchodní právo. Je tedy zaměřeno na směnu zboží a ne za průmyslovou výrobu.

Významnou úpravu představují články zahrnuté do druhé a třetí knihy, které byly věnovány problematice obchodních společností. Protože se jedná o skutečně zásadní záležitosti, je nutné se u jednotlivých typů společnosti alespoň krátce zastavit. V prvním oddíle II. knihy byla upravena **veřejná obchodní společnost** (čl. 85 - 149) a obchodní zákoník ji vymezoval následovně:

Veřejná společnost obchodní jest zřízena, když dvě nebo více osob provozují pod společnou firmou živnost obchodní a když účastenství obmezeno není při žádném ze společníků na vklady majetkové.

*Ku platnosti smlouvy společenské není potřeba zřízení listiny aneb jiných formálností.*¹²⁹

Společníci ručili za závazky společnosti celým majetkem, a to solidárně¹³⁰ a stejným dílem. Stejným způsobem se rovněž podíleli na případném zisku - pokud pochopitelně nebylo dohodnuto jinak. Toto ručení počínalo okamžikem, kdy takováto společnost začala podnikat, nebo zápisem do obchodního rejstříku. Každý ze společníků sice mohl plně jednat, ale pouze v běžných věcech, jinak se vyžadoval souhlas všech společníků. Jednotliví společníci se dále nesměli účastnit na činnosti

---

¹²⁷ A. Randa, Soukromé obchodní právo rakouské, s. 50.

¹²⁸ A. Randa, Soukromé obchodní právo rakouské, s. 63.

¹²⁹ Čl. 85.

¹³⁰ Čl. 112.

jiné společnosti bez svolení ostatních. Podstatné rovněž bylo, že vklad do společnosti nebyl povinný. Veřejná obchodní společnost zanikla prohlášením konkurzu společnosti (stejně jako konkurzem jednoho ze společníků), uplynutím sjednané doby, vzájemnou dohodou, úmrtím některého ze společníků¹³¹ a stejný následek měla i jeho ztráta způsobilosti k právním jednáním. Zvláštním případem zániku tohoto typu obchodní společnosti byla výpověď podaná jedním ze společníků, stejně jako jeho žádost o zrušení společnosti, o níž rozhodoval soud.

Dalším typem obchodní společnosti byla **společnost komanditní** (čl. 150 - 172). Její charakteristika je podána v úvodním článku první části druhého oddílu této knihy obchodního zákoníku.

Komanditní společnost jest zřízena, když se účastní při obchodní živnosti pod společnou firmou vedené jeden neb více společníků jen vklady majetkovými (kommanditisté), kdežto při jednom neb více společnících toto účastenství není tímto způsobem omezeno (společníci osobně ručící).

Je-li více osobně ručících společníků, pak je ohledně těchto společnost zároveň společností veřejnou.

Ku platnosti smlouvy společenské není třeba písemného sepsání.

Vznik společnosti byl pak vázán, jak je obvyklé, na zápis do obchodního rejstříku. Vklady společníků sice mohly spočívat nejen v penězích, ale také v různých věcech, ale vzhledem k dalším subjektům musely být vyjádřeny penězi. Ručení

---

¹³¹ Výjimku představoval případ, kdy dědicové společníka pokračovali v činnosti.

společníků bylo omezeno do výše těchto vkladů, avšak alespoň jeden ze společníků ručil bez jakéhokoli omezení. Tento společník pak společnost zastupoval. Způsob zániku byl upraven stejně jako u prvního uvedeného typu obchodní společnosti a tedy veřejná obchodní společnost byla jakousi společností základní.

Na to pak navázala úprava komanditní společnosti na akcie (čl. 173 - 206):

Jistina kommanditistů může být rozložena na akcie neb na podíly akciové.

*Akcie neb podíly musí zníti na jméno.*¹³²

Vznik tohoto typu společnosti již nebyl tak volný jako v předchozích případech a byl nejen vázán na souhlas státního orgánu, ale navíc ještě musela být společenská smlouva sestavena formou notářského nebo soudního zápisu. Ten pak obsahoval všechny údaje o společnosti - zejména se jednalo o identifikaci všech společníků, firmu, sídlo a předmět podnikání, dobu, na níž byla případně zřízena, způsob fungování orgánů společnosti a rovněž musel být uveden počet a nominální hodnota akcií. Na to pak opět navázal zápis do obchodního rejstříku. Na vklady osobně ručících společníků nesměly být pak vydávány akcie a zároveň také bylo zapovězeno je zcizovat. Tito pak, stejně jako v případě komanditní společnosti, za ni jednali. Orgány společnosti pak byla valná hromada a dozorčí rada.

Posledním typem společnosti, s nímž obchodní zákoník počítal, byla **společnost akciová** (čl. 207 - 249). Nejednalo se však v žádném případě o zcela novou

---

¹³² Začátek čl. 173 - zbytek článku se týkal výše hodnoty akcií a ručení za škodu.

záležitosat, neboť s tímto typem společnosti pracoval již tzv. spolkový zákon z roku 1852.¹³³ Její charakter byl vymezen v čl. 207 takto:

Společnost obchodní stane se společností akciovou, když účastní se všichni společníci jen vklady, aniž by osobně ručili za závazky společnosti.

Jistina společenská rozloží se na akcie neb též na podíly akciové.

Akcie neb akciové podíly nejsou dělitelné.

*Tyto mohou znít na majitele neb na jméno.*¹³⁴

Základem akciové společnosti byla účast na ní skrze vklady, přičemž společníci za závazky společnosti neručili. Také v tomto případě, stejně jako v předchozím, byl vznik společnosti závislý nejen na sepsání smlouvy¹³⁵ formou notářské nebo soudní listiny, ale zároveň i na státním souhlasu. Ten byl dáván ministerstvem vnitra, případně dokonce i samotným panovníkem. Kapitál společnosti vznikal buď tak, že byl upsán samotnými zakladateli (tzv. siltmultánní upsání) nebo se tak dělo veřejně (tzv. sukcesivní upsání). Jednotlivým akcionářům příslušel podíl na zisku (dividenda), ta se rovnala čistému přebytku sníženému o odvod do rezervního fondu. Každá akcie se přitom rovnala jednomu hlasu na valné hromadě. Ta byla spolu s dozorčí radou a představenstvem orgánem akciové společnosti.

---

¹³³ K tomu podrobněji v kapitole "Východiska rakouské kodifikace obchodního práva".

¹³⁴ Čl. 207.

¹³⁵ Její náležitosti byly obdobné jako u komanditní společnosti na akcie s tím, že zde navíc musel být zejména stanoven způsob přezkoumávání obchodní bilance společnosti a zásady, podle kterých se vypočítával a vyplácel případný zisk.

Důležitými instituty, jejichž úpravu obsahoval obchodní zákoník byly také obchodní knihy a obchodní rejstřík. **Obchodní knihy** byly upraveny ve čtvrtém oddíle I. knihy, kde bylo všem obchodníkům nařízeno takovéto záznamy vést.¹³⁶ Obchodní zákoník je charakterizuje takto:

*Každý obchodník povinen jest, vésti knihy, z nichž by jeho obchody a stav jeho jmění dokonale seznány býti mohly.*¹³⁷

Tyto záznamy měly obsahovat záznamy o obdržení i vyplacených platbách. Významné byly zejména při dokazování v případě soudních sporů. S tím souvisela také povinnost, aby každý obchodník při zahájení své činnosti vyhotovil seznam veškerého svého majetku včetně pohledávek a dluhů, který musel každoročně obnovovat.

Ustanovení o **obchodním rejstříku** pak obsahoval druhý oddíl I. knihy.¹³⁸ jednalo se o veřejné záznamy skutečností týkajících se tzv. kupců plného práva a obchodních společností (každá skupina měla své zvláštní oddělení), které vedly sborové soudy 1. instance.

Všeobecný obchodní zákoník představoval ucelenou úpravu obchodního práva. Navíc by se mohlo zdát, že se stal výlučnou normou, pro tuto oblast. Vždyť v 1. paragrafu uvozovacím zákonu č. 1/1863 ř. z. ze dne 17. prosince 1862 bylo výslovně stanoveno:

---

¹³⁶ Čl. 28 - 40.

¹³⁷ Čl. 28.

¹³⁸ Čl. 12 - 14.

Dne shora naznačeného¹³⁹ pozbudou platnosti všechny zákony a nařízení, kteréž jednají o věcech zákonníku obchodního, leč by v tomto uvozovacím zákonu stanoveno bylo, že i na dále v platnosti zůstaly, neb v zákonníku zemském obchodním by poukázáno bylo na zákony zemské.

Výslovně byly zrušeny zejména merkantilní, směnečné a falitní řády (pokud ovšem ještě jejich ustanovení platila, stejně jako první kniha Codice di commercio v Lombardsko-Benátském království a francouzský obchodní zákoník platící v Krakovsku.¹⁴⁰ Nicméně trpěl jednou zásadní vadou, neplatil totiž na území celého habsburského soustátí.

Uhry stály mimo tento vývoj. Již roku 1840 zákonné články 15 až 22 upravily obchodní, směnečné a konkurzní právo. V šedesátých letech se ukázalo, že tyto předpisy jsou již zastaralé a proto byla obecně požadována jejich změna. Požadavky obchodních a průmyslových kruhů pak podpořil také první právnický uherský sjezd, který se konal v roce 1870. Roku 1872 byl vládou pověřen profesor István Apáthy vypracováním návrhu nového obchodního zákoníku, s tím, že měl vycházet ze znění německého obchodního zákoníku. Již roku 1875 byl jako zákonný článek 37 schválen. Neobsahoval však některá ustanovení obchodního práva, jako například přímé zastoupení, neboť ta již byla zahrnuta do občanského zákoníku.

Zvláštní postavení má v rámci těchto výkladů problematika námořního práva (*ius maritimum*, *ius nauticum*, *droit maritime*, *marine law*, *Seerecht*). Tato oblast práva

---

¹³⁹ 1. července 1863.

je pro nás poněkud exotická a méně obvyklá a proto bude jistě správné ji alespoň stručně charakterizovat. Všeobecně lze říci, že se jedná o tu část práva, která upravuje vztahy spojené s lodní dopravou po moři a je tvořena námořní vědou a zákonnými a obyčejovými normami upravujícími námořní obchod. Veřejné námořní právo přitom můžeme podle jeho subjektů dělit na právo mezinárodní (*ius maritimum gentium*, *ius inter gentes*) a státní námořní právo (*ius maritimum publicum*). První z nich je pak součástí veřejného mezinárodního práva. Státní námořní právo pak upravuje vztahy poddaných vůči státu a státní moci, pokud se týkají lodní dopravy po moři a námořního obchodu. Především sem spadají předpisy upravující námořní plavbu jako takovou, předpisy o použití národních vod a přístavů, týkající se pobřežní policie, celní předpisy, předpisy o použití vlajky atp. Tyto oblasti pochopitelně nemají pro další výklady většího významu. Soukromé námořní právo (*ius maritimum privatum*) pak upravuje právní vztahy vzniklé v oblasti lodní dopravy mezi soukromými osobami navzájem, nebo vztahy jednotlivce k určité věci. Sem spadá zejména problematika vlastnictví lodi, zástavní práva, vztahy kapitána lodi k její posádce, vlastníka lodi k jejímu kapitánovi, otázky nákladní lodní dopravy, pojištění apod.

V 19. století rostl zájem německých států na sjednocení právní úpravy námořní dopravy, zejména proto, že námořní obchod ve světovém měřítku dosáhl velkého uvolnění a tím i rozmachu.¹⁴¹

Úprava této specifické oblasti obchodního práva byla v monarchii, a nejen v ní, roztržena. Význam kodifikace tohoto odvětví je přitom pro rozvoj obchodu, a to

---

¹⁴⁰ § 2 uvozovacího zákona.

¹⁴¹ Roku 1849 byly zrušeny anglické "Navigation Acts", což umožnilo volné provozování námořního obchodu s britskými ostrovy.

zejména mezinárodního, více než zřejmý. Nelze se proto divit iniciativě Rakouska, které již roku 1848 předložilo na půdě Německého spolku vlastní návrh na kodifikaci soukromého námořního práva. Toto mělo být součástí Všeobecného obchodního zákoníku. Jednání o obsahu této úpravy probíhala nejprve v Norimberku a pak v Hamburku v letech 1858 až 1860.¹⁴² Není jistě bez zajímavosti, že předsednictví konference se opět ujal druhý prezident Franz von Raule.¹⁴³

Rakousko se jich sice aktivně účastnilo, ale V. kniha obchodní kodifikace "O námořním právu", která byla soukromému námořnímu právu věnována, převzata nebyla. Jedním z důvodů, které k tomu vedly, byla jednání o rakousko-uherském vyrovnání. Toto se odráží v čl. 6 celního a obchodního spolku z r. 1867. Zde se mimo jiné předpokládá, že stejné soukromé obchodní právo vznikne na pobřeží obou částí monarchie. Až do konce 19. století se sice objevovaly a opakovaly návrhy na sjednocení soukromého námořního práva v habsburské monarchii, ale toto nikdy se neuskutečnilo. A tak jeho základem zůstalo Editto politico di navigazione mercantile Austriaca z doby vlády Marie Terezie,¹⁴⁴ které bylo rozšířeno řadou jednotlivých zákonů. Jednalo se o první všeobecnou úpravu námořního práva v habsburské monarchii. Používán byl v této oblasti také od roku 1863 Code de commerce. V

---

¹⁴² K tomu podrobně viz R. Schulz, Die Entstehung des Seerechts des Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuches unter besonderer Berücksichtigung der Bestimmungen über die Reederei, den Schiffer und die Schiffsmannschaft. Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris, 1987.

¹⁴³ Zájmy monarchie zastupoval dále souzdní dvorní rada z Terstu C. Benoni von Clanisberg, saský královský komorní rada a konsul v Terstu J. W. von Sartorio a sekční rada c.-k. ministerstva obchodu K. Schindler.

¹⁴⁴ Vydáno bylo v roce 1774.

Dalmatii a v Istrii pak platilo námořní právo v podobě italského překladu Napoleonova zákoníku (Codice di commercio). Komplikovanost právních poměrů jasně dokumentuje situace existující v jednom z nejdůležitějších přístavů monarchie - v Terstu. Původně zde platilo Editto politico di navigazione mercantile Austriaca, pak na počátku 19. století byl jako obyčej zavedeno Ordonance de la marine. V době francouzské okupace (r. 1808) byl dočasně zaveden francouzský obchodní zákoník v italském překladu, který byl zrušen v roce 1814. Později se zde sice tento kodex prosadil, ale pouze v podobě obyčeje. V následné době se sice rakousko snažilo vytvořit všeobecnou novou úpravu námořního práva, ale návrh obchodního práva z roku 1840 byl neúplný a návrh z roku 1848 pak neměl pro následné práce na tomto poli větší význam.

Přestože byl Všeobecný obchodní zákoník základním pramenem obchodního práva, nebyl jediným. Kromě něho to byly také jednotlivé starší obchodní zákony, které byly ponechány v platnosti.¹⁴⁵ Například se jednalo o spolkový zákon, zákon o Vídeňské burze z roku 1854 a o sensálech na zboží z roku 1860. Dále to byly výsady některých obchodních ústavů, jako třeba rakousko-uherské banky.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ Stanoveno tak bylo v §§ 1 - 5 uvozovacího zákona.

¹⁴⁶ Viz čl. 5 a 312 obch. zák. K problematice rozvoje bankovníctví viz např. Z. Jindra, Postup centralizace bankovního kapitálu v Předlitavsku, zvláště v Českých zemích do roku 1914. in Z dějin českého bankovníctví v 19. a 20. století, AUC-Philosophica et historica, 5, 1997, s. 49 - 76; Dějiny bankovníctví v českých zemích. Praha, 1999, zvl. oddíl B. Bankovníctví v českých zemích v letech 1800 - 1918, s. 57 - 210.

VI. Ústavní (ne)zakotvení obchodního práva

Problematika úpravy obchodu má dvě roviny, první z nich má veřejnoprávní povahu a je představována ingerencí státu do této oblasti společenského života. Další pak je oblast soukromoprávní tvořená právní úpravou obchodu ve vlastním smyslu, kterou především reprezentuje kodifikace tohoto právního odvětví. Mimořádnou důležitost má v rámci první uvedené oblasti úprava obchodu v rámci ústavního práva.

Tento aspekt historie právní úpravy obchodu bude přitom zkoumán pouze v 19. století, tedy v dob, kdy je ústava již chápána v moderním smyslu.¹⁴⁷ Označením práva či právního řádu za "moderní" je v této souvislosti myšleno právo, které se již liší od feudálního práva obsahujícího nejrůznější středověké přežitky.

To jsou mimo jiné důvody, proč také starším dokumentům této povahy, jako je Obnovené zřízení zemské nebo Česká konfederace, nebude věnována pozornost. Dalším důvodem tohoto ohraničení je ta skutečnost, že právě v 19. století se obchod, a opět musíme říci v moderním smyslu tohoto slova, začíná plně rozvíjet, aniž by byl vázán dřívějšími omezeními středověké povahy, tedy nejrůznějšími cechovními regulemi či podobnými instituty.

---

¹⁴⁷ Pojem ústavy vymezuje např. Slovník českého práva (3. vyd., Praha, 2002 s. 1597) takto: "Ústava ... je nejčastěji definována jako souhrn základních právních norem o společensko-hospodářské soustavě, o politické organizaci a o postavení občanů, které jsou závazné pro všechny orgány a občany daného státu." Stručnou charakteristiku tohoto a souvisejících pojmů, které ji charakterizují, nalezneme v práci D. Willoweit - U. Seif, Europäische Verfassungsgeschichte. München, 2003, s. XI - XLIX.

Rakouské ústavní právo je tradičně zkoumáno v souvislosti s politickými dějinami (s fungováním ústředních orgánů habsburské monarchie, nebo zakotvením základních práv občanů), a to zejména ve vztahu k našim národním dějinám. Týká se to také dalších dokumentů české provenience zaměřených na ústavní problematiku této doby, nejrůznějších návrhů, petic atp. Poněkud stranou zatím zůstávají další problémové okruhy, které lze také v těchto dokumentech sledovat. Mezi ně patří například soukromoprávní problematika, obchodní záležitosti nevyjímaje, která dokresluje celkový obraz tehdejší společnosti a vytváří rámec, který těmto otázkám daly rakouské ústavy a s nimi související dokumenty vytvořené českými politiky 19. století.¹⁴⁸

S prvními zmínkami o obchodu a obchodním právu se v rakouských a českých ústavních dokumentech sledovaného období¹⁴⁹ pochopitelně nesetkáváme dříve než roku 1848, kdy se požadavky konstituce staly v prostředí habsburské monarchie poprvé aktuálními a zároveň i reálnými. Toto, byť poměrně krátké, období má dalekosáhlý význam pro ústavně právní vývoj monarchie. V této době byly definovány základy moderního konstitučního státu. "Na rozdíl od feudálního vychází nový řád z koncepce všeobecnosti práva, jeho obecné platnosti a výlučnosti a samozřejmě z rovnosti před zákonem a před soudem. Definitivně mizí právně zakotvená feudální společenská hierarchie a její poslední zbytky nalézáme jen v zachování instituce šlechtictví a některých politických právech s tím spojených. Právním subjektem se

---

¹⁴⁸ Viz např. W. Brauneder-F. Lachmayer, *Österreichische Verfassungsgeschichte*. 5. vyd., Wien, 1989.

však stává svobodný občan, ne již poddaný státu. Práva občana jsou zakotvena nejen v ústavě a právním řádu, ale především v tom, že občan vůči státu vystupuje jako rovný vůči rovnému."¹⁵⁰

Myšlenky i politické názory formulované často v zahraničí byly v poměrech habsburské monarchie převzaty a modifikovány, popřípadě také transformovány do domácího prostředí a ovlivnily ústavní vývoj 19. století. Rakouské císařství v této době poprvé získává ústavu ve formálním slova smyslu, která již určitým způsobem definuje vztah mezi panovníkem a lidem a zakotvuje účast obyvatelstva na vládě, vztah státního celku k jednotlivým zemím, národnostem, k základním lidským právům a svobodám.

Prvním z dokumentů, které ilustrují tento vývoj, jsou petiční požadavky z 11. 3. 1848 reagující na revoluční události v Itálii a Francii. Přijaty byly na shromáždění ve Svatováclavských lázních a měly státoprávní a konstituční povahu, a to v obecné rovině. Z celkového počtu dvanácti požadavků se kupodivu celá čtvrtina přímo nebo nepřímo dotýká zkoumané problematiky, a to pořadatelé schůze byly ještě z původního návrhu vyškrtnuty požadavky na organizace práce a mzdy. Obecnou povahu má čl. 4, který požaduje, "Aby byla úplná rovnoprávnost české národnosti s německou ve všech českých zemích, školách i úřadech", jehož aplikace měla vytvořit mimo jiné rovné podmínky pro obchodníky a živnostníky všech národností. Všeobecným předpokladem pro rozvoj obchodu byl tehdy pochopitelně požadavek zrušení

---

¹⁴⁹ K tomu např. J. Kořalka - R. J. Crampton, Die Tschechen. in Die habsburgermonarchie 1848 - 1918. III. Die Völker des Reiches. 1. ed. A. Wandruszka - P. Urbanitsch, Wien, 1980, s. 489 - 521, zejm. s. 499 - 506.

¹⁵⁰ K. Malý, České právo v minulosti. Praha, 1995, s. 181 - 182.

robotních povinností (čl. 6), který se ještě téhož roku naplnil. Pozoruhodné je, že v čl. 10 byly pak přímo požadovány skutečnosti, který měly přímý dopad na rozvoj obchodu: "Aby taxovní a kolkovní zákony byly opraveny a potravní daň zrušena".¹⁵¹

Daším relevantním dokumentem, který se váže k rakouskému konstitucionalismu 19. století je vyhlášení ústavnosti v rakouské monarchii císařem Ferdinandem V. po Metternichově odstoupení ze dne 15. března 1848. Nelze sice očekávat, že v jejím krátkém textu nalezneme obsáhlou zmínku o obchodu, nicméně zde můžeme číst, že císař říká: "očekáváme s důvěrou, že ... řemesla a pokojný obchod opět oživeny budou".¹⁵² Právě tato činnost je tedy považována za téměř symbol stability státu a politických poměrů.

Kabinetní list téhož císaře z 8. dubna 1848 adresovaný oficiálně tehdejšímu ministru vnitra Fr. X. Pillersdorfovi, který byl reakcí na některé požadavky pražských obyvatel obsažených v peticích z 15. a 29. března t. r., byl tehdy považován za cenný politický úspěch. Obsahoval především sliby ohledně volebního práva a státoprávních otázek Českého království (nikoli zemí Koruny české). Kromě opakovaného slibu úplného zrušení poddanství a roboty v odstavci pátém, stojí za zaznamenání ještě obsah odstavce 10. Zde se říká, že již došlo ke snížení a částečnému zrušení potravní daně a uvažuje se zde o úplném zrušení této daně ze základních potravin v Praze. Pozoruhodné, a to i dnes, je pak ustanovení obsažené v odstavci 2 písm. f), podle něhož nemají mít pasivní volební právo bankrotáři ("bankrotníci").¹⁵³ Odráží se v něm

¹⁵¹ Citováno podle *Minulost našeho státu v dokumentech*. Praha, 1971, s. 200 a 201.

¹⁵² Citováno podle J. Černý, *Boj za právo*. Praha, nedat, s. 19.

¹⁵³ Viz *Minulost našeho státu*. s. 204.

nejen zájem státu na řádném fungování obchodu, ale zároveň je můžeme chápat jako svým způsobem opatření chránící ostatní členy společnosti.

Návrh hlavních zásad ústavy Království českého (1848) vypracovaný Národním výborem počítal s tím, že obchodní záležitosti, jako jedny z mála (vedle vojenství, státního úvěru a zahraničních věcí) budou svěřeny ústředním orgánům. Výslovně je zde v první zásadě řečeno, že kromě státních smluv, to budou rovněž smlouvy obchodní - rozumějme mezinárodní obchodní smlouvy (A 3). Mezi oblastmi zákonodárství, které spadají do výlučné moci císaře a říšského zastupitelstva je pak dokonce na prvním místě, rovněž v zásadě první, řečeno, že to je "Zákonodárství a správa v obchodních, celních, poštovních, mincovních, mírových a váhových záležitostech" (B 1).¹⁵⁴ Tomuto ustanovení také odpovídá předpokládaná funkce státního ministra financí a státního ministra obchodu a veřejných prací, kteří kromě státních ministrů války a zevnějška, měli tvořit ministerskou radu. Patrný je zde silný a oprávněný akcent kladený na vytvoření jednotného obchodního prostoru jako logického předpokladu pro rozvoj obchodu a hospodářství vůbec.

V zásadě ze stejných principů, ohledně postavení obchodu a obchodního práva, jako hlavní zásady ústavy Království českého, vycházel rovněž Palackého návrh rakouské ústavy, který zpracoval v září 1848 jako člen ústavního výboru říšského vídeňského sněmu. Také zde se počítá s centrálním ministrem obchodu a veřejných prací (§ 39). Navíc zde bylo v § 41 pamatováno na "ministeriální radu pro průmysl v nejvyšším smyslu", kterého měla mít každá země. Rovněž tak i zákonodárství v obchodních věcech a dalších souvisejících oblastech, jako jsou cla a další, stejně jako

---

¹⁵⁴ Citováno podle *Minulost našeho státu*. s. 211 a 212.

mezinárodní obchodní smlouvy, příslušely podle tohoto návrhu říšskému sněmu (§ 62).¹⁵⁵

Na tomto místě připomeňme, že pro volný pohyb pracovní síly jako nezbytný předpoklad rozvoje průmyslu a obchodu byl nesmírně důležitý zákon o zrušení poddanských a feudálních povinností vyhlášený císařem Ferdinandem V. dne 7. září 1848.

Centralisticko-liberální návrh rakouské ústavy, který byl výsledkem jednání říšského sněmu v Kroměříži (zpracován byl jejím ústavním výborem) obsahoval celou řadu ustanovení týkajících se obchodu jako takového. V souladu s duchem celého dokumentu jsou zde centrální moci svěřeny, stejně jako v předchozích případech, mezinárodní obchodní smlouvy (§ 48). Nenalezneme zde však již žádné výslovné ustanovení o zvláštním ministerstvu obchodu a dokonce ani o tom, že tyto věci jsou v kompetenci centrální vlády. Že tomu tak mělo být však lze usuzovat ze znění § 64, kde se mimo jiné říká: "Jmenování ministrů říšských, ustanovení jejich počtu a rozdělení prací mezi ministerstva přísluší samotnému císaři." A contrario pak tato skutečnost vyplývá ještě ze znění § 114:

"K samostatné zákonodárné moci sněmů zemských náleží:

3. Záležitosti státního hospodářství:

- a) zvelebování zemědělství, průmyslu a obchodu uvnitř země,
- b) zřízení spořitelen, ústavy zápůjčních a hypotečních banků,
- c) záležitosti spojení obchodního v zemi silnicemi a průplavy, pak splavování řek a jiné stavby vodní,

---

¹⁵⁵ Citováno podle *Minulost našeho státu*. s. 221 a 224.

d) veřejné stavby k účelům zemským."¹⁵⁶

Centrální vládě tedy patně mělo příslušet vytváření obecných podmínek pro rozvoj obchodu, včetně zákonodárství v této oblasti.

Ve stejném roce (dne 4. března 1849) spatřila světlo světa tzv. Stadionova ústava (zák. 150/1849 ř. z.). Téměř symbolické pro ni je, že je datována stejným dnem jako císařský manifest o rozpuštění sněmu v Kroměříži. Nacházíme zde pouze dvě zmínky vztahující se k obchodu. První z nich je obsažena v § 30 Částky III "O říšském právu občanském", kde se říká: "Každý rakouský občan říšský může ve všech částech říše nabývatí statků nemovitých, i každý zákonem dovolený způsob živnosti vykonávatí". Je zde tedy uzákoněna svoboda živnostenského podnikání. Druhá zmínka je pak v Částce VI. § 36, kde se v písm. g) "za záležitosti říšské prohlašují" výslovně "veškeré záležitosti živnostní a tržební, v to zavírajíce i plavbu, cla a banky, mincovnictví a hornictví i upravování míry a váhy".¹⁵⁷ Obchod zde *expressis verbis* sice uveden není, ale je nepochybné, že je i zde zachováno jeho centrální řízení. S tím zároveň souvisí i zakotvení rovnosti před zákonem, nedotknutelnosti soukromého vlastnictví, svoboda vlastnictví a nedotknutelnost osob. Je nepochybné, že pro rozvoj obchodního podnikání měl velký význam také rozvoj samosprávy zemí a obcí, stejně jaké vznik profesních samosprávných orgánů, které pak následně v omezené míře převzaly některé funkce státu. Byly to například obchodní a živnostenské komory (1849), advokátní komory (1849) nebo notářské komory (1850).

V tzv. Silvestrovských patentech z 31. 12. 1851, směřujících k opětovnému nastolení absolutismu, které se zabývaly výlučně politickými otázkami o obchodu

---

¹⁵⁶ Citováno podle J. Černý, *Boj za právo*, s. 533 - 549.

nenalezneme pochopitelně nic. Tehdy je potlačena úloha obyvatelstva při účasti na správě státu, státní moc nadále vykonává panovník sám spolu se závislými centrálními úřady. Potvrzena je pouze rovnost občanů před zákonem, zrušení poddanství a roboty. Dalším důsledkem těchto nařízení pak bylo také rozšíření platnosti občanského a trestního zákoníku na všechny země monarchie. Pro obchodní podnikání je významné, že ve stejné době byly zrušeny celní hranice s Uhrami a byl tak vytvořen jednotný hospodářský prostor. V této době habsburský stát využívá svých kompetencí k vytváření podmínek, které ve svých důsledcích podporují hospodářský liberalismus. Děje se tak skrze přijímání nových zákonů a podpory tvorby infrastruktury (jako například pravidelného železničního spojení Vídeň - Terst v roce 1854, poštovní a telegrafní sítě).

Hospodářská stabilita a zejména prosperita měla přispět k další vnitřní integraci obrovského a různorodého území monarchie. Postupně byl vytvořen úplně nový bankovní a úvěrový systém, který byl nezbytnou podmínkou pro vznik a realizaci nejrůznějších podnikatelských aktivit. Tuto změnu symbolizuje založení vídeňského Úvěrového ústavu (Österreichische Credit - Anstalt für Handel und Gewerbe) koncem roku 1855.¹⁵⁸

Hospodářské i politické neúspěchy bachovského režimu postupně vedly ke změně politiky vídeňské vlády. Byl přijat císařský manifest a říjnový diplom, tedy dokumenty, které měly směřovat k obnovení ústavnosti.

Tzv. Schmerlingova ústava (vydána byla 26. února 1861) vyhlášovala provedení zásad vytčených v Říjnovém diplomu ze 26. 10. 1860. Ten se sice zabýval

---

¹⁵⁷ Citováno podle J. Černý, *Boj za právo*, s 566 - 581.

uspořádáním vnitřních státoprávních poměrů, avšak ve II. odstavci je ve výčtu věcí, které mají být projednávány v říšské radě na jednom z prvních míst zmíněn právě obchod jako předzvěst vydání obchodního zákoníku o dva roky později: "Všeliké věci zákonodárství se týkající, ježto se vztahují ku právům, povinnostem a záležitostem, kteréž mají veškerá království a země Naše společně, jmenovitě věci zákonodární, týkající se mince, peněz, úvěru, cla a obchodu, též pravidel bankovníctví cedulního, jakož i věci zákonodárské, týkající se pravidel poštovníctví, telegrafů a železnic."¹⁵⁹ Pozoruhodné v této souvislosti je, že tato ústava, kromě již uvedené obecné zmínky, nijak neavizuje, že v té době již probíhaly závěrečné práce na tak zásadní kodifikace, jako byl obchodní zákoník, anebo možná právě proto.

Významný mezník v dějinách habsburské monarchie představuje rok 1867, kdy dochází k rakousko-uherskému vyrovnání a přijetí tzv. prosincové ústavy. Nastávají hluboké změny ve státoprávním uspořádání. Některá prerogativa sice i nadále přísluší panovníkovi a vztahují se k říši jako k celku, ale další otázky jsou přenechány do působnosti jednotlivých zemí. Šest zákonů, které společně tvoří tuto ústavu často opakují předchozí úpravu. Tak je tomu v § 11 písm. a) zákona č. 141/1867 ř. z. o říšském zastupitelstvu, kde říšské radě přísluší schvalování mezinárodních obchodních smluv. Ve stejném paragrafu je pak dále podrobně vyjmenována kompetence tohoto orgánu v hospodářské oblasti: písm. c) má spíše povahu vytváření předpokladů pro řádné fungování obchodu a hospodářství vůbec: "náleží k ní ustanovovati na jisto předchozí rozpočty státního hospodářství, a zvláště dávati výroční povolení k vybírání daní, dávek a důchodků: zkouseti závěry počtů státních a resultátů hospodářství s

---

¹⁵⁸ K tomu viz např. Z. Jindra, Postup centralizace bankovního kapitálu v Předlitavsku.

financemi, dávati absolutorium; zaváděti nové výpůjčky, konvertovati nynější dluhy státní, prodávati, zjinačovati nebo zavazovati nemovitě jmění státní; kromě toho k ní náleží zákonodárství v příčině monopolů a regalíí a vůbec všeliké záležitosti finanční, ježto jsou královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným společně;" písm. d) se pak týká již přímo obchodu: "přísluší k radě říšské pořádati peněžnictví, mince a bankovníctví cedulní, též věci celní a obchodní, telegrafní, poštovníctví, železnice, plavbu a jiné komunikace říšské."¹⁶⁰ Opět stejně, jako v předchozích normách a dokumentech je tato problematika předřazena před otázky státního občanství (písm. g) nebo občanského a trestního zákonodárství (písm. k), což patrně nebude náhodou. Dokumentuje totiž imanentní zájem státu na hladkém fungování této sféry.

Zák. č. 142/1867 ř. z., základní zákon o všeobecných právech státních občanů, stejně jako Stadionova ústava, zakotvuje živnostenskou svobodu. V článku 6 se mimo jiné říká: "Každý občan státní může ... též pod výminkami zákonem vyměřenými jakoukoli živnost provozovati".¹⁶¹ Daleko zajímavější a bohatší na informace o obchodní problematice jsou dvě další normy. Zákon č. 145/1867 ř. z. o moci vládní a výkonné hovoří v § 6 o tom, že k platnosti obchodních smluv, které se týkají říše i jejích částí, je třeba souhlasu říšské rady. Ještě zajímavější je pak zák. č. 146/1867 ř. z. o společných záležitostech. V § 1 je stanoveno, které záležitosti budou považovány za společné, tedy pro Předlitavsko i Uhry. Hned písm. a) říká, že to budou ty, které mají vliv na diplomatické a obchodní zastoupení v zahraničí, stejně jako to, co se týká

---

¹⁵⁹ Citováno podle J. Černý, *Boj za právo*, s. 850 - 854.

¹⁶⁰ Citováno podle *Překlad Zákonníka říšského vydaný pro Království české*, roč. 1867, s. 227 - 234.

¹⁶¹ K. Adamová, L. Soukup, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň, 2004, s. 272.

mezinárodních smluv (pod toto je možné subsumovat také smlouvy obchodní). Rozhodování o nich je vyhrazeno zástupcům obou částí říše - říšské radě a uherském říšském sněmu. V následujícím druhém paragrafu jsou pak vypočítány ty záležitosti, které sice nemají být spravovány společně, ale o nichž by měla být učiněna dohoda obou částí habsburské říše tak, aby v nich bylo postupováno společně. Opět, stejně jako v jiných případech se začíná v odst. 1. obchodními záležitostmi (v tomto případě nespecifikovanými), přičemž výslovně je zde zmíněno pouze celní zákonodárství. Odst. 2. zmiňuje zákonodárství související s průmyslovou výrobou v širším smyslu; odst. 3. mincovnictví a vydávání bankovek a konečně odst. 4. železniční dopravu týkající se zájmu obou částí říše a která kromě vojenství slouží pochopitelně především obchodu.

Ve stejném duchu jako předchozí dokumenty se nese nerealizovaný pokus o česko-rakouské vyrovnání z roku 1871 zvaný fundamentální články. Tento dokument, shrnující aktuální požadavky českých zemí, v článku I písm. a) přiznává za společnou záležitost monarchie záležitosti mezinárodních obchodních smluv. Ještě zajímavější, z hlediska významu obchodního práva, je článek X, kde se říká, že některé záležitosti, byť nejsou výslovně prohlášeny za společné celému mocnářství, jsou svou povahou takové, že by měly být společně vyřizovány. Článek XI pak za takovou záležitost hned v prvním odstavci vyhláší: "Záležitosti komerční, zejména zákonodárství celní, zákonodárství o právu obchodních, námořních a směnečném, o mírách a váhách, o patentech na vynálezy, v příčině ochrany známek a vzorů, v příčině ochrany duševního vlastnictví, pak o cedulových bankách, pokud se s těmito nakládá v celém mocnářství vedle stejných zásad." Nově se zde objevují otázky autorského práva, které předtím

nebylo aktuální. Ve druhém odstavci se pak hovoří o " Zákonodárství o nepřímých daních, jež jsou v úzkém spojení s průmyslovou výrobou, pak o monopolech, regalíích, o kolcích a poplatcích".¹⁶² Následující odstavec třetí je věnován mincovnictví a odstavec čtvrtý komunikacím.

Další z pokusů o česko-německé vyrovnání představují punktační dohody s vídeňskou vládou z 19. ledna 1890. Článek IV nazvaný "Zřízení obchodní a živnostenské komory ve východních Čechách" se týká obchodu. Zaměřen byl na rozšíření počtu obchodních komor v Čechách, s tím, že takto nově zřízená obchodní komora bude rovněž zastoupena v říšské radě i ve sněmu Českého království.¹⁶³ Jedná se o vysloveně technický požadavek dokumentující ústup staročechů od dosavadních českých národních požadavků.

Jak je z předchozího patrné, až na nepatrné a pochopitelné výjimky, setkáváme se s odkazy na obchodní právo v různých jeho podobách či obchod a živnosti, téměř ve všech dokumentech tohoto typu. Zároveň je třeba říci, že ony zmínky jsou vlastně stále stejné povahy a týkají se totožných problémů. Bez výjimky, ať již se jedná o dokumenty vytvářené na úrovni české nebo říšské, jsou obchodní záležitosti vždy svěřovány centrálním orgánům.

Můžeme shrnout, že úprava obchodně právních otázek byla v průběhu 19. století jak v rakouských ústavách, tak i v obdobných dokumentech, téměř výlučně řešena v mimoústavní rovině a nebyly v nich ani vytyčeny či dokonce rozpracovány jeho principy. Běžnou legislativou nicméně vůbec ignorována nebyla, jak o tom svědčí celá řada norem zcela zásadní povahy, které tuto činnost upravovaly. Některé z nich

---

¹⁶² Citováno podle *Minulost našeho státu*, s. 295 a 299.

spadají již do 18. století, jako například již uvedená opatření týkající se cechovního života, nebo vydání směnečného řádu - již v roce 1717 nejprve pro Dolní Rakousky, roku 1738 pro Slezsko a pak "obecného" v roce 1763, který byl novelizován roku 1850. Celá řada dalších a důležitějších norem spadá do 19. století. Je to nejen živnostenský řád z roku 1859 (novelizován byl v letech 1883 a 1897) a především Obchodní zákoník, ale významná byla rovněž úprava obchodních společností z let 1852 či 1894.

Dále lze konstatovat, že obchodní právo zcela jistě v rámci rakouského zákonodárství sice existovalo, ale zároveň mu ani nebyla v ústavních dokumentech věnována pozornost a tyto normy nepřipravovaly cestu pro jeho jednotnou regulaci, byť v rámci Předlitavska. Na tento fakt ostatně upozornil již T. G. Masaryk: "Na veliký rozdíl ústavní litery a politické skutečnosti politika reálná nesmí zapomínat."¹⁶⁴ Tato skutečnost není přitom výlučným jevem pro habsburskou říši, ale s obdobným jevem se setkáváme také například v americké ústavě z roku 1787, kde se k obchodu váže pouze ustanovení obsažené v Čl. I odst. 8 říká, že Kongres upravuje obchod s cizími národy, mezi jednotlivými státy a s indiánskými kmeny. Jiným příkladem pak je ústava německé říše z r. 1871, kde se praví, že dozoru ze strany říše podléhá celní a obchodní zákonodárství (Čl. 4 odst. 2). V ústavních dokumentech československé republiky pak nenalezneme o obchodu ani jednu jedinou zmínku. Jistě to nepřekvapí u stručných norem, jako je zák. č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého nebo prozatímní ústava (zák. č. 37/1918 Sb. z. a n.), ale se stejnou skutečností se setkáme dokonce také v Ústavní listině ČR z 29. února 1920.

---

¹⁶³ Viz K. Adamová, L. Soukup, *Prameny*, s. 297.

Příčinou tohoto je jistě zejména to, že ústavy a další obdobné texty mají povahu obecných postulátů a jsou zaměřeny na řešení aktuálních otázek ryze politické povahy a proto se obchodu věnovala pozornost téměř výlučně pouze obecné rovině, a to ve spojitosti s organizací ústředních orgánů.

---

¹⁶⁴ Politické myšlenky. Praha, 1922, s. 11.

VII. Změny obchodněprávní úpravy v habsburské monarchii do roku 1918.

Ve druhé polovině 19. století se ještě udržují různé tradiční formy obchodování, jako je pořádání výročních trhů a jarmarků, jejichž povolování spadalo do kompetence politiké správy.¹⁶⁵ Stejně tak i nadále existuje podomní obchod, který byl upraven císařským patentem ze 4. září 1852 a jenž zde byl vymezen následujícím způsobem:

*Pod obchodem po domích vyzumívá se obchod se zbožím čili towarem, provozovaný obcházením místo od místa a dům od domu, bez určitého prodejiště.*¹⁶⁶

Následně byl regulován také v § 60 odst. 1 živnostenského řádu z roku 1859. Povolení k jeho provozování vydávaly příslušné správní (politické) orgány. Všeobecně platil zákaz prodeje či obchodování s kovy, léky, drogami atd. Jeho vykonávání bylo možné v rámci celé říše, neboť zde platila zásada reciprocit s Uhrami. Jeho předmětem bylo zejména zboží galanterní, střížní, parfumerní či mýdlo. Tato forma obchodu přitom měla větší význam v malých městech a na venkově.

Jedním z důsledků zvětšování počtu obyvatel ve městech je nejen větší spotřeba některých produktů, ale i různorodost a variabilita poptávky po nejrůznějším, často spotřebním, zboží. Nabídka zboží se postupně zvyšuje, roste specializovaná výroba a objevují se rovněž zcela nové formy obchodování. Vedle zasilatelského prodeje, který

---

¹⁶⁵ Roku 1839 byl ve Vídni zřízen Markamt.

¹⁶⁶ § 1 uvedeného patentu (č. 252/1852 ř.z.).

se silně rozvíjí právě v této době, i když upraven byl již v čl. 379 - 389, je to především nově vznikající "instituce" obchodních domů. Vzorem pro ně byly poměry v USA, ve Francii a v Anglii, tedy zemích s vysokým stupněm industrializace. Rodí se nová psychologie obchodu orientovaná na střední či nižší vrstvy společnosti, která využívá jejich kupní sílu. Vznikají první domy (ve Vídni Gerngroß, Herzmansky), zákazníci dostávají možnost objednávání zboží prostřednictvím katalogu, vzniká nový vztah mezi zákazníkem a výrobcem, objevuje se zde prvek obchodníka (zprostředkovatele), který obstarává jejich vzájemné vazby.

Obchodní kodex v původní podobě, jaká mu byla dána roku 1862, neplatil nijak dlouho. Celý zbytek právního vývoje v habsburském soustátí je charakteristický mnoha dílčími změnami obchodního zákoníku, stejně jako zaváděním souvisejících úprav, které se obchodního podnikání přímo dotýkaly. I když je třeba říci, že v porovnání s ostatními oblastmi práva zůstala relativně méně v centru pozornosti zákonodárců. Záhy po přijetí byl totiž pozměněn různými předpisy tak, jak si to vyžádal hospodářský rozvoj země. Již roku 1865 byl přijat zákon o výhodách úvěrním ústavům poskytnutých (č. 110/1865 ř. z. z 28. října).

Pro provozování obchodu měla velký význam celá řada předpisů týkajících se umořování cenných papírů,¹⁶⁷ stejně jako upravujících nakládání s nimi.¹⁶⁸ V roce 1868 pak byl přijat nový konkurzní řád (zák. č. 1/1868 ř. z.). Jím bylo zvýšeno oprávnění věřitelů, kteří napříště rozhodovali například o tom, jestli bude dlužníkovi přiznáno z konkurzní podstaty výživné.¹⁶⁹ Pro drobný obchodní styk pak mělo význam

---

¹⁶⁷ Č. 35/1868, 36/1868 a 88/1868 ř. z.

¹⁶⁸ Č. 48/1874, 49/1874 a 111/1877 ř. z.

¹⁶⁹ Zrušen jimi byl například institut postoupení majetku věřitelům.

zavedení tzv. upomínacího řízení (zák. č. 67/1873 ř. z.), kterým bylo umožněno při částce nepřesahující 200 zlatých po předchozí neformální žádosti o její zaplacení uložit platební rozkaz. Obchodního styku se pak týkaly také exekuční předpisy.¹⁷⁰ Roku 1868 pak byla zákonem č. 34 zrušena osobní exekuce. Ten byl pak dále novelizován zejména řádem konkursním, vyrovnávacím a odpůrčím (č. 337/1914).¹⁷¹

Speciální formou obchodu je obchod burzovní, zvláštností, která jej odděluje od ostatních typů obchodů je jejich typovost. Moderní rakouské burzovní právo bylo založeno dvěma zákony z roku 1875, které nahradily původní znění sedmého oddílu I. knihy obchodního zákoníku. Jednalo se o zákon č. 67 z 1. dubna 1875 o burzách,¹⁷² na jehož základě byla ve stejném roce v Praze zřízena burza.¹⁷³ Tento zákon byl modifikován na počátku 20. století (zák. č. 10/1903 ř. z.), díky čemuž vznikla obilní burza a burza pro mlýnské výrobky. Druhým u nich pak byl zákon č. 68 ze 4. dubna 1875 o sensálských obchodech. Historie burzovního podnikání byla však daleko starší, protože první normy se datují již do doby vlády Marie Terezie, konkrétně do let 1761 a 1771. Ve druhém udevedeném roce byla ve Vídni založena burza cenných papírů. Tato úprava byla pak roku 1854 nahrazena novým zákonem pro vídeňskou burzu, na jehož základě vznikla například roku 1969 burza ovocná a moučná.

Úpravy obchodního práva se týkal částečně také zákon o obchodech splátkových z roku 1896 (zák. č. 70/1896 ř. z.) upravující používání úvěru. Jeho cílem

---

¹⁷⁰ Zejména se jednalo o zákaz povolovat exekuci na osobu pro směnečné a jiné peněžité nároky.

¹⁷¹ Roku 1931 byl nahrazen novým konkurzním a vyrovnávacím řádem - zák. č. 64/1931 Sb. z. a n.

¹⁷² Tzv. organizační zákon.

¹⁷³ Roku 1903 vznikla také obilní burza.

bylo omezit nepříznivý dopad řady smluv na ekonomicky slabší a nezkušené jedince a oživit tak obchodní podnikání. Splátkovými obchody přitom byly rozuměny takové obchody, kdy ke splácení kupní ceny dochází po částech. Pokud nebylo řádně placeno, vracely se již zaplacené splátky kupujícímu. Nevztahoval se však na ty smlouvy, které byly obchodními jednání ze strany kupujícího.

Ustanovení obchodního zákoníku byla modifikována a rozvíjena některými dalšími normami. Byl to například tzv. skladištní zákon z 28. dubna 1889,¹⁷⁴ který pod pojem kupce vymezený v obchodním zákoníku podřadil také majitele veřejných skladišť. Dalším pak byl zákon č. 124/1898 ř. z., který ovlivnil výklad pojmu kupce plného a neúplného práva.

Významné normy, které se týkaly této problematiky, byly přijaty na počátku 20. století. Zmínit musíme celní tarif, kterým byly chráněny domácí podnikatelé před zahraniční konkurencí.¹⁷⁵ V roce 1910 (16. ledna) byl přijat zákon č. 20 ř. z., který nově upravil zákaz konkurence prokuristů a zrušil tak čl. 56 - 65 obchodního zákoníku. císařské nařízení č. 169/1916 ř. z., které provedlo změny například v oblasti práva vlastnického, zástavního, obligačního a promlčení a řád pojišťovací.¹⁷⁶ V době před vypuknutím světové války probíhaly na mezinárodním poli pilné práce na jednotné úpravě směnečného práva.¹⁷⁷ Na výsledky mezinárodních konferencí v Haagu v letech 1910 a 1912 pak navázal návrh osnovy směnečného řádu z roku 1913

---

¹⁷⁴ Zák. o veřejných obchodních skladištích č. 64/1889 ř. z.

¹⁷⁵ Zák. č. 20/1906 ř. z.

¹⁷⁶ Č. 501/1917 ř. z..

¹⁷⁷ K tomu obecně např. R. Canstein, *Das Wechselrechts Österreichs*. 2. vyd., Wien, 1903.

přijatý sice panskou sněmovnou a v důsledky vypuknutí první světové války již nerealizovaný.

Ke změnám dochází také v rámci státního námořního práva. Dotkly se některých základních problémů týkajících se námořního obchodu. Tak v roce 1871 bylo upraveno cejchování námořních obchodních lodí (zák. č. 43/1871 ř. z.),¹⁷⁸ užívání vlajek na rakouských obchodních lodích bylo normováno také dvakrát (nařízení č. 28/1869 ř. z. a 71/1886 ř. z.). Změny se vztahovaly také placení přístavních poplatků (zák. č. 103/1883 ř. z. a 71/1897 ř. z.).

Problematika obchodních společností, jako jeden ze základních předpokladů pro rozvoj obchodního podnikání, byla samozřejmě upravena obchodním zákoníkem.¹⁷⁹ Tato úprava však byla v pozdějším vývoji nejen pozměněna, ale dokonce i výrazným způsobem doplněna. Již několik let po přijetí obchodního zákoníku byla vydána důležitá norma (zák. č. 70/1873 ř. z.) o společenstvech svépomocných. Daleko podstatnějším však byla norma z 20. září 1889. Jednalo se o akciový regulativ (zák. č. 175/1889 ř. z.),¹⁸⁰ který podstatným způsobem pozměnil úpravu akciových společností, tak jak ji znal obchodní zákoník. Tato norma se však nevztahovala na ty akciové společnosti, jejichž předmětem podnikání byly bankovní,

---

¹⁷⁸ Doplněn byl později nařízením č. 59/1891 ř. z.

¹⁷⁹ Viz výklad v kap. VI.

¹⁸⁰ Formálně to bylo ministerské nařízení ke spolkovému zákonu z roku 1852. Významným byl rovněž pojišťovací regulativ. Ke vzniku akciových společností blíže S. Kalss, *Das Wechselspiel der österreichischen und deutschen Aktienrechtsentwicklung vom 19. zum 20. Jahrhundert*. in *Zur Geschichte des Gesellschaftsrechts in Europa*, ed. S. Kalss - F.-S. Meissel, Wien, 2003, s. 79 - 101.

úvěrové a pojišťovací obchody, stejně jako na ty, které podnikaly v oblasti stavby a provozu průplavů, železnic a paroplavby.

Akciový regulativ přinesl změny především v otázkách organizace akciových společností. Byly zde zejména stanoveny podmínky, za jejichž splnění akciová společnost obdržela státní povolení (koncesi). Paragrafy 21 až 23 byly věnovány otázkám firmy a sídla společnosti, stejně jako předmětu podniku a byl také věnován problematice fungování dozorčí rady (§ 37). Kromě dalších norem, jako byl zejména úvěrový zákon, byla ustanovení obchodního zákoníku týkající se akciových společností, pozměna císařským nařízením z 21. června 1873,¹⁸¹ kterým byl významným způsobem pozměněn čl. 245 otázky rušení akciových společností.

Zcela nově se na počátku 20. století objevuje další typ společnosti, a to společnost s ručením omezeným. Všeobecný obchodní zákoník ji totiž neznal a upravena byla až zákonem z 6. března 1906 (zák. č. 58/1906 ř. z.). Vzorem se stala úprava obsažená v německém zákonu z roku 1892. Bezprostředním impulsem pro zavedení obdobného typu společnosti v habsburské monarchii pak byla iniciativa obchodní a průmyslové komory v Chebu, která dala podnět adresovaným ministerstvu obchodu.

Takovéto společnosti vznikaly uzavřením smlouvy, a to ve formě notářského zápisu, spolu se zápisem do obchodního rejstříku. Státní povolení se v zásadě u této formy společnosti nevyžadovalo.¹⁸² Minimální výše kmenového kapitálu byla stanovena zákonem stanovena na 20 000 korun. Tento byl rozdělen na kmenové podíly

---

¹⁸¹ Č. 114/1873 ř. z.

¹⁸² Nutné bylo pouze v případech podnikání v oblasti železniční dopravy, dopravy vystěhovalců, při vydávání zástavních listů nebo bankovních dlužních úpisů.

jednotlivých společníků ve výši alespoň 500 korun. Každý ze společníků přitom směl mít pouze jeden podíl a do jeho výše také ručil za případné ztráty společnosti. Čistý zisk se přitom dělil podle výše podílů a za trvání společnosti nesmělo být požadováno vyplacení takového podílu. Výkonnými orgány byli jednatele volení společníky, kteří byly vždy zapsáni do obchodního rejstříku. Dále to byla dozorčí rada, která musela být nejméně tříčlenná.¹⁸³ Základním orgánem pak byla valná hromada společníků, která zejména rozhodovala ve věcech složení dozorčí rady, volila a odvolávala jednatele společnosti a schvalovala účetní uzávěrku. Obecně lze říci, že rozhodovala ve všech podstatných věcech týkajících se činnosti společnosti. Společnost s ručením omezeným představovalo výrazný pokrok. Zejména proto, že podíly členů neměly charakter akcií, z toho vyplývalo, že byly nejen nepřevoditelné, ale zároveň jejich hodnota nebyla závislá na burzovních spekulacích. Lze konstatovat, že společnost s ručením omezeným v sobě spojovala výhody všech ostatních společností, neboť by se dalo říci, že se vlastně jednalo o komanditní společnost, avšak bez osobně ručících komplementářů a zároveň o společnost akciovou, ovšem bez akcií.

S těmito otázkami také souvisela právní úprava kartelů. Východiskem úpravy v této oblasti, byl § 4 koaličního zákona (č. 43/1870 ř. z.), který za neplatné prohlašoval úmluvy živnostníků uzavřené za účelem zvýšení cen zboží ke škodě odběratelů. Jeho hlavní význam jinak spočíval především v legalizaci stávkového hnutí. Tato úprava se ale v praxi příliš neprosadila. Od roku 1897 pak zaznamenáváme snahu vytvořit speciální zákon o kartelech. V uvedeném roce byl poslanecké sněmovně předložen

---

¹⁸³ Obligatorní byl tento orgán pouze v případech, kdy byla výše kmenového kapitálu vyšší

první návrh takovéto normy. Další návrhy týkající se této problematiky se pak datují roky 1901, 1903, 1908 a 1911. Na přelomu století se objevuje snaha o zavedení ochrany před nekalou soutěží. Na legislativní aktivity bohatá 90. léta přinesla předlohy takovýchto zákonů (1895), které měly být zaměřeny proti poškozování množstvím a jakostí prodávaného zboží, stejně jako se týkaly označování původů zboží.¹⁸⁴ Roku 1901 pak byla předložena osnova zákona proti nekalé soutěži, která sice byla poslaneckou sněmovnou o šest let později schválena, ale pro odpor Uher se zákonem nestala. Některá její ustanovení se totiž vztahovala také na tuto část habsburské monarchie

S regulací společností velmi úzce souvisí a dokonce můžeme říci, že je jeho neoddelitelnou součástí, právní úprava obchodního rejstříku. Základními předpisy (kromě velmi stručných ustanovení obchodního zákoníku) nebyly kupodivu zákony, ale normy nižší právní síly. Konkrétně se jednalo o nařízení ministerstva spravedlnosti a obchodu¹⁸⁵ č. 27/1863 ř. z., které tedy bylo vydáno bezprostředně v přímé souvislosti s obchodním zákoníkem. Druhou normou pak bylo nařízení č. 89/1906 ř. z., které bylo vydáno na základě zákona o společnostech s ručením omezeným.¹⁸⁶ K nim se pak řadí výnosy ministerstva spravedlnosti o vyhlásování společníků oprávněných znamenati firmy společenské.¹⁸⁷ Obchodní rejstříky byly zřízeny všech

---

než 100 000 korun a jestliže bylo společníků více než 50.

¹⁸⁴ tyto návrhy zapadají do širšího legislativního rámce, neboť v Německu byl zákon o nekalé soutěži přijat v roce 1896.

¹⁸⁵ Vydáno bylo ve shodě s ministerstvem financí.

¹⁸⁶ Zák. č. 58/1906 ř. z.

¹⁸⁷ Byl to výnos z 10. prosince 1901 (č. 10 Věstníku) a výnos z 16. dubna 1902 (č. 18 Věstníku).

obvodních soudů a u krajských soudů sborových, zde však pouze pro jejich obvod. Děлил se přitom na dvě oddělení. První z nich bylo vyhrazeno pro fyzické osoby - tedy pro kupce, druhé sloužilo k zápisům obchodních firem. Společenské smlouvy a další relevantní dokumenty byly zakládány v knize příloh.

S úpravou obchodního podnikání souvisí rovněž právní úprava ochrany duševního vlastnictví. Na samotném konci 19. století pak byly přijaty tři normy mající z tohoto hlediska zásadní význam, jejichž existenci si vynutila vzrůstající konkurence. Prvním z nich zákon č. 19 ř. z. ze dne 6. ledna 1890 o obchodních známkách. na něj pak navázal zákon o právu autorském (zák. č. 197/1895 ř. z.) a posledním z nich byl zákon č. 30/1897 ř. z. o patentech.

Stejně jako byl často novelizován obchodní zákoník, nevyhnula se změnám ani úzce související úprava živnostenská. Živnostenský řád se dočkal mnoha úprav.¹⁸⁸ Původně vycházel z idejí živnostenské svobody, které ovládaly hospodářsko-politická hlediska v šedesátých letech. Již v sedmdesátých letech se však objevují první náběhy směřující k ochraně živnostenského stavu, za jehož nejúčinnější prostředek je považováno omezení liberalistické živnostenské svobody.¹⁸⁹ Ty směřovaly k tomu, aby mohl živnost provozovat pouze ten, kdo prokáže odborné schopnosti. V českých zemích v tomto směru působila iniciativně zejména Průmyslová jednota. Reakcí na tyto trendy byla již osnova nového živnostenského řádu, která byla v roce 1874 předložena ministrem Banhansem.

---

¹⁸⁸ K tomu F. Gruber, *Novější pokusy o reformu živnostenského řádu v Rakousku*. Praha, 1906; J. Kulisch, *System des österreichischen Gewerbe-Rechtes*. Innsbruck, 1905.

¹⁸⁹ *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu I (1848 - 1914)*. Bratislava, 1971, s. 242.

Výše uvedené důvody vedly k vydání celé řady norem, které významnou měrou pozměnily živnostenský řád z roku 1859. První z nich byla tzv. řemeslnická novela (zák. č. 39/1883 ř. z.), kterou byla zavedena nucená společenství pro veškeré po živnostensku provozované podnikání a tím byli vyvázáni továrníci, na rozdíl od normy z roku 1859, z těchto společenství. Zavedena jí byla také kategorie tzv. řemeslnických živností, jejichž výkon byl napříště vázán na průkaz živnostenské způsobilosti. V důsledku úpravy zavedené tímto zákonem se celá oblast průmyslové velkovýroby vymyká z živnostenského práva a to napříště platí pouze pro malopodnikání. Cílem této úpravy bylo posílit postavení drobných živnostníků proti velkovýrobě. S touto normou souvisela tzv. dělnická novela (zák. č. 22/1885 ř. z.) upravující poměr pomocných pracovníků, která utvrdila, že pracovně právní předpisy zůstávají v rámci živnostenského zákonodárství.

Na konci 19. století se pak zasahuje stát dalšími předpisy do oblasti živnostenského podnikání. Roku 1895 byl v živnostech zaveden nedělní a sváteční klid (zák. č. 21/1895 ř. z.) a stejného roku byly zavedeny živnostenské soudy (zák. č. 218/1895 ř. z.).¹⁹⁰ Již v posledním desetiletí 19. století probíhaly legislativní práce na poli živnostenského práva. Tzv. Badeniho vládní osnova například zostřovala podmínky pro získání průkazu způsobilosti k živnostenskému podnikání a rozvíjela také předpisy o společenstvech. O dva roky později byla přijata tzv. menší novela k živnostenskému řádu (zák. č. 63/1897 ř. z.). Ta upravila například způsob zakládání dobrovolných ústavů (družstev, pokladen), stejně jako odborný výcvik učňů. Z této etapy legislativních prací je třeba vzpomenout také ještě zák. č. 49/1902 ř. z., který

---

¹⁹⁰ O nich více v kapitole "Obchodní soudnictví".

upravoval tzv. vyhledávání objednávek a měl chránit místní živnostníky před dopadem konkurence průmyslové velkovýroby (reguloval činnost obchodních agentů a obchodních cestujících).

Počátkem 20. století byly zahájeny práce na celkové nové úpravě živnostenského práva. Postupně byly předloženy dvě osnovy v letech 1901 a 1905. Výsledkem této činnosti byla tzv. organizační novela (zák. č. 2/1907 ř. z.), která zasáhla do všech oblastí živnostenského práva a rozvíjela zásady zákonné ochrany středního živnostenského stavu. Na jednu stranu zde můžeme vypočítávat některé negativní prvky jako omezování živnostenské svobody, na straně druhé zavedl zřizování Ústavů pro zvelebování živností. Zavedla také již čtvrtou kategorii živností, a to obchodní živnosti, a také nově upravila povinnou tovaryšskou zkoušku.

Výklad o změnách, které přinesla druhá polovina 19. století v oblasti obchodního práva by nebyl úplný, kdyby nebyly alespoň rámcově zmíněny změny v bankovníctví¹⁹¹ a dalších souvisejících oblastech, které umožnily další rozvoj obchodního podnikání. Zmínit je nutné mezinárodní celní úmluvy¹⁹² stejně jako celní tarif (zák. č. 20/1906 ř. z.). Ten měl pomocí nových celních sazeb chránit domácí výrobce a upravil také otázku tzv. retorzních cel. Významným počinem bylo vydání stanov Rakouské cedulové banky v letech 1892 a 1899. Tento peněžní ústav zajistil stabilitu měny a tím umožnil další rozvoj obchodu. V té době také vzniká celá řada nových bank v českých zemích. Roku 1890 byla založena Zemská banka království

---

¹⁹¹ K tomu např. W. Wagner, *Gesellschaftsrecht*. in *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. ed. H. Coing, München, 1986, s. 3059nn.

¹⁹² V rozmezí let 1884 až 1906 byly uzavřeny s Francií, Německem, Ruskem, Belgií a Švýcarskem.

českého a o šest let později Zemská banka markrabství moravského. Do počátku první světové války pak bylo u nás založeno dalších čtrnáct bank.¹⁹³

Vypuknutí první světové války mělo za následkem celou řadu zásahů do oblasti hospodářství. Hospodářská krize, v jejímž důsledku došlo ke krachu na vídeňské burze, přinesla tuto nezbytnost. Východiskem pro tyto zásahy byl § 14 císařského nařízení ze dne 14. října 1914, který udělil vládě široké pravomoci. Byl proveden zásah do valutových předpisů a došlo k regulaci průmyslové výroby.

V podstatě základním problémem ale bylo, že obchodní (a související) zákonodárství obsahovalo úpravu stejné problematiky, jako v ABGB. Funkce obchodníku zákoníku proto nespočívala v Rakousku v tom, že by nahradila chybějící úpravu závazkového práva. Proto se zde také setkáváme s konkurencí obou kodexů. Nebyla to však konkurence v plném významu tohoto slova, protože pokud nebyla některá otázka obchodním zákoníkem upravena postupovalo se podle právního obyčeje a hned poté byla používána ustanovení ABGB.

A tak, když byl v roce 1907 předložen návrh zákona o změně a doplnění některých ustanovení ABGB, objevila se zároveň otázka zda by nemělo být vypracováno nové znění obchodního práva. Teprve po třetí dílčí novele z roku 1916 vydal v květnu 1918 ministr spravedlnosti pověření k vytvoření prvního návrhu nového obchodního zákoníku včetně námořní a říční lodní dopravy.¹⁹⁴

---

¹⁹³ K tomu viz Dějiny bankovníctví v českých zemích.

¹⁹⁴ K tomu viz např. Ch. Bergfeld, Handelsrecht, s. 3053.

Také v Zálitavsku zaznamenáváme v této době celou řadě legislativních počínů.¹⁹⁵ Jako první bylo kodifikováno tehdy směnečné právo.¹⁹⁶ Právo autorské se pak dočkalo úpravy roku 1884.¹⁹⁷ V 90. letech došlo k přijetí celé řady norem vztahujících se k ochraně nemajetkových osobních práv. Práva k ochranným známkám byla upravena v zákonných člancích 2 z roku 1890 a 41 z roku 1895, značky zboží pak v zákonném článku 34/1893 a zákonné články 41/1893 a 37/1895 byly věnovány ochraně vynálezů. Nově bylo upraveno také sporné i nesporné soudní řízení v obchodních věcech, a to vládními nařízeními¹⁹⁸ a rekodifikováno bylo i konkurzní řízení.¹⁹⁹ Vývoj v Uhersku se tedy ubíral přibližně stejnými cestami jako v Předlitavsku, s tím, že často byly využívány zkušenosti ze západní poloviny monarchie a tamní předpisy sloužily jako vzor.

---

¹⁹⁵ K tomu např. obecně Š. Luby, Slovenské všeobecné súkromné právo. Bratislava, 1941 a tentýž, Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava, 1946.

¹⁹⁶ Zák. čl. 27/1876.

¹⁹⁷ Zák. čl. 16/1884. Kromě německé úpravy bylo přihlédnuto také k ustanovením přijatým v roce 1840.

¹⁹⁸ Vl. nař. z 1. prosince 1870 a z 1. listopadu 1881.

¹⁹⁹ Zák. čl. 17/1881.

VIII. Obchodní soudnictví.

Spory v rámci provozování obchodních činností existovaly od nepaměti. Zpočátku ještě nevznikla potřeba vytvoření specializovaného civilního soudnictví v této oblasti. Přílišné tedy byly, dalo by se moderní terminologií říci, soudy obecné a stejně tak i nejrůznější rozhodčí orgány, ať již byly nazývány jakkoli. Ty byly mezi obchodníky zvláště oblíbené, protože byly schopny bez větších průtahů urovnávat nejrůznější rozepře mezi nimi.

Druhou podstatnou výhodou rozhodčího řízení pak představovala také skutečnost, že nebyly vždy pevně vázány literou zákona a mohly tedy přihlížet k nejrůznějším obchodním usancím, nepsaným dohodám, stejně jako k obyčeji, který vždy představoval významný pramen práva upravujícího obchodní podnikání. S tímto fenoménem se ostatně setkáváme také v relativně recentním právním vývoji. Tak tomu bylo také ve společnostech, kde se obchod mimořádně rozvinul, jako tomu bylo například ve starověkém Římě.

S prvními "obchodními soudy" se setkáváme až ve středověku, kdy jejich funkci vykonávaly cechovní soudy obchodních korporací a cechovních sdružení. Typickými příklady jsou nejen severoitalská města, jako zejména Pisa a Florencie, kde byli v postavení obchodních soudců funkcionáři titulovaní jako *consules*, nebo *iudices*. S obdobnou strukturou se však setkáváme vlastně po celé Evropě té doby.

Později na místo těchto institucí nastoupily buď obecní státní soudy, nebo speciální státní soudy. Mohli bychom sice říci, že se jednalo o obchodní soudy, ale není to zcela pravda. Původně totiž obchodní agenda nebyla u těchto soudů primární, a

to i proto, že neexistovala speciální právní úprava obchodu. Jednalo se o soudy směnečné či námořní. Nicméně s některými obchodními soudy se v evropském právním vývoji setkáváme. Například ve Francii bylo za vlády krále Karla IX. upraveno obchodní soudnictví ediktem z listopadu 1563. Podle francouzského systému, který přetrval revoluci, se postupovalo také například v Belgii, Španělsku a Itálii.

V německé oblasti existovaly obchodní soudy pouze v oblasti francouzského práva. V Rakousku, Bavorsku a některých pruských městech, stejně jako v hanzovních se postupovalo jinak. Tato oblast je označována jako hambursko-brémský systém, který se vyznačoval tím, že zde obchodní spory rozhodovaly senáty skládající se z jednoho soudce a dvou obchodníků, jako laických přísedících.

Nejstaršími specializovanými státními obchodními soudy v habsburské monarchii byly směnečné a merkantilní soudy, jejichž vznik přinesl směnečný řád z roku 1763. Jednalo se o sborové soudy, které se nacházely v hlavních zemských městech, tedy v Praze, Brně a Opavě a proto byly označeny jako český, moravský a slezský. Pražský směnečný a merkantilní soud byl přitom roku 1784 spojen s pražským magistrátem. Řízení, které zde probíhalo obsahovalo v zásadě pokrokové prvky, bylo založeno na přímosti a ústnosti jednání,²⁰⁰ což mělo mimo jiné napomáhat k rychlému projednání zde řešených záležitostí.

Roku 1763 nejenže vznikly nové soudy, ale zároveň byly již existující reorganizovány. Již od roku 1736 fungoval totiž ve Vídni císařský merkantilní a

---

²⁰⁰ J. Fiala ve své práci Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu. AUC-Iuridica, Monographia XXI, 1974, se o obchodním soudnictví téměř nezmiňuje a proto také nehovoří o uplatnění těchto zásad.

dolnorakouský směnečný soud 1. instance. Obsazen byl císařskokrálowským merkantilním radou a směnečným soudcem, sekretářem a šesti úředníky kanceláře.²⁰¹ Dále zde působilo šest přísedících - byli to laičtí soudci z jednotlivých obchodních stavů. Počet přísedících se posléze zvýšil na devět. Od roku 1788 tomuto soudu předsedal president a počet laických soudců se postupně zvyšoval. Byrokratická struktura se komplikovala a tak se zde roku 1849 setkáváme s presidentem, sedmi císařskokrálowskými rady a justičními referenty, sekretářem, dvěma protokolisty a 31 členy kancelářského personálu.

Zároveň vznikly také odvolací merkantilní soudy, přičemž druhoinstanční soudy tohoto typu se nacházely v Praze a v Brně a nesly označení směnečný a merkantilní apelační soud. Existovaly také v Linci, Terstu²⁰² a také v Bolzanu. Zatímco o těchto soudech víme, že se řídily stejnými principy jak bylo uvedeno výše, o vídeňském soudu toto s určitostí tvrdit nelze, neboť zdejší soudní akta se nedochovala.²⁰³ Vedle toho existoval také Dolnorakouský soud a soud pro vnitrorakouské země.

Vedle toho existovaly další typy speciálních soudů, které měly velmi blízko k problematice obchodního práva, jako byly soudy bankovní či námořní. S merkantilním soudnictvím souvisely zejména velmi úzce bankovní soudy. V letech 1703, 1704 a 1714 byly vydány bankovní řády. Podle nich všechny spory z bankovních transakcí řešily právě zvláštní bankovní soudy, a to v 1. i ve 2. instanci. Důvodem vzniku tohoto

---

²⁰¹ Protokolista, registrátor, expeditor, kancelista, dva dveřníci, soudní úředník.

²⁰² Terstský směnečný a merkantilní soud se nazýval Tribunale cambio mercantile e consolato del mare a zasedal dvakrát týdně.

²⁰³ Viz H. Dworak, Die Entwicklung und die Bedeutung des Handelsrechtes, s. 15.

zvláštního odvětví civilního soudnictví bylo, aby se vyhnulo zdlouhavosti jednání. Senáty se skládaly z pěti soudců (1 merkantilní a směnečný soudce, 4 přísedící z obchodního stavu). Příslušnost bankovních soudů byla založena předmětem sporu, řešily se zde především spory vzniklé na základě formálních smenek vydaných v souvislosti s merkantilními a obchodními transakcemi.

Obecný soudní řád z 1. 1. 1781 sjednotil soudnictví v celé monarchii a ukončil platnost jednotlivých zvláštních předpisů, tedy také těch, které se týkaly merkantilního a bankovního soudnictví.²⁰⁴ Další změnu v této oblasti přinesl teprve rok 1895 - tehdy totiž byla vydána tzv. jurisdikční norma (zák. č. 110 a 111/1895 ř. z.) i soudní řád (zák. č. 112 a 113/1895 ř. z.) a téměř zároveň exekuční řád (zák. č. 78 79/1896 ř. z.) a zákon o organizaci soudní (zák. č. 217/1896 ř. z.).

Po přijetí všeobecného obchodního zákoníku v Rakousku²⁰⁵ došlo ke zřízení zvláštního obchodního soudnictví, samostatný obchodní soud však existoval v Praze již od roku 1850.²⁰⁶

Obchodní soudy, jako zvláštní civilní soudy měly výlučnou pravomoc v obchodních záležitostech. Jednalo se o oblast soudnictví, která měla zvláštní povahu, a to především proto, že se mělo při řešení takovýchto sporů přihlížet k obchodním zvyklostech a obchodní obyčej měl, vzhledem k ustanovením obchodního zákoníku, subsidiární platnost, ale také proto, že soudci měli mít vždy na zřeteli skutečnou vůli sporových stran a formální vyjádření ustupovalo tedy do pozadí. Tento základní

---

²⁰⁴ Novelizaci přinesl rok 1796 a vydání tzv. západohaličského soudního řádu.

²⁰⁵ V Německu byl roku 1870 zřízen v Lipsku pro oblast severního Německa nejvyšší obchodní soud. jeho působnost byla následujícího roku rozšířena na celou Německou říši.

požadavek byl zakotven v zák. č. 111 ř. z. z roku 1895, který nově uspořádal soudnictví také v obchodních věcech.

Podle něj byly v takovýchto věcech příslušné sborové obchodní soudy. Ty tehdy existovaly pouze ve Vídni, v Praze a v Terstu.²⁰⁷ Tam kde obchodní soudy nebyly zřízeny, projednávaly obchodní spory zvláštní obchodní senáty zřizované u krajských a zemských soudů. Senáty obou typů byly tříčlenné a skládaly se ze dvou profesionálních soudců a jednoho laického odborníka, který byl vybírán z řad známých obchodníků. Působily přitom jak senáty 1. instance, tak i odvolací. Nejvyšší soud ve Vídni pak působil jako instance třetí.

V obchodním soudnictví byl velmi významný laický prvek reprezentovaný přísedícími, které jmenovaly místně příslušné obchodní a živnostenské komory.²⁰⁸ Jejich úloha v rámci tohoto typu soudnictví však na tomto úkolu nekončila. Vedle toho také podávali soudům výklad o obchodních zvyklostech.²⁰⁹ Konečně také komory působily jako smírčí soudy v obchodních a živnostenských záležitostech.²¹⁰

Pro určení, která záležitost podléhá obchodnímu soudnictví je podstatný především obsah příslušného vztahu. Jestliže se zde vyskytuje některá z následujících záležitostí - zboží, obchodník, obchod, spadá do speciálního obchodního soudnictví.

---

²⁰⁶ K tomu R. Canstein, Lehrbuch der Geschichte und Theorie des österreichischen Civilprozessrechtes, I. Berlin, 1890, s. 151n.

²⁰⁷ Soud v Terstu působil zároveň jako soud námořní.

²⁰⁸ § 2 odst. B písm. b) zák. č. 85/1868 ř. z.

²⁰⁹ § 2 odst. B písm. c) zák. č. 85/1868 ř. z.

²¹⁰ § 2 odst. B písm. d) zák. č. 85/1868 ř. z.

Mohou se zde objevovat ale také ty, věci, které mají deliktní podstatu, i když se přímo o obchod nejedná, jako je například protiprávní použití firmy, nebo obchodní značky.

Jestliže tyto senáty soudily jako prvoinstanční, příslušelo jim projednávání záležitostí jejichž hodnota převyšovala 1 000 korun (*ratio valoris*), a to tehdy, jestliže žaloba směřovala proti protokolované obchodní společnosti, protokolovanému obchodníku nebo zapsanému společenstvu, ale pouze za toho předpokladu, když žalovaná strana byla obchodníkem ve smyslu obchodního zákona. Dále se jednalo zejména o následující případy, které sice nevznikly v rámci obchodní činnosti, ale i tak spadaly do jurisdikce obchodních senátů:²¹¹

a) spory z převodu obchodní živnosti, stejně jako mezi uchazeči o užívání takovéto firmy, sporu vzniklé kvůli jejímu protiprávnímu užívání mezi poškozenými, stejně jako mezi těmi, kteří takovouto firmu užívali, i když k tomu neměli právo. Sporů z jednání obchodních dohodců, vážných, měřičů a osob provozující obdobné úkony při provozování obchodů.

b) Spory mezi obchodníky a jejich prokuristy, zplnomocněnými osobami, obchodními pomocníky a dalšími osobami využívanými při obchodních činnostech s výjimkou čeledínů. Dále to byly spory z jednání takovýchto osob vůči třetím stranám.

c) Spory z poměru mezi obchodními společníky, mezi přednosty a likvidátory společnosti mezi sebou a vůči společníkům, spory vznikající z poměru tichého společníka vzhledem k majetku obchodní společnosti. Byly to rovněž spory ze vztahů

---

²¹¹ Obsaženy byly v § 39 uvozovacího zákona z obchodníku zákoníku.

osob, které byly účastníky sdružení za účelem provádění obchodu na společný účet, a to i po zrušení takového svazku.

Kromě toho byly obchodní soudy a senáty příslušné také bez ohledu na výši předmětu sporu, jestliže se jednalo o směnečné spory a ty které byly založeny užíváním ochranných známek, vzorů, modelů a výsad (*ratione causae*).

Jako odvolací instance rozhodovaly výše uvedené soudy v případech odvolání proti rozsudkům okresních obchodních soudů²¹² a obecných okresních soudů v obchodních věcech, pokud cena předmětu sporu byla nižší než 1 000 korun.

Vedle toho měly obchodní soudy také nespornou agendu. Zejména vedly obchodní rejstříky a rejstříky obchodních společností, měly v péči umořování obchodních papírů a staraly se o konkurzní řízení protokolovaných společností a zapsaných obchodníků. Obchodní soudy ve Vídni, Praze a v Terstu nadto projednávaly pozůstalosti po protokolovaných obchodnících a měly v péči poručenské záležitosti po dětech takovýchto osob.

Ve druhé polovině 19. století vznikly v Rakousku nově také živnostenské soudy, a to na základě zákona č. 63/1868 ř. z.²¹³ Tyto samosprávné soudy byly zřizovány ve městech nebo v okresech, kde se provozovaly továrensky stejné nebo podobné živnosti. V jejich kompetenci bylo řešení sporů mezi zaměstnavateli a

---

²¹² Ty mohly být zřizovány nařízením ministerstva spravedlnosti.

²¹³ Nově byla tato materie upravena zákonem o soudech živnostenských - zák. č. 218/1896 ř. z., který spadal do komplexu nové úpravy soudnictví.

dělníky, popřípadě učni, eventuálně mezi dělníky samotnými.²¹⁴ Soudci byli voleni ve stejném poměru z řad zaměstnavatelů i dělníků na jejich shromážděních. Ze svého středu pak volili předsedu a jeho náměstka, přičemž spory byly projednávány pětičlennými komisemi s paritním složením.

---

²¹⁴ V případech, kdy se spory týkaly zaměstnaneckého poměru, týkaly se pensijních a nemocenských pokladen.

IX. Obchodní právo v samostatné ČSR. (Trialismus a pokusy o jeho překonávání)

Československá republika byla vyhlášena Národním výborem, a to prohlášením, na němž se usneslo jeho plénum 28. října 1918. Jeho autorem byl Alois Rašín, který však použil staršího návrhu "politického zákona", který v rámci příprav domácí odbojové organizace Maffie vypracoval dr. Pantůček. Vyhlášeno bylo veřejně v novinách a pochopitelně teprve později bylo publikováno ve Sbírce zákonů a nařízení pod názvem zákon o zřízení samostatného státu československého. Text této proklamace nebyl nijak dlouhý, avšak pro právní život rodící se republiky obsahoval dvě zásadní ustanovení. Článek druhý a třetí totiž říkaly:

Čl. II. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl. III. Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, župní a obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosud platných zákonů a nařízení.

Tato tzv. recepční norma, poté vyšla ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 11/1918 Sb. z. a n., doznala jisté změny. Ta se však týkala Čl. I., který byl přeformulován. V důsledku ustanovení tohoto zákona zůstala po vzniku samostatné Československé republiky zachována stará rakousko-uherská právní úprava, což se pochopitelně vztahovalo také na oblast obchodního práva a souvisejících předpisů, což mělo přinést

celou řadu obtíží. Problémy se však existovaly nejen ohledně právní úpravy, ale měly hlubší kořeny.

Jedním z hlavních úkolů republiky bylo vybudování její hospodářské základny. Přestože se na území Československé republiky nacházela značná část rakouského průmyslu, zdědila zároveň válečná opatření, která byla zavedena v zájmu udržení výroby a zásobování obyvatelstva. V průběhu 1. světové války byla vybudována rozsáhlá organizace, která měla zabezpečovat tyto úkoly, a kterou musel převzít také nový stát. Jinak existovalo reálné nebezpečí, že se celé hospodářství zhroutí. Rakouská organizace byla tedy nejen převzata, ale byla rozšiřována. Prvním krokem bylo zřízení československé cukerní komise, a to již 31. října 1918. Byl tak učiněn první z kroků, které položily základy k regulovanému hospodářství, tak typickému pro první roky existence nové republiky. Vrcholem této organizace pak představovalo ministerstvo pro zásobování lidu. Tzv. vázanému hospodářství podléhal obchod vlastně se všemi výrobky i surovinami. Zvláště významné postavení patřilo v této struktuře z pochopitelných důvodů Obilnímu úřadu. Dalším významným úřadem byla komise pro dovoz a vývoz vytvořená vládou již 22. listopadu 1918., bez jejíhož povolení nebylo možné vyvézt ani dovést žádné zboží. Za účelem zabezpečení průmyslu surovinami a také proto, aby byl vybudován zahraniční obchod byly v jednotlivých průmyslových odvětvích zřizovány syndikáty (celkem 20). Jim byly svěřeny opravdu mimořádné pravomoci - měly vydávat dovozní a vývozní povolení, rozdělovat dovezené suroviny i provádět obchod se zahraničím. Konečně je třeba v těchto souvislostech zmínit rovněž devizovou ústřednu, které musely být odváděny všechny cizí valuty získané vývozem, které byly následně tímto orgánem opět rozdělovány průmyslu i obchodu.

Tento orgán dokonce mohl podle vlastního uvážení zakázat platby i odmítnout povolení k vývozu.

Další z významných hospodářských opatření uskutečněných bezprostředně po vzniku republiky byla tzv. nostrifikace. Velká část ekonomických prostředků se tehdy nacházela v rukou cizích státních příslušníků a bylo nezbytné získat kontrolu nad důležitými hospodářskými podniky. Prvním krokem k ní bylo vládní nařízení č. 522/1919 Sb. z. a n., na jehož základě mohl ministr veřejných prací nařídít nucenou správu určitého podniku v případě, jestliže by jeho uzavření ohrozilo zájmy státu. Provedení vlastní nostrifikace pak vycházelo ze zák. č. 12/1919 Sb. z. a n. Bylo jím požadováno přemístění zahraničních sídel a hospodářských vedení podniků působících na území Československé republiky ze zahraničí na naše území. Jestliže tomuto požadavku nebylo vyhověno mohlo být zakázáno takovému subjektu provozovat činnost na území ČSR. Důsledkem tohoto opatření bylo posílení domácího bankovního kapitálu, které provázely vlastnické i personální změny.

S konsolidací hospodářské základny nové republiky, což bylo nezbytným předpokladem pro rozvoj obchodního podnikání, souvisela také opatření v bankovní oblasti. V roce 1920 byl pod č. 347 přijat zákon o akciové bance cedulové. Na základě této normy pak od roku 1926 vyvíjela svou činnost Národní banka československá v Praze. Soustavu bank Československé republiky tvořily především akciové banky jako Živnobanka, Legiobanka, Tatrabanka a Slovenská banka. Na základě usnesení zemských sněmů existovala také řada zemských úvěrních ústavů (Zemská banka v Praze, Hypotéční banka Česká v Praze, Hypotéční a zemědělská banka moravská v Brně nebo Slezský pozemkový a komunální úvěrní ústav v Opavě). Situace bank

nebyla nijak jednoduchá a do jejich činnosti, v zájmu zachování bankovního systému, proto zasahoval významným způsobem stát prostřednictvím bankovních zákonů.²¹⁵ Jedná se o tzv. sanace, které proběhly v letech 1924 a 1932 a měly vést ke konsolidaci bank. V prvním případě se tak dělo prostřednictvím Zvláštního fondu a Všeobecného fondu peněžních ústavů, jejichž činnost, která měla vést ke snížení ztrát utrpěných v důsledku války, v případech následujících pak byla výpomoc bankám motivována celosvětovou hospodářskou krizí. Jednak byla tehdy zvýšena státní peněžní výpomoc a pak byla zák. č. 44/1933 Sb. z. a n. určena pravidla soutěže v peněžnictví stejně jako upravena úroková sazba.

Jak již bylo uvedeno, recepční norma "způsobila" roztříštěnost právní úpravy. V rámci soukromého práva nebyla situace jednotná. V oblasti občanského práva platily na území Československé republiky následující normy:

- Všeobecný občanský zákoník z roku 1811
- zák. č. XXXI/1894 říšského zákoníku
- novely ABGB tj.:
  - nařízení č. 276/1914 ř. z. (prohlášení za mrtvého, podmínky způsobilosti žen k svědectví, péče o děti, rozluka manželství, poručenství, postavení nemanželských dětí, dědické právo)
  - nař. č. 208/1915 ř. z. (úpravy hranic pozemků)
  - nař. č. 69/1916 ř. z. (osobní práva, popření manželského původu dítěte, věcná práva, dědické právo, obligační právo, promlčení zákonné lhůty)
- na Slovensku a Podkarpatské Rusi právo obyčejové.

---

²¹⁵ K tomu např. J. Novotný-J. Šouša, Banka ve znamení zeleného čtyřlístku. Agrární banka

Můžeme tedy říci, že občanské právo na tom z tohoto pohledu bylo daleko hůře než právo obchodní, protože v obou právních oblastech, v českých zemích a na Slovensku, existovaly samostatné "staré" kodexy obchodního práva, i když doplněné celou řadou dalších dílčích zákonů a nařízení pocházejících ještě z dob habsburské monarchie. V českých zemích platil zákon č. 1 z roku 1862 (rakouský obchodní zákoník) a dalších 26 norem. Na Slovensku se pak jednalo o něco mladší uherský obchodní zákoník vycházející z obchodního zákoníku německého, zákonný článek XXXVII/1875 a dalších 21 norem.

Obecně můžeme říci, že se nabízely následující možnosti jak sjednotit obchodní právo, přičemž některé z nich sice byly započaty, ale vedly do slepé uličky, jiné zůstaly pouze v hypotetické rovině.

a) První možností, kterou mohl být celý problém řešen, bylo prosté zavedení platnosti Všeobecného obchodního zákoníku z roku 1862 na celém území státu. Tato cesta u nás byla úspěšně vyzkoušena v oblasti penzijního pojištění.²¹⁶

b) Jinou cestou mohlo být vydávání jednotlivých zákonů, které by řešily konkrétní nezbytnosti. Tento jistě nejméně koncepční i dokonalý způsob byl nakonec jediným, který se uskutečnil, byť nikoli v plném rozsahu, neboť až do konce první republiky se více méně počítalo s tím, že se kodifikační práce podaří dokončit.

c) Další možností, byť značně komplikovanou a právně ne zcela bezchybnou, mohlo být jednotné judikování podle rakouského práva i na Slovensku a Podkarpatské Rusi, což by jistě bylo možné, protože většina soudců pocházela zpočátku z českých zemí a byla absolventy právnických fakult, kde se toto právo vyučovalo.

1911 - 1938 (1948). Praha, 1996.

d) Jiná cesta vycházela z myšlenky vypracovat zcela nový kodex.

e) Nabízela se také cesta kompilace dosavadního práva, a to v jazyce československém (češtině), nebo přesněji, v jazyce československém, jak se tehdy státní jazyk oficiálně označoval. Došlo by tedy ke kombinování ustanovení rakouského a uherského práva.

f) Jinou možností bylo vydání unifikační normy, která by přizpůsobila normu platnou v určité části státu jiní oblasti,²¹⁷

g) Vyloučit nelze ani modernizaci Všeobecného obchodního zákoníku a následná zavedení jeho platnosti na celém státním území. Vedle momentu zachování právní stability, by zde hrála významnou roli také skutečnost, že by byly zachovány plody bohaté odborné právnické literatury a stejně tak judikatury opřené právě o Všeobecný obchodní zákoník.

h) Konečně poslední způsob překonání právního partikularismu byl technicky snad nejjednodušší a některé významné práce tohoto druhu byly také dokončeny.

V praxi se pak osvědčil snad nejvíce. Republikace právních předpisů v překladu do češtiny měla prozatímne odstranit a také odstraňovala vzniklé obtíže. Hlavním nástrojem přitom byly příručky vydávané ministerstvem unifikací v nakladatelství "Malý Kompas", které se staly v praxi i mezi neprávnickou veřejností nesmírně populární. Kromě vlastních normativních textů včetně odkazů na související zákony, totiž obsahovaly rovněž judikaturu československých soudů, a to i nižších stupňů, judikaturu bývalých rakouských soudů seznamy příslušné odborné československé

---

²¹⁶ Zák. č. 484/1921 Sb. z. a n.

²¹⁷ Příkladem může být živnostenský zákon č. 259/1924 Sb. z. a n. pro Slovensko a Podkarpatskou Rus.

literatury včetně časopiseckých článků. Důvodem jejich vydávání byly především jazykové obtíže, zejména proto, že značná část platných předpisů existovala pouze v maďarštině. Kromě toho autentické znění právních předpisů platných na Slovensku existovalo také v latině.²¹⁸ Dalším důvodem byla ta skutečnost, že unifikace právního řádu byla prozatímně prováděna tím způsobem, že platnost rakouských předpisů na Slovensko a Podkarpatskou Rus byla zavedena pouhou citací, tedy bez současného otisknutí původního textu ve Sbírce zákonů a nařízení. Příčinou často bylo, že zásoby českého vydání příslušného předpisu zůstaly ve Vídni, kde byly jednoduše skartovány. Překážky při republikaci byly obrovské, uvědomme si jen, že například při překladu maďarských textů by šlo o statisíce tiskových stran přičemž jejich dřívější slovenské překlady byly značně nedokonalé. K účelům republikace složila, kromě již uvedené edice "Malý Kompas" také "Sbierka dôležitých právnych predpisov, platných na Slovensku a Podkarpatskej Rusi" vydávaná ministerstvem unifikací.

Obchodní právo, na rozdíl od práva občanského ale nabízelo možnost sjednotit obě právní oblasti bez větších těžkostí. Připomeňme si jen, že uherský obchodní zákoník byl nejen inspirován německým, ale velmi často se jednalo pouze o překlad příslušných ustanovení a o vztahu zákoníku rakouského a německého snad ani třeba hovořit. Přesto kodifikační práce nepokročily ani zdaleka tak daleko, jako tomu bylo v případě občanského práva. Jedním z důvodů byla snaha o to, aby byla v co největší míře sjednocena terminologie a obecné konstrukce práva občanského a obchodního, čekalo se tedy často na to, kam až postoupí přípravné práce v této oblasti a nakonec na schválení návrh občanského zákoníku parlamentem. Na druhé straně právě ona značná

---

²¹⁸ Teprve od roku 1845 byly zákonné články uherského sněmu publikovány pouze v

příbuznost skrývala v sobě značné nebezpečí, neboť přece jen patrně poněkud ukolébala odpovědné osoby a navíc zde nutnost sjednocení nevystupovala až tak naléhavě do popředí.

Otázka sjednocení právní úpravy nebyla problémem, který by po sloučení první světové války potkal výlučně Československou republiky. Jednalo se zejména o nástupnické státy Rakouska Uherska. V meziválečném období se pracovalo na projektech nových kodifikací obchodního práva ve více zemích Evropy, přičemž k těmto projektům bylo pak také v průběhu kodifikačních prací přihlíženo. Při unifikaci práva se v těchto zemích dospělo často dále než v Československu, takováto situace byla nejen v Rakousku, ale i v Polsku a Jugoslávii. Konkrétně se jednalo o osnovu rakouského obchodního zákoníku jehož autorem byl O. Piska z roku 1920. Dále to bylo "Progetto di Codice di commercio", jež byl otištěn v roce 1925 Královskou kodifikační komisí v Římě a byl silně ovlivněn francouzským právem, stejně jako návrh polského obchodního zákoníku, který byl předložen v roce 1927.²¹⁹ Konečně je třeba zmínit rovněž osnovu revize dvou titulů švýcarského zákona o obligacích.²²⁰ Reforma úpravy akciových společností byla pak připravována v Německu a v Polsku. Problém unifikace právních odvětví netížil pouze jednotlivé státy, ale tyto snahy se objevují rovněž v celoevropském kontextu.²²¹ Nejdále pokročily snahy o unifikaci v oblasti směnečného a šekového práva. Pod záštitou Společnosti národů se například na toto téma konal roku 1930 v Ženevě mezinárodní kongres. Výsledkem takovýchto

---

mad'arštině.

²¹⁹ Autorem tohoto návrhu byl prof. A. Górski.

²²⁰ Jedná se o titul XXIV a XXXIII.

prací mělo být sjednocení či asimilace šekového práva států kontinentální Evropy, i když se na jednání účastnili také zástupci Velké Británie a USA. Výsledkem ženevských jednání byly tři konvence, které měly být ratifikovány do 1. září roku 1932. Jednalo se o Konvenci o jednotném zákonu směnečném,²²² Konvenci o kolizních normách v oblasti směnek a Konvenci o kolokování směnek. Roku 1934 se pak v Praze konala porada delegátů Hospodářské rady Malé dohody, jejímž předmětem bylo sjednocení obchodního, směnečného a šekového práva. Vycházelo se přitom jednak z návrhu osnovy československého obchodního zákoníku a pak z návrhu rumunského.

Nutnost sjednocení obchodního zákonodárství nicméně byla značně aktuální a tak již roku 1919 rozeslalo ministerstvo spravedlnosti dotazník týkající se jak reformy tak i sjednocení obchodního práva, jeho adresátem byla nejen předsednictva vrchních zemských soudů v Čechách a soudních tabulí na Slovensku, ale také právnické fakulty, ministerstva, vysoké technické školy i obchodní a advokátské komory, stejně jako Svaz československých průmyslníků. Činnost však byla záhy, v souvislosti se započítím prací na občanském zákoníku,²²³ přerušena a proto v roce 1920 zmíněné ministerstvo vydalo výnos, aby tyto otázky byly nadále vedeny v patrnosti. Zvláštní způsobem – článkem v deníku "Československá republika" - bylo pak v roce 1926 oznámeno, že na osnově obchodního zákoníku se začne pracovat až po vypracování zásad zákoníku občanského.

---

²²¹ K tomu např. článek K. Hermanna-Otavského, Problem mezinárodní unifikace, Právník, 69, 1930, s. 537 - 544.

²²² Ta obsahovala jako přílohu text jednotného zákona.

Začátkem roku 1927 byla ministerstvem spravedlnosti svolána porada ke znovu prostudování otázek spojených se sjednocením obchodního práva. Zúčastnili se jí mimo jiné profesori české (Karel Hermann-Otavský, Arnošt Wenig) i německé právnické fakulty (O. Peterka), kteří se posléze významným způsobem podíleli na vypracování zákonného textu. Výsledkem práce komise bylo rozhodnutí rozeslat znovu, tentokrát podrobnější, dotazníky, které se týkaly obsahu první a částečně i čtvrté knihy připravovaného zákoníku. Postupně byly zorganizovány tři takovéto akce, a to v letech 1927, 1929 a 1932. V roce 1929 byla dekretem ministra spravedlnosti zřízena "Vědecká komise k přípravě a projednání nového obchodního zákona". Jejími členy se stali již zmínění pražští profesori, postupně byla doplněna o oborového radu ministerstva spravedlnosti dr. Smitka a dva další profesory, brněnského Dominika a bratislavského Kizlinka. Za zmínku stojí především její předseda profesor Karel Hermann-Otavský, který se jako zástupce Československé republiky zúčastnil rovněž mezinárodních unifikačních prací.

Tato komise pracovala velmi intenzívně. Celkem se konalo 173 jejích schůzí a 15 širších porad za účasti dalších ministerských úředníků, soudců a zástupců obchodních a živnostenských komor. Ve své práci sice vycházela z obou obchodních zákoníků platných na našem území, ale přihlížela rovněž k závěrům odborné právnické literatury a zákoníkům cizím -- německému, polskému, švýcarskému a francouzskému. V roce 1937 byl konečně ministerstvem spravedlnosti publikován text osnovy nového

---

²²³ K tomu např. také W. Schubert, Der tschechoslowakische Entwurf zu einem Bürgerlichen Gesetzbuch und das ABGB. ZSS GA, 112, 1995, s. 271 - 315.

obchodního zákona,²²⁴ který byl následujícího roku přeložen do němčiny.²²⁵ Zpracovány byly do té doby dvě knihy. První "Obchodnictvo" byla dílem vědecké komise, druhá "Společnosti" pak vzešla z činnosti ministerstva spravedlnosti a jejím autorem byl ministerský rada dr. J. Smitek. Tato část obsahovala úpravu veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti a tiché společnosti. Doplněna měla být knihou další o obchodech, která však měla být vypracována teprve po ukončení parlamentního rokování o obligačním právu. V zásadě ale byl připraven jeho text k předložení parlamentu ihned po odhlasování občanského zákoníku. K tomu však již nikdy nedošlo. Ještě v roce 1939 ale panovalo optimistické přesvědčení, že po provedení některých úprav bude možné v brzké době předlohu obchodního zákoníku schválit.²²⁶

Na unifikačních pracích obchodního práva je pozoruhodná jedna věc. Jak bylo uvedeno, hlavním iniciátorem těchto prací bylo ministerstvo spravedlnosti, přestože existoval jeden centrální orgán, který takovouto činnost měl přímo v popisu práce. Jednalo se o ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správní, které bylo zřízeno zákonem č. 431/1919 S. z. a n. ze dne 22. června 1919. Tento orgán měl být pouze dočasným a trvat mělo jen do té doby, až bude splněn úkol, který mu byl uložen v § 1 uvedeného zákona, totiž sjednocení zákonů a správy na celém území republiky. Zpočátku nebyly jeho úkoly zcela jasné, protože § 2 dotčeného zákona stanovil, že jeho příslušnost a organizace je ponechána ministerské radě. Teprve v roce

---

²²⁴ Osnova obchodního zákona. Kniha první: Obchodnictvo. Kniha druhá: Společnosti. Praha, 1937.

²²⁵ Byl vydán v Bratislavě a autory překladu byli J. Smitek, R. Dočekal a K. Jadmíček.

1921 bylo vládním nařízením²²⁷ stanoveno, že tzv. ministerstvo unifikací má vypracovat a podávat návrhy zákonů a nařízení, kterými mají být sjednoceny právní normy. I přes to, to nebylo ministerstvo unifikací, ale stále ministerstvo spravedlnosti, které si zde podrželo iniciativu.

Pokusme se nyní zamyslet nad tím, jaké příčiny, přes vlastně výhodnou výchozí pozici v podobě jistě kvalitních rakouských kodexů, vlastně tehdy vedly k selhání unifikačních a kodifikačních snah, proč započaté práce nebyly dovedeny ke zdárnému konci. Ani jedna nebyla rozhodující, avšak jejich souhrn způsobil kolaps kodifikačních pokusů. Jednou z nich bylo již smutná úloha ministerstva, které se vlastně mělo stát hlavním hnacím motorem a centrem všech unifikačních snah. Byla to také nepochybně i jistá rivalita jednotlivých ústředních orgánů a nekoordinovanost jejich činnosti. Jindy je jako příčina neúspěchu uváděn perfekcionalismus odborníků, kteří se na pracích podíleli. Ten by však měl být vyčítán asi nejméně, neboť zbytečně uspěchat tvorbu tak zásadních kodexů by jistě nebylo moudré. Proto také není na místě připomínat omezený čas, který měli tvůrci kodifikací k dispozici. Vždyť příprava ABGB trvala bezmála 60 let, německého občanského zákoníku 22 let, Kodexu kanonického práva Pia X. 13 let a napoleonského zákoníků 13 roků. Dějinami vymezená doba 20 let pro české a slovenské právníky je tedy přiměřená, nehledě k tomu, že práce již byly téměř dovedeny do konce. Skutečné důvody byly jiné a veskrze objektivní povahy. Byla to naléhavost jiných úkolů na počátku existence mladé republiky, jako bylo například zabezpečení jejích hranic, obtížná situace za hospodářské krize i výrazně se zhoršující

---

²²⁶ F. Vážný, Základní pojetí obchodního práva v osnově nového obchodního zákona. Časopis pro právní a státní vědu, 22, 1939, s. 284.

²²⁷ Č. 501/1921 Sb. z. a n.

mezinárodní vztahy a rostoucí napětí v třicátých letech, které vyústily až v násilné přerušení prací na kodifikacích. Zapomenout nelze ani to, že československá cesta unifikace právního řádu vycházela důsledně z toho, že důležitou roli zde hrál parlament. Tento důsledný demokratismus pak byl, upřímně řečeno, jedním z výrazně zpomalujících faktorů.

Vývoj v oblasti obchodního práva za první republiky byl výrazným způsobem poznamenán neúspěšnými unifikačními pokusy a stejně tak čekáním na vypracování občanského zákoníku. Od vzniku Československa do roku 1937, kdy byl vydán poslední,²²⁸ pak bylo sice vydáno celkem 42 dílčích předpisů, které se dotýkaly obchodněprávní problematiky, avšak zaznamenat můžeme jen několik norem skutečně zásadní povahy. Ty měly mimo jiné za cíl provést alespoň částečnou unifikaci právního řádu v některých oblastech. Zákon č. 259/1924 Sb. z. a n. rozšířil platnost živnostenských předpisů platných v českých zemích na celé území státu. Doplněn byl zák. č. 155/1925 Sb. z. a n. zavádějícím rovnocennost českých a slovenských živnostenských oprávnění. V roce 1935 (zák. č. 162 Sb. z. a n.) pak uvedl v této oblasti v život numerus clausus, kdy rozhodující slovo mělo ministerstvo průmyslu. Je třeba dodat, že ke sjednocení úpravy došlo rovněž v oblasti železničního práva. Ještě úspěšnější byla unifikace v právu směnečném a šekovém, jedná se o směnečný zákon (č. 1/1928 Sb. z. a n.). Zanedlouho poté byl vypracován konkurzní a vyrovnávací řád (č. 64/1931 Sb. z. a n.), který doplňovala tzv. exekuční novela (zák. č. 1/1933 Sb. z. a n.) reflektující složité poměry doznívající hospodářské krize. Dále se jednalo o právo pojišťovací a také předpisy autorského práva (1926) i nekalou soutěž (1927). Tyto

---

²²⁸ Ve druhé polovině 30. let unifikační práce výrazně stagnovaly.

předpisy znamenaly faktické sjednocení dotčené problematiky na celém území Československa.

Zvláštní místo v unifikačních snahách patří unifikačním kongresům právníků. Mimořádně zajímavý je ten, který se konal v Bratislavě ve dnech 26. až 28. září 1937, tedy vlastně již na samotném konci existence Československé republiky a zároveň v době, kdy unifikační práce na obchodním zákoníku ustávaly. Tehdy se poprvé byla totiž unifikaci práva na tomto fóru věnována větší pozornost. Jednalo se vlastně již o čtvrtý takovýto kongres právníků ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, k němuž se připojili také právníci z Čech a Moravy. Jeho uspořádání bylo nepřímou vyvoláno úvodníkem JUDr. F. Kaláče v časopise "Prúdy".²²⁹ Poté vydala bratislavská právnická fakulta memorandum ohledně urychlení unifikačních prací, k němuž se připojila také Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Zajímavé je na něm nejen to, že se vlastně jednalo o soukromou, respektive nevládní iniciativu, která měla oživit unifikační práce, ale stejně tak i způsob, jakým to mělo být provedeno. Byly ustaveny zpravodajové pro jednotlivé oblasti a také byli vyzváni všichni absolventi právnických fakult, aby podali svůj příspěvek k unifikaci práva. Navíc se jednalo o mimořádně reprezentativní shromáždění, anebo delegáty bylo zastoupeno mnoho stavovských organizací i ústředních orgánů státu.²³⁰ Není náhodou, že se tyto unifikační kongresy konaly z iniciativy slovenských právníků. Potřeba sjednocení právního řádu byla více

---

²²⁹ Viz Právník, 75, 1936, s. 683.

²³⁰ Např. Prezidium nejvyššího soudu v Brně, Ministerstvo zahraničních věcí, Ústředna čsl. obchodních a živnostenských komor v Praze, nebo Ústřední svaz čsl. průmyslníků.

pociťována právě na Slovensku.²³¹ Také v čele ministerstva unifikací stáli zpočátku téměř výlučně Slováci.

Jak tedy vlastně vypadal návrh osnovy obchodního zákoníku na konci první republiky? Na samotném konci prací byla již vytištěna první kniha věnovaná obchodnictvu, respektive obchodním živnostem a s tím souvisejících otázkách. Stejně tak byla připravena kniha druhá o veřejné, komanditní a tiché společnosti. K Obsahu těchto ustanovení je třeba říci, že důsledně užívají termín "obchodník", neboť pod kupcem byl chápán pouze živnostník. Tím se výrazně odlišoval od stávajícího obchodního zákoníku. Rozhodujícím kritériem pro novou úpravu byla kvalita subjektů sem spadajících vztahů a proto z něho byly vyňaty ty, když jeden ze subjektů nebyl obchodníkem podle této normy. Jinak řečeno, tento zákoník se zabýval pouze tzv. relativními obchody. Budoucí působnost této normy tím byla pochopitelně zúžena, neboť jednání dříve spadající do oblasti obchodního práva podléhala nyní právu občanskému.²³² Zároveň se však oblast obchodního práva rozšířila tím, že některé živnosti byly nově podřazeny pod režim obchodního zákoníku - ty jsou označeny jako obchodníci "pro formu podnikání". Jednalo se například také o některé činnosti týkající se nemovitostí²³³ a dokonce i prvovýroby. "Obyčejní" obchodníci se nazývají obchodníci "pro obsah podnikání".

---

²³¹ K tomu viz např. C. Bařínka, Ku celoštátnemu unifikačnému kongresu právnikov v Bratislave 26. - 28. IX 1937, s. 4.

²³² V této souvislosti se někdy hovoří o komercializaci občanského práva.

²³³ § 4.

Základem je vymezení pojmu obchodníka. Zatímco dosavadní obchodní zákoník říkal, že je to ten, kdo "provozuje obchod po živnostensku".²³⁴ V § 1 osnovy je však stanoveno že to je "provozování obchodní živnosti". Ta je následně vymezena taxativně.²³⁵ A nebude bez zajímavosti uvést ty živnosti, které byly za obchodní v osnově označeny:

1. úplatné sjednávání si a další zcizování zboží, cenných papírů a věcí movitých vůbec,
2. přejímání dodávky věcí movitých, které si k tomu účelu přejímatel úplatně sjednal,
3. přejímání úpravy nebo zpracování věcí movitých pro jiné, jestliže tato činnost přesahuje objem řemesla,
4. přejímání pojištění za prémie,
5. obstarávání platů, poskytování a opatřování úvěru nebo kapitálu a další bankovní činnosti,
6. burzovní jednání,
7. přejímání dopravy osob po moři nebo ve vzduchu,
8. přejímání dopravy osob po souši nebo po vnitrozemských vodách, jestliže se tak děje dopravními firmami,
9. přejímání dopravy nákladů,
10. přejímání komisních nebo spedičních příkazů a skladištní úschova cizích věcí,
11. přejímání jednatelských nebo dohodčích příkazů,

---

²³⁴ Čl. 4.

12. jednání nakladatelského a knižního obchodu, obchodu s hudebninami a uměleckými předměty, jednání tiskárenských závodů jestliže přesahuje objem řemesla.

Podle § pak byli tito "obchodníci plného práva" zapsat se do firemního rejstříku. Další inovací pak bylo, že manželka může být obchodnicí i bez souhlasu manžela, což předchozí úprava nedovolovala.²³⁶ Konečně bylo v § 9 stanoveno, že obchodníky podle tohoto zákona jsou také obchodní společnosti. Ty byly upraveny ve II. knize. Hlava první byla věnována veřejné obchodní společnosti. zde můžeme nalézt novinky jednak v tom, že postavení společníků bylo, ve srovnání s předchozí úpravou, přesněji vymezeno, dále byla upřednostňována ochrana zájmů společnosti a konečně byla také nově upravena problematika likvidace společnosti.

Druhá hlava se týkala komanditní společnosti. Především byl přesněji vymezen pojem tohoto typu společnosti.²³⁷ Třetí hlava věnovaná tiché společnosti pak vycházela z toho, aby byly účelně chráněny zájmy tichých společníků. Úprava akciové společnosti, stejně jako společnosti s ručením omezeným nebyla zatím provedena.

---

²³⁵ § 2.

²³⁶ § 11 osnovy a čl. 7 odst. 1 obchodního zákoníku.

²³⁷ § 193 osnovy.

X. Závěr.

Přes naléhavost úkolu sjednotit soukromé právo, se to za první republiky nepodařilo a tak sice kvalitní normativní texty, ale přece jen sahající svými kořeny do 19. století platily po celou dobu její krátké existence. Po okupaci zbytku Československa německou armádou dochází k dualizaci právní úpravy, kdy vedle dosavadních předpisů (často ovšem modifikovaných) platí nově německé právo. Také se v oblasti obchodního práva objevují zcela nové prvky. Především přestává být klasickým odvětvím soukromého práva a objevují se zde výrazné veřejnoprávní prvky, jejichž cílem je podřídit celý hospodářský život válečné ekonomice. Zároveň dochází k rychlému pronikání německého kapitálu. Jsou zřizovány nucené kartely, kdy k českým firmám jsou připojovány říšsko-německé a také je zaveden institut tzv. nucené správy nad majetkem některých protektorátních příslušníků. Na hospodářský život mělo neblahý vliv také vytvoření celní unie v roce 1940 znamenající podhodnocení koruny vzhledem k říšské marce. Byla také potlačena samospráva: tzv. ústřední svazy, které se členily na hospodářské skupiny nahradily hospodářské svazy²³⁸ a byl rovněž vytvořen Ústřední svaz peněžnictví zahrnující banky a peněžní ústavy. Většina tehdy přijatých norem měla organizační charakter jako například vládní nařízení č. 121/1939 Sb. ve znění vládního nařízení č. 189/1940 Sb., kterým byl vytvořen Nejvyšší cenový úřad, jenž měl dohlížet na ceny a také mohl ovlivňovat jejich výši. Některé normy se však dotýkaly vlastní úpravy obchodních vztahů. Jako příklad může posloužit nařízení

---

²³⁸ Stalo se tak na základě vládního nařízení č. 168/1939 Sb. a toto oprávnění získalo ministerstvo průmyslu, obchodu a živnosti.

ministerstva spravedlnosti č. 228/1944 Sb. o opatřeních v oboru soukromého práva, kterým byl pozastaven běh těch promlčecích a dalších lhůt, které byly nezbytné pro uplatnění práv na soudech. Tato smíšená norma také zrušila možnost přeměny akciové společnosti ve společnost s ručením omezeným.

Po osvobození došlo sice k návratu k předválečné úpravě, avšak často pouze formálně. Jednotlivé normy byly postupně rušeny a jeho principy pozměňovány. Podstatné změny si vynutilo především poválečné uspořádání ekonomiky spolu se znárodněním a zavedením systému plánovaného hospodářství. Tato hektická doba tedy rozhodně nepřála obnovení prací na sjednocení obchodního práva. Teprve v roce 1948 vydala vláda usnesení, kterým uložila ministerstvu spravedlnosti, aby do 1. září 1950 předložilo osnovy zákonných předpisů, jimiž by bylo kodifikováno nové, tehdy již socialistické, právo. Tím byla zahájena tzv. právnická dvouletka. Bezprostředně poté byl na tomto ministerstvu zřízen odbor pro urychlenou kodifikaci práva. Byly zřízeny dvě subkomise, v Praze a Bratislavě a roku 1950 pracovní kolektiv pro přechodná ustanovení. 25. října 1950 byl pak pod číslem 141 Sbírkou přijat s účinností od 1. ledna 1951 nový občanský zákoník. Jednalo se o kvalitně, z hlediska legislativní techniky,²³⁹ vytvořený kodex občanského práva. Tím byly dovršeny snahy o sjednocení soukromého práva. Nový občanský zákoník promítl do právní praxe zásady proklamované ústavou v hospodářské oblasti. Zrušil starý obchodní zákoník a převzal jeho funkci, obsahoval také řadu ustanovení zařazovaných jinak do obchodních kodexů. Poprvé tak v moderních českých právních dějinách neexistovala samostatná

---

²³⁹ Na vytvoření této kodifikace se významnou měrou podílel prof. J. Krémář.

norma upravující obchod a díky tomu si tak obchodní právo na svou vlastní kodifikaci muselo počkat ještě dalších 40 let.

Náběhy předznamenávající tyto nové poměry můžeme sledovat již od roku 1946, kdy se objevují snahy zavést nové subjekty hospodářských vztahů, které by umožňovaly direktivní řízení v rámci plánované ekonomiky. Jedná se především o národní podniky, jejichž statut byl vydán již na počátku roku 1946.²⁴⁰ Důvodem této úpravy byla nutnost regulovat hospodaření se znárodněnými podniky. Zpočátku se jednalo o subjekty, na které se vztahovaly normy obchodního zákoníku,²⁴¹ avšak tato situace se proměnila počátkem 50. let. Tehdy se totiž staly samostatnými právnickými osobami²⁴² a zřizovány byly věcně příslušnými ministerstvy po dohodě s ministerstvem financí. Další změny byly zavedeny zákonem č. 51/1955 Sb. o národních podnicích průmyslových a některých jiných hospodářských organizacích. Tehdy se objevuje nový pojem výrobně hospodářská jednotka. Ty se skládaly z jednotlivých národních podniků a podléhaly přímo příslušnému ministrovi.

Již daleko dříve ale podniknuty kroky vedoucí k likvidaci obchodních společností. Východiskem byl zákon č. 243/1949 Sb., který se týkal akciových společností a společností s ručením omezeným. Nově zde byly vymezeny práva a povinnosti akcionářů a všechny akciové společnosti byly porobeny státní kontrole. Ty, které nepožádaly o státní povolení, byly likvidovány.²⁴³ Na tuto normu pak navázalo ustanovení § 58 odst. 2 zákona z roku 1955, kde bylo stanoveno, že za právnické

---

²⁴⁰ Nařízení vlády č. 6/1946 Sb. z 15 ledna.

²⁴¹ Viz § 2 uvedeného nařízení vlády.

²⁴² Zák. č. 103/1950 Sb. o národních podnicích.

osoby nejsou nadále považovány společnosti podle dřívějšího obchodního práva. Výslovně se zde hovořilo o veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti, tiché společnosti a spolčení se k jednotlivých obchodům na společný účet. Ostatní obchodní společnosti zřízené podle bývalého obchodního práva byly zrušeny občanským zákoníkem z roku 1950.²⁴⁴

Instituty občanského zákoníku, jako například jednotlivé smluvní typy, nebo obecná ustanovení týkající se závazkové práva bylo samozřejmě možné používat také v obchodním či hospodářském styku. Kromě toho byl v tomto kodexu zachován institut prokury. Nicméně vznikala celá soustava závazkových vztahů zcela nového typu, jejichž cílem bylo zajistit plnění úkolů hospodářského plánu a stejně tak i ekonomické efektivnosti řízení národního hospodářství jako celku. Tento trend našel svého naplnění nakonec v zákoně o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi.²⁴⁵

Tehdy došlo významným způsobem k omezení smluvní volnosti a naopak se objevila široce pojatá kontraktační povinnost, která mohla být založena nejen zákonem, ale i prováděcími předpisy. Rovněž dochází k opuštění abstraktních smluvních typů, které jsou nahrazeny konkrétními smlouvami. V oblasti dodávek

---

²⁴³ Tato úprava se nevztahovala na ty akciové společnosti, které byly zřízeny podle zák. č. 119/1948 Sb. o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství.

²⁴⁴ § 563.

²⁴⁵ Zák. č. 69/1958 Sb.

výrobků pak byly zavedeny tzv. dodávkové smlouvy.²⁴⁶ Vedle toho se objevuje rovněž skupina smluv o pracích a výkonech.²⁴⁷

Na počátku 60. let byly v rámci široce pojatých kodifikačních prací přijaty dvě normy, které zakotvily panující vztahy v rámci národního hospodářství. Již v roce 1963 byl přijat zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním.²⁴⁸ Následujícího roku byl pak přijat hospodářský zákoník (zák č. 109/1964 Sb.), který se stal jakýmsi kodexem vztahů mezi socialistickými organizacemi. Poprvé tak byla provedena komplexní úprava vztahů vznikajících při plánovitém řízení národního hospodářství i při vlastní činnosti jednotlivých hospodářských jednotek. Byl vyjádřením myšlenky, že v socialistickém hospodářství existuje soustava ekonomických vztahů jejichž účastníky jsou vedle socialistických organizací také orgány hospodářského řízení. Vycházel tedy z pojetí nejen horizontálních, ale také vertikálních vztahů v této oblasti. Hospodářský zákoník upravoval především následující oblasti: plánovité řízení socialistického hospodářství, otázky socialistického společenského vlastnictví, organizaci hospodářské činnosti včetně postavení socialistických organizací a jejich řízení, spolupráci mezi těmito organizacemi, jejich majetkovou odpovědnost za porušení stanovených povinností, platební a úvěrové vztahy mezi nimi.

---

²⁴⁶ Typicky se jednalo o smlouvu kapacitní (závazek uzavírat s odběratelem dodávkové smlouvy na smluvený rozsah dodávek) nebo dodávkovou (závazek dodat smluvené výrobky a tomu odpovídající povinnost odběratele je odebrat a zaplatit).

²⁴⁷ Např. smlouva o průzkumných nebo projektových pracích, o podkladech, o stavebních pracích, o montážních pracích a mnohé další.

²⁴⁸ Zák. č. 97/1963 Sb.

Hospodářský zákoník byl postupně doplňován a pozměňován mnoha dílčími normami. Mezi nejdůležitější z nich patřilo vládní nařízení č. 46/1967 Sb. o vypořádání škod způsobených provozováním hospodářskou činností socialistických organizací na hmotném majetku jiných socialistických organizací a náhradách v investiční výstavbě. V roce 1970 byly pak přijaty další normy. Jednak byl hospodářský zákoník novelizován²⁴⁹ a pak byl nově upraven podnikový rejstřík.²⁵⁰ Především však byl přijat zákon č. 145/1970 Sb. o národospodářském plánování. Důležitým bylo také nařízení vlády ČSSR č. 91/1974 Sb., o organizaci výrobních hospodářských jednotek a jejich statutech.

Československá republika byla tehdy členem Rady vzájemné hospodářské pomoci založené v roce 1949. Proto také na její hospodářství měly značný vliv dohody upravující poměry vznikající z dodávek zboží mezi organizacemi pro zahraniční obchod jednotlivých členských zemí. Až do konce roku 1957 byly tyto dodávky realizovány na základě dvoustranných všeobecných podmínek. V uvedeném roce pak byly přijaty Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organizacemi pro zahraniční obchod členských států RVHP. O jedenáct let později pak byly sjednány Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP.²⁵¹ Předmětem této úpravy byly všechny aspekty dodávek zboží založených kupní smlouvou. Pokud některá otázka upravena nebyla, a to ani v příslušné smlouvě nebo dvoustranným ujednáním mezi státy, postupovalo se podle práva prodávajícího státu.

---

²⁴⁹ Zák. č. 138/1970 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení hospodářského zákoníku. Tato úprava se týkala například dodacích podmínek.

²⁵⁰ Zák. č. 72/1970 Sb., o některých opatřeních týkajících se podnikového rejstříku.

²⁵¹ Doplněny byly roku 1975.

Po změnách, které přinesl závěr roku 1989, se rychle ukázalo, že stávající úprava je zcela nevyhovující. Vystala proto potřeba obnovit obchodní právo, jako samostatný právní obor a vytvořit jeho nový kodex. Než se tak stalo, řídily se vztahy vznikající v rámci podnikatelské činnosti stávajícím hospodářským zákoníkem, který byl narychlo částečně novelizován. Především sem byl zakomponován institut prokury, nebo zástavní právo. Objevila se také stručná úprava obchodních společností, přičemž akciové společnosti byly upraveny speciální normou,²⁵² která zrušila výše uvedené staré předpisy.

Nejnaléhavější problémy byly tedy řešeny skutečně prozatímně, neboť zároveň vznikal kodex obchodního práva. V roce 1991 byl pod č. 513 Sb. publikován nový obchodní zákoník, který ve své podstatě navázal na všeobecný obchodní zákoník z roku 1862, neboť to bylo od té doby poprvé, kdy byla u nás materie obchodního práva komplexně upravena.

---

²⁵² Zák. č. 104/1990 Sb.

Seznam použité literatury

K. Adamová, L. Soukup, *Prameny k dějinám práva v českých zemích.* (Plzeň, 2004)

Antologie české právní vědy. (ed. P. Skřejpková, P. - L. Soukup, Praha, 1993)

M. Bartošek, *Dějiny římského práva /ve třech fázích jeho vývoje/.* (Praha, 1988)

C. Bařinka, *Ku celoštátnímu unifikačnímu kongresu právníků v Bratislavě 26. - 28.*

IX 1937. (zvl. otisk)

I. Bažantová, *Družstevní a svépomocné koncepce v českém ekonomickém myšlení.*

Vývoj názorů a pokusů o praktickou realizaci do roku 1948. (Praha, 2002)

Ch. Bergfeld, *Handelsrecht.* (in *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren*

europäischen Privatrechtsgeschichte. ed. H. Coing, München, 1986, s. 3042 -

3057)

M. Boháček, *Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana.* (Praha,

1924)

Ch. Bergfeld, *Handelsrecht.* (in *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren*

europäischen Privatrechtsgeschichte. 3. Band, Das 19. Jahrhundert. ed. H.

Coing, München, 1986)

W. Brauner-F. Lachmayer, *Österreichische Verfassungsgeschichte.* (5. vyd., Wien,

1989)

R. Canstein, *Lehrbuch der Geschichte und Theorie des österreichischen*

Civilprozessrechtes, I. Berlin, 1890

R. Canstein, *Lehrbuch des österreichischen Handelsrechtes.* (Berlin, 1895 - 1896)

R. Canstein, *Fas Wechselrechts Österreichs.* (2. vyd, Wien, 1903)

- K.-H. Capelle, Handelsrecht. (München, 1974)
- H. Coing, Europäisches Privatrecht, Bd. II., 19. Jahrhundert, Überblick über die Entwicklung des Privatrechts in den ehemals gemeinrechtlichen Ländern. (München, 1989)
- J. Černý, Boj za právo. (Praha, nedat.)
- Dějiny bankovníctví v českých zemích. (Praha, 1999)
- Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, I (1848 - 1914). (Bratislava, 1971)
- Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, II (1918 - 1945). (Bratislava, 1973)
- R. Demogue, L'unification internationale de droit privé. (Paris, 1927)
- E. Dittich, Die deutschen und österreichischen Kameralisten. (Darmstadt, 1974)
- S. Dnistranskij, Základy moderního práva soukromého. (Praha, 1928)
- S. Dnistranskij, Podstata hospodářského práva. (Právník, 1931, 70, s. 681 - 698)
- D. R. Dudley, The Civilization of Rome. (New York-Toronto-London, 1967)
- H. Dworak, Die Entwicklung und die Bedeutung des Handelsrechtes. (in Die Entwicklung des Handelsrechts in Mitteleuropa. Wien, 1968)
- V. Ehrenberg, Handbuch des gesamten Handelsrechts. (Leipzig, 1913)
- Encyklopedie antiky. (Praha, 1973)
- K. Engliš, O živnostenské otázce a politice. (Kroměříž, 1913)
- J. Fiala, Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu. (AUC-Iuridica, Monographia XXI, 1974)

- L. Goldschmidt, Lehrbuch des Handelsrechts, Bd. 1. Universalgeschichte des Handelsrechts. (Stuttgart, 1891)
- L. Goldschmidt, System des Handelsrechts mit Einschluss des Wechsel- See- und Versicherungsrechts. (Stuttgart, 1891)
- J. Gruber, Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání, 1850 - 1900. (Praha, 1900)
- J. Gruber, O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku. (Praha, 1904)
- F. Gruber, Novější pokusy o reformu živnostenského řádu v Rakousku. (Praha, 1906)
- F. von Hahn, Commentar zum Allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. (Braunschweig, 1871)
- H. Hattenhauer, Grundbegriffe des Bürgerlichen Rechts. (München, 1982)
- H. Hattenhauer, Europäische Rechtsgeschichte. (Heidelberg, 1992)
- E. Heckscher, Merkantilism. (London, 1935)
- K. Hermann-Otavský, Problem mezinárodní unifikace obchodního práva. (Právník, 69, 1930, s. 537 - 544)
- C. Horáček, O t. zv. "hospodářském právu". (Právník, 71, 1932, s. 41 - 44)
- D. Ibbetson, From Property to Contract: The Transformation of Sale in the Middle Ages. (The Journal of Legal History, 13, April 1992, 1, s. 1 - 14)
- J. Janáček, Dějiny obchodu v předbělohorské Praze. (Praha, 1955)
- J. Janák-Z. Hledíková, Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. (Praha, 1989)
- Z. Jindra, Postup centralizace bankovního kapitálu v Předlitavsku, zvláště v českých zemích do roku 1914. (in Z dějin českého bankovníctví v 19. a 20. století, AUC-Philosophica et historica, 5, 1997, s. 49 - 76)

- S. Kalss, Das Wechselspiel der österreichischen und deutschen Aktienrechtsentwicklung vom 19. zum 20. Jahrhundert. (in Zur Geschichte des Gesellschaftsrechts in Europa, ed. S. Kalss - F.-S. Meissel, Wien, 2003, s. 79 - 101)
- J. Kapras, Přehled právních dějin zemí koruny české, I a II (Praha, 1935)
- M. Kaser, Das römische Privatrecht. (München, 1971)
- J. Klíma, Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci. (Praha, 1979)
- A. Klimek - P. Hofman, Velké dějiny zemí Koruny české, XIV, 1929 - 1938. (Praha - Litomyšl, 2002)
- G. Köbler, Deutsche Rechtsgeschichte. Ein systematischer Grundriß. (4. vyd., München, 1990)
- G. Köbler, Lexikon der europäischen Rechtsgeschichte. (München, 1997)
- J. Kořalka - R. J. Crampton, Die Tschechen. (in Die habsburgermonarchie 1848 - 1918. III. Die Völker des Reiches. 1. ed. A. Wandruszka - P. Urbanitsch, Wien, 1980, s. 489 - 521)
- J. Krčmář, Základy Bartolovy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého. (Praha, 1910)
- K. Kroeschell, Rechtsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert. (Göttingen, 1992)
- J. Kulisch, System des österreichischen Gewerbe-Rechtes. (Innsbruck, 1905)
- B. Laum, Die Banken in Altertum. in Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. II. (Jena, 1924)
- J. Le Goff, Kultura středověké Evropy. (Praha 1991)

- F. von Hahn, *Commentar zum Allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch.*
(Braunschweig, 1871)
- Lübeckische Geschichte. ed. A. Graßmann. (Lübeck, 1988)
- Š. Luby, *Slovenské všeobecné súkromné právo.* (Bratislava, 1941)
- Š. Luby, *Dejiny súkromného práva na Slovensku.* (Bratislava, 1946)
- G. Luzzatto, *Storia del commercio.* vol. I. (Firenze, 1914)
- A. Malovský-Wenig, *Naše živnostenské právo.* (Praha, 1947)
- A. Malovský-Wenig, *Příručka obchodního práva.* (Praha, 1947)
- K. Malý, *České právo v minulosti.* (Praha, 1995)
- K. Malý a kol., *Dějiny českého a československého práva po roku 1945.* (2. vyd.,
Praha, 1999)
- T. G. Masaryk, *Politické myšlenky.* (Praha, 1922)
- R. Mayr, *Lehrbuch der Handelsgeschichte auf Grundlage der Sozial- und
Wirtschaftsgeschichte.* (Wien, 1907)
- Městská práva Království českého. ed. J. Jireček. (Praha, 1876)
- R. Meyer, *Bona fides und lex mercatoria in der europäischen Rechtstradition.*
(Göttingen, 1994)
- Minulost našeho státu v dokumentech.* (Praha, 1971)
- W. Mitchell, *Essay on the Early History of the Law Merchant.* (New York, 1969)
- P. Mlnářik, *Pokusy o unifikaci obchodního práva v Československé republice v letech
1918 až 1938.* (doktorská dizertační práce, 2001)
- J. K.-H. Montag, *Die Lehrdarstellung des Handelsrechts von Georg Friedrich von
Martens bis Meno Pöhls. Die Wissenschaft des Handelsrechts im ersten*

- Drittel des 19. Jahrhunderts. (in Rechtshistorische Reihe, Bd. 48, 1986)
- J. Novotný - J. Šouša, Banka ve znamení zeleného čtyřlístku. Agrární banka 1911 - 1938 (1948). (Praha, 1996)
- W. Ogris, Die Rechtsentwicklung in Österreich 1848 - 1918. (Wien, 1975)
- Ottův slovník naučný. (Praha, 1888 - 1908)
- Ottův obchodní slovník. (Praha, nedat.)
- J. Pazourek, Obchodní politika, její minulý vývoj i proudy nové. Zvláště se zřetelem na poměry dnešní. (Praha, 1916)
- V. Piergiovanni, Courts and Commercial Law at the Beginning of the Modern Age. in The Courts and the Development of Commercial Law. (Berlin, 1987)
- O. Pisco, Lehrbuch des österreichischen Handelsrechts. (Wien, 1923)
- C. J. Pratobevera, Materialien für Gesetzeskunde und Rechtspflege in den Oesterreichischen Staaten. 1 - 3. (Wien, 1815 - 1817)
- P. Raisch, Die Abgrenzung des Handelsrechts vom bürgerlichen Recht als Kodifikationsproblem im 19. Jahrhundert. (Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht, 1962, příloha č. 27)
- A. Randa, Soukromé obchodní právo rakouské. (Praha, 1902)
- A. Randa, Das österreichischen Handelsrecht. (2. vyd., Wien, 1911)
- B. Rieger, Ústavní dějiny Rakouska. (Praha, 1903)
- F. Rouček, Československé právo obchodní. (Praha, 1938)
- K. Schelle, Vývoj živnostenského práva. (in Několik kapitol z právních dějin, Brno, 2003, s. 115 - 126)
- H. Schlosser, Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte. Rechtsentwicklungen im

- europäischen Kontext. (10. vyd., Heidelberg, 2005)
- K. Schmidt, Das HGB und die Gegenwartsaufgaben des Handelsrechts (Die Handelsrechtskodifikation im Lichte der Praxis). Berlin-New York, 1983
- W. Schubert, Der tschechoslowakische Entwurf zu einem Bürgerlichen Gesetzbuch und das ABGB. (ZSS GA, 112, 1995, s. 271 - 315)
- R. Schulz, Die Entstehung des Seerechts des Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuches unter besonderer Berücksichtigung der Bestimmungen über die Reederei, den Schiffer und die Schiffsmannschaft. (Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris, 1987)
- Slovník českého práva. (3. vyd., Praha, 2002)
- Tabulae Pompeianae Sulpiciorum. Edizione critica dell'archivio puteolano dei Sulpicii. (ed. G. Camodeca, Roma, 1999)
- J. H. Thöl, Das Handelsrecht. (5. vyd., Leipzig, sv. 1. 1875, sv. 2., 1878, sv. 3. 1880)
- F. Tremel, Der Binnenhandel und seine Organisation. Der Fremdenverkehr. (in Die Habsburgermonarchie 1848 - 1918., I. Die Wirtschaftliche Entwicklung, ed. A. Brusatti, Wien, 1973, s. 369 - 402)
- V. Urfus, O právní úpravě manufakturní výroby u nás v 18. stol. (Právněhistorické studie, 1, 1955, s. 122 - 155)
- V. Urfus, Zdomácnění směnečného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního. (Praha, 1959)
- V. Urfus, Počátky komercialistiky na pražské právnické fakultě. (AUC-Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Tom. II., Fasc. 2., 1961)
- V. Urfus, Historické základy novodobého práva soukromého. (Praha, 1994)

- J. Vančura, Papyri znějící majiteli na řád. (Sborník věd právních a státních, IV, 1903-4, Pocta Randova, s. 77- 95)
- F. Vážný, Základní pojetí obchodního práva v osnově nového obchodního zákona. (Časopis pro právní a státní vědu, 22, 1939)
- V. Veber - M. Hlavačka - P. Vorel - M. Polívka - M. Wihoda - Z. Měřínský, Dějiny Rakouska. (Praha, 2002)
- Z. Veselý, Dějiny českého státu v dokumentech. (Praha, 1994)
- K. Visky, Die Spuren der Wirtschaftskrise der Kaiserzeit in den römischen Rechtsquellen. (Bonn-Budapest, 1983)
- E. Vlček, Vývoj obchodního a směnečného práva. (in Několik kapitol z právních dějin, Brno, 2003, s. 99 - 114)
- E. Vlček, Vývoj kodifikace obchodního práva. (in Vývoj právních kodifikací. ed. K. Schelle, Brno, 2004, s. 37 - 75)
- W. Wagner, Gesellschaftsrecht. (in Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. ed. H. Coing , München, 1986, s. 3059 - 3083)
- A. Weigand, Vom Partikularismus zur Kodifikation - Personenhandelsgesellschaften in der Gesetzgebung der habsburgischen Erbländer im 18. und 19. Jahrhundert. (in Zur Geschichte des Gesellschaftsrechts in Europa, ed. S. Kalss - F.-S. Meissel, Wien, 2003, s. 43 - 78)
- P.-F. Weise, Lex mercatoria. Materielles Recht von der internationalen Handelsschiedsgerichtsbarkeit. (Göttingen, 1990)

- A. Wenig, Příručka obchodního práva platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.
(Praha 1922)
- F. Wiacker, On the History of Supranational Legal System of Commerce in The
Legal Organization of Commerce and its Relation to the Social Conditions.
(Univ. of Aarhus, 1979)
- D. Willoweit - U. Seif, Europäische Verfassungsgeschichte. (München, 2003)
- Z. Winter, Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. (Praha,
1890 - 1892)

Obsah

Poděkování	2
Čestné prohlášení	3
I. Úvod	4
II. Právo obchodníků nebo obchodní právo? (Počátky obchodního práva a nástin zvláštností jeho vývoje)	17
III. Kramáři nebo kupci? ("Obchodní" právo v českých zemích do konce 17. století).....	35
IV. Východiska rakouské kodifikace obchodního práva	45
V. Všeobecný obchodní zákoník, jeho vznik a obsah	
1. Přípravné práce na kodifikaci	66
2. Obsah obchodního zákoníku	70
VI. Ústavní (ne)zakotvení obchodního práva	83
VII. Změny obchodněprávní úpravy v habsburské monarchii do roku 1918.....	97
VIII. Obchodní soudnictví	110
IX. Obchodní právo v samostatné ČSR (Trialismus a pokusy o jeho překonávání)	118
X. Závěr.....	135
Seznam použité literatury	142